

Sh.U Abidov, A.A. Artiqov

FUTBOL NAZARIYASI VA USLUBI

**MUSOBAQA QOIDALARI,
MUSOBAQALARNI TASHKIL
QILISH VA O'TKAZISH**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SPORT VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT JISMONIY TARBIYA
VA SPORT UNIVERSITETI

ABIDOV SHAVKAT USMANOVICH
ARTIQOV ASQAR AKBAROVICH

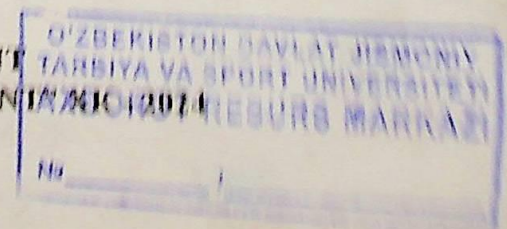
FUTBOL NAZARIYASI VA USLUBIYATI
(Musobaqa qoidalari, musobaqalarni tashkil qilish
va o'tkazish)

O'quv qo'llanma

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti rektorining
2022-yil 28-dekabrda 428 I/CH-sonli buyrug'iga asosan
61010300 – Sport faoliyati (futbol) bakalavriat ta'lim yo'nalishi
talabalari uchun o'quv qo'llanma sifatida
nashr etishga tavsiya etilgan.

Ro'yxatga olish raqami: O'Q-0000029

TOSHKENT
"MAKON SAVDO PRINIPALARI"

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SPORT VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT JISMONIY TARBIYA
VA SPORT UNIVERSITETI

ABIDOV SHAVKAT USMANOVICH
ARTIQOV ASQAR AKBAROVICH

FUTBOL NAZARIYASI VA USLUBIYATI
(Musobaqa qoidalari, musobaqalarni tashkil qilish
va o'tkazish)

O'quv qo'llanma

*O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti rektorining
2022-yil 28-dekabrda 428 I/CH-sonli buyrug'iga asosan
61010300 – Sport faoliyati (futbol) bakalavriat ta'lim yo'nalishi
talabalari uchun o'quv qo'llanma sifatida
nashr etishga tavsiya etilgan.*

Ro'yxatga olish raqami: O'Q-0000029

TOSHKENT
"MAKON SAVDO PRINT"

UO'K: 796.1
KBK: 75.1

Abidov Sh.U, Artiqov A.A. // Futbol nazariyasi va uslubiyati (Musobaqa qoidalari, musobaqalarni tashkil qilish va o'tkazish). O'quv qo'llanma // "MAKON SAVDO PRINT" XK, Toshkent – 2024, 194 bet.

Muallif:

Abidov Shavkat Usmanovich – O'zDJTSU "Futbol nazariyasi va uslubiyati" kafedrası mudiri, p.f.n., dotsent;

Artiqov Asqar Akbarovich – O'zDJTSU "Futbol nazariyasi va uslubiyati" kafedrası professori v.b., p.f.b.f.d. (PhD), dotsent.

Taqrizchilar:

Yo'ldoshev M.R. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Shadjalilov Sh.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

O'quv qo'llanma O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti talabalari uchun Futbol nazariyasi va uslubiyati fani dasturi asosida tayyorlangan. O'quv qo'llanmada futbol sport turida musobaqalarni tashkil qilish va o'tkazish bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan. Ayniqsa, musobaqalarning ahamiyati, xususiyatlari, musobaqa turlari, musobaqalarni rejalashtirish, mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi va musobaqalarni davrali tizimda o'tkazish tartibi bo'yicha ma'lumotlar keng yoritilgan. O'quv qo'llanma 300 dan ortiq Sport faoliyati (faoliyat turlari bo'yicha) bakalavriat ta'lim yo'lida talabalari uchun yaratilgan.

UO'K: 796.1
KBK: 75.1

44444/478/9910/128-04-4

© Sh.U Abidov, A.A. Artiqov – 2024
© "MAKON SAVDO PRINT" XK – 2024

Kirish

Futbolda musobaqa faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan jismoniy fazilatlarni rivojlantirish, texnik va taktik ko'nikmalar, shuningdek, futbolchilarning psixologik va intellektual tayyorgarligi bilan bog'liq. Tayyorgarlik turlarini yaxshilanishi mashg'ulot jarayonida ham, to'g'ridan-to'g'ri o'yin davomida ham ta'minlanadi.

Futbolchilarning jismoniy tayyorgarligining ko'p qirrali tuzilishi mashg'ulot jarayonini boshqarishning o'ta murakkabligini belgilaydi. Shu bilan birga, murabbiy savollarga duch keladi: yuklamalarni qanday rejalashtirish kerak? uning shogirdlarining ahvoli qanday? raqiblar qanday tayyorlanadi? o'yin uchun qanday taktika tanlashim kerak? Boshqacha qilib aytganda, murabbiy sportchilar tanasining holati, mashg'ulotlar natijalari va musobaqa faoliyat to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash va to'liq tahlil qilish asosida boshqaruv qarorlarini qabul qiladi.

O'quv va musobaqa o'quv-murabbiylik amaliyotlaridagi muvaffaqiyat muammosini hal qilish uchun halol tavsiyalar, shuningdek, futbol murabbiyligi fanning tor-davlatli tayergarligi va Kulyab uslubi - uning kuchi bilan belgilanadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, futbolda sportni tanlash, turli yoshdagi sportchilarning jismoniy tayyorgarligini nazorat qilish, turli malakadagi futbolchilarning sport mashg'ulotlarini tashkil yetish va rejalashtirish masalalari bo'yicha ulkan yeksperimental material to'plangan.

Hozirgi kunda futbol nazariyasi va uslubiyati bo'yicha 300 dan ortiq dissertatsiyalar himoya qilingan. Afsuski, ko'plab asarlarda futbolchilarni tayyorlashning turli tarkibiy qismlarini hisobga olgan holda nazariyaning faqat alohida yelementlari berilgan. Bunga qo'shimcha qilish kerakki, ushbu

UO'K: 796.1

KBK: 75.1

Abidov Sh.U, Artiqov A.A. // Futbol nazariyasi va uslubi-
yati (Musobaqa qoidalari, musobaqalarni tashkil qilish va o'tkazish). O'quv
qo'llanma // "MAKON SAVDO PRINT" XK, Toshkent – 2024, 194 bet.

Muallif:

Abidov Shavkat Usmanovich – O'zDJTSU "Futbol nazariyasi va
uslubiyati" kafedrası mudiri, p.f.n., dotsent;

Artiqov Asqar Akbarovich – O'zDJTSU "Futbol nazariyasi va
uslubiyati" kafedrası professori v.b., p.f.b.f.d. (PhD), dotsent.

Taqrizchilar:

Yo'ldoshev M.R. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Shadjalilov Sh.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

O'quv qo'llanma O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport
universiteti talabalari uchun Futbol nazariyasi va uslubi-
yati fani dasturi asosida tayyorlangan. O'quv qo'llanmada futbol sport turida musobaqalarni
tashkil qilish va o'tkazish bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan. Ayniqsa,
musobaqalarning ahamiyati, xususiyatlari, musobaqa turlari, musobaqalarni
rejalashtirish, mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan
o'ynaladigan musobaqa tizimi va musobaqalarni davrali tizimda o'tkazish
tartibi bo'yicha ma'lumotlar keng yoritilgan. O'quv qo'llanma
61010300 – Sport faoliyati (faoliyat turlari bo'yicha) bakalavriat ta'lim
yo'nalishi talabalari uchun yaratilgan.

UO'K: 796.1

KBK: 75.1

ISBN: 978-9910-728-04-4

© Sh.U Abidov, A.A. Artiqov – 2024
© "MAKON SAVDO PRINT" XK – 2024

Kirish

Futbolda musobaqa faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan jismoniy
fazilatlarni rivojlantirish, texnik va taktik ko'nikmalar, shuningdek,
futbolchilarning psixologik va intellektual tayyorgarligi bilan bog'liq.
Tayyorgarlik turlarini yaxshilanishi mashg'ulot jarayonida ham, to'g'ridan-
to'g'ri o'yin davomida ham ta'minlanadi.

Futbolchilarning jismoniy tayyorgarligining ko'p qirrali tuzilishi
mashg'ulot jarayonini boshqarishning o'ta murakkabligini belgilaydi. Shu
bilan birga, murabbiy savollarga duch keladi: yuklamalarni qanday
rejalashtirish kerak? uning shogirdlarining ahvoli qanday? raqiblar qanday
tayyorlanadi? o'yin uchun qanday taktika tanlashim kerak? Boshqacha qilib
aytganda, murabbiy sportchilar tanasining holati, mashg'ulotlar natijalari va
musobaqa faoliyat to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash va to'liq tahlil qilish
asosida boshqaruv qarorlarini qabul qiladi.

O'quv va musobaqa o'quv-murabbiylik amaliyotlaridagi muvaffaqiyat
muammosini hal qilish uchun halol tavsiyalar, shuningdek, futbol
murabbiyligi fanning tor-davlatli tayergarligi va Kulyab uslubi - uning
kuchi Bilan belgilanadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, futbolda sportni tanlash, turli yoshdagi
sportchilarning jismoniy tayyorgarligini nazorat qilish, turli malakadagi
futbolchilarning sport mashg'ulotlarini tashkil yetish va rejalashtirish
masalalari bo'yicha ulkan yeksperimental material to'plangan.

Hozirgi kunda futbol nazariyasi va uslubi-
yati bo'yicha 300 dan ortiq
dissertatsiyalar himoya qilingan. Afsuski, ko'plab asarlarda futbolchilarni
tayyorlashning turli tarkibiy qismlarini hisobga olgan holda nazariyaning
faqat alohida yelementlari berilgan. Bunga qo'shimcha qilish kerakki, ushbu

tarkibiy qismlarning har biri sportchilar tanasining zaxiralarini maksimal darajada oshkor qilishga imkon bermaydigan tor yo'naltirilgan vositalar va usullardan foydalanishni talab qiladi. Natijada, mahalliy mashqlarda namoyon bo'ladigan individual fazilatlar va qobiliyatlar ko'pincha raqobatbardosh mashqlarda to'liq amalga oshirilmaydi. Futbolchilarning tayyorgarligini har tomonlama o'rganish hali ham shakllanish va rivojlanish bosqichida, futbol sohasidagi zamonaviy murabbiylar va mutaxassislar o'z ishlarida umumlashtiruvchi qoidalaridan foydalana olmaydilar.

Shu munosabat bilan, tayyorlikning turli tarkibiy qismlarini, o'ziga xos jismoniy fazilatlar va qobiliyatlarni birlashtirishga, ularning murakkab namoyon bo'lishining izchilligi va samaradorligini ta'minlashga qaratilgan futbolchilarni integral tayyorlash zarur, bu birgalikda raqobatbardosh faoliyatning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Sport o'yinlari nazariyasi va metodikasida "integral mashg'ulot" atamasi uzoq vaqt davomida, Yu.D.Jeleznyak (1981) asarlarida keng qo'llanilgan. Bu esa, mavjud barcha materiallar bo'lak-bo'lak bo'lib, bu ta'limning yagona konsepsiyasini yaratishga imkon bermaydi.

Futbol nazariyasi va metodologiyasida integral mashg'ulotlar raqobatbardosh faoliyatda fitnesning turli tarkibiy qismlarini muvofiqlashtirish va amalga oshirishga qaratilgan jarayon sifatida tushuniladi: jismoniy, texnik, taktik, psixologik.

Mualliflar jamoasi taklif yetilayotgan o'quv-uslubiy qo'llanma ularning ham yoshlar, ham professional futbol nazariyasi va uslubiyati sohasida uzoq vaqt davomida olib borayotgan ishlarining mantiqiy davomi bo'lishiga umid qilmoqda.

Shu bilan birga, mualliflar ushbu asar bo'yicha o'quvchida bo'lishi mumkin bo'lgan barcha sharhlar va takliflarni minnatdorchilik bilan va diqqat bilan qabul qiladilar.

Istiqbolli va iqtidorli futbolchilarni tanlash va tayyorlashning samarali tizimini yaratish, milliy terma jamoalar va professional futbol klublari uchun sifatli sport zaxirasini shakllantirish, xalqaro talab va standartlar asosida futbol bo'yicha trener va hakamlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish maqsadida, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-martdagi "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5368-son farmoniga muvofiq "Futbolni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 16-martdagi PQ-3610-sonli qarori chiqdi.

Bundan tashqari so'nggi yillarda xalqimizning salomatligi to'g'risida g'amxo'rlik qilish, ma'naviy va jismoniy barkamol avlodni shakllantirish, millionlar o'yini bo'lgan va mamlakatimizda alohida o'rin tutadigan sportning futbol turiga aholini, ayniqsa yoshlarni keng jalb etish bo'yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Shu bilan birga, bugungi kunda mamlakatimizda yuqori iqtidorga ega bo'lgan yosh futbolchilarni tanlash, saralab olish (seleksiya) tizimi va futbol infratuzilmasini yanada rivojlantirish, futbol bo'yicha sport maktablari faoliyatini yangi bosqichga ko'tarish, soha mutaxassislarini tayyorlash va ularni moddiy rag'batlantirish tizimini yaxshilash, o'tkazilayotgan musobaqalar saviyasini yuksaltirish kabi masalalar dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

O'zbekistonda futbolni aholi o'rtasida eng ommaviy sport turiga aylantirish, yuqori iqtidorga ega bo'lgan yosh futbolchilarni tanlash, saralab olish va ularni professional sportchilar sifatida tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish, mamlakat futbolini rivojlangan mamlakatlar bilan raqobat qila oladigan darajaga yetkazish, xalqaro talab va standartlar asosida futbol bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash, futbol klublari faoliyatini rivojlantirish, terma jamoalar uchun o'quv-mashq jarayonini samarali tashkil etish, mamlakatimizda futbol bo'yicha yirik xalqaro musobaqalar, jumladan, o'smirlar, yoshlar va xotin-qizlar jamoalari o'rtasida jahon va qit'a birinchiliklarini o'tkazish maqsadida "O'zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-dekabrda PF-5887-son farmoni e'lon qilindi.

Futbol turi bo'yicha bir qancha oxirgi yillarda halqaro musobaqalarda vatanimizni himoya qilib kelayotgan jamoalar yaxshi natijalarni qo'lga kiritishmoqda. Lekin, bu natijalari yaxshi bo'lishiga qaramay, biz hali yetarli darajada Osiyoning yetakchi futbol jamoalarga, ya'ni Eron, Yaponiya, Xitoy, Koreya terma jamoalaridan barcha tayyorgarlik turlari bo'yicha, ortda qolishimiz, ular bilan bahslarda ko'zga tashlanib qolmoqda. Bundan kelib chiqib, futbol mutaxassis va murabbiylar izlanishlarida, futbolchilarimizning jismonan, texnik va taktik jihatdan ancha orqada ekanligi deb ta'kidlashayapti. Bu natijalarni o'tkaziladigan turli toifadagi musobaqalarda ko'rishimiz mumkin.

Zamonaviy futbol musobaqalarini o'tkazilishi hamda ulardagi o'zaro raqobatning keskinlashuvi va o'yin shiddatining nihoyatda o'sib borayotganligi, bu esa o'quv – mashg'ulot jarayonida yangicha ilmiy nazar

bilan yondashishni taqazo etadi. Musobaqalarni tez yoki uzoq vaqt, qaysi tizimda tashkil etilishi, yuksak mahoratli, har tomonlama jismoniy va funksional imkoniyatlarga ega, iste'dodli hamda raqobatdosh futbolchilarni tayyorlash muammosi muqobil va samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish zaruriyatini belgilab bermoqda. Albatta, bugungi kunda ushbu yo'nalish bo'yicha boy ilmiy tajribalar, samarali uslubiy tavsiyalar, amaliy ahamiyatga molik ilmiy tadqiqot xulosalari mavjud.

Tashkil etilib, o'tkaziladigan barcha sport musobaqalari shug'ullanuvchilarning malakalarini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, futbolchilarning jismoniy, texnik, taktik, ruhiy hamda funksional tayyorgarliklarni aniqlashga va takomillashtirishga yordam berib mashg'ulotlardagi olib boriladigan mehnat natijasini ko'rsatib berishga imkon beradi.

Tashkiliy jihatdan to'g'ri va yaxshi tashkil qilingan musobaqalar juda muhim ahamiyatga ega, chunki musobaqalar faqat jismoniy sifatlargagina (kuchlilik, chidamlilik, tezkorlik va egiluvchanlik) emas, balki ruhiy-psixologik sifatlarga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Musobaqa davrida sportchilarning tashkilotchilik, o'zini tuta bilishlik, jamoa maqsadini o'z maqsadidan yuqori qo'ya olishlik kabi yana bir qancha sifatlari ham takomillashadi.

Mamlakatimizda musobaqalar o'tkazilishi tufayligina sport o'yinlaridan basketbol, voleybol, futbol, gandbol, tennis va boshqalar ommaviylashdi. Demak, musobaqalarsiz sportning bo'lishi mumkin emas. Ularni o'tkazish har doim dolzarb masalalardan bir bo'lib kelmoqda. Ko'pgina korxona, muassasa, oliygoh, maktablarda musobaqalarni o'tkazishda asosan sport ishlariga mas'ul hodimlar zimmasida bo'ladi. Ular

tomonidan musobaqalarni to'g'ri tashkil etish hamda olib borish tizimlari asosida musobaqa saviyasi namoyon bo'ladi. Biz tomonimizdan tavsiya etilgan o'quv uslubiy qo'llanmada mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi ahamiyati to'g'risida keng yoritilgan bo'lib, barcha sport ishlariga mas'ul shaxslar foydalanishlari mumkin.

I BOB. MUSOBAQA QOIDALARI, HAKAMLAR VA HAKAMLIK QILISH USLUBIYATI

Futbol – yer yuzidagi eng buyuk sport turidir. Uni barcha qit'alarda, barcha mamlakatlarda va turli-tuman darajalarda o'ynashadi. Butun dunyoda – FIFA jahon chempionatidan tortib sayyoramizning olis burchaklaridagi bolalar o'rtasidagi o'yingacha o'yin qoidalarining bir xilligi – kattagina afzallik bo'lib hisoblanadi, futbolni rivojlantirish uchun uni davom ettirish zarur bo'ladi.

Futbolga o'yinning adolatlilikini saqlaydigan qoidalar zarur – bu “chiroyli o'ynash” ning eng muhim asosi va o'yin ruhining hayotiy muhim chizgisidir. Eng yaxshi o'yinlar ularda hakamning aralashuvi ba'zidagina zarur bo'ladigan o'yinlar bo'lib hisoblanadi, chunki futbolchilar bir-biriga, rasmiy shaxslarga va qoidalarga nisbatan hurmat bilan o'ynaydi.

Futbol qoidalari sportning boshqa ko'pchilik jamoaviy turlariga qaraganda yetarlicha oddiy, biroq ko'pgina vaziyatlar subyektiv bo'lib hisoblanishi, rasmiy shaxslar esa – tirik odamlar ekanligi sababli ba'zi bir qarorlar muqarrar ravishda noto'g'ri bo'ladi yoki muhokamalar va tortishuvlarni keltirib chiqaradi. Ba'zi bir odamlar uchun bunday muhokamalar o'yinning jozibador bo'lishi va o'yindan bahra olishning bir qismi bo'lib hisoblanadi, biroq qaror to'g'ri yoki noto'g'ri bo'lib hisoblanishidan qat'iy nazar, o'yinning ruhi hakamlarning qarorlariga hurmat bilan qarashni talab qiladi. O'yinning jamoaga ta'sir o'tkazishga qodir bo'lgan qatnashchilari, ayniqsa murabbiylar va sardorlar rasmiy shaxslar va ular tomonidan qabul qilinadigan qarorlarga nisbatan hurmat bilan qarash uchun o'yin oldida konkret javobgar bo'ladi.

Qoidalar barcha mumkin bo'lgan vaziyatlar uchun yechim bo'la olmaydi, Shu sababli qoidalarda harakatga nisbatan to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatmalar bo'lmagan taqdirda IFAB hakamlar qarorlarni o'yinning ruhi va qoidalarining ruhiga mos ravishda qabul qiladi deb umid qiladi. Buning uchun ko'pincha "Futbol nimani hohlaydi / kutadi?" degan savolni qo'yish kerak bo'ladi.

Qoidalar shuningdek o'yinchilar salomatligining xavfsizligi va asralishini ham ta'minlashi lozim. Keyingi yillarda o'yinchilarning salomatligini asrash to'g'risida qayg'urish bir qator o'zgarishlarning harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo'lib hisoblanmoqda, masalan, qo'shimcha vaqtda qo'shimcha almashtirishni o'tkazish mumkinligi va futbolchilar suv ichishlari va sovushlari uchun tanaffuslarning kiritilishi. Bundan tashqari, COVID-19 pandemiyaga javob tariqasida 3- qoidaga vaqtinchalik o'zgartirish kiritilgan, u eng yuqori darajadagi turnirlarda almashtirishlarning maksimal sonini uchtdan beshtagacha oshirishni ko'zda tutadi. Shuningdek jamoalar miyasi chayqalgan o'yinchi yoki shunday deb tahmin qilingan o'yinchining salomatligini asrash to'g'risida qayg'urishi mumkin bo'lishi uchun tarkibning soniga putur yetkazmasdan qo'shimcha almashtirishni sinovlardan o'tkazish boshlangan.

Baxtsiz hodisalardan qochib bo'lmaydi, biroq qoidalar o'yinni qanchalik mumkin bo'lsa, shunchalik xavfsiz qilishga yordam berishga, bunda o'yinchilarning salomatligining asralishi va sport adolati o'rtasidagi balansni (muvozanatni) saqlashga yo'naltirilgan. Buning uchun harakatlari tajovuzkor yoki xavfli bo'lgan o'yinchilarga tegishli ajrim chiqarish uchun hakamlar Qoidalardan foydalanishlari talab qilinadi. Xavfli o'ynashni qabul qilib bo'lmisligi Qoidalarda "ma'nosiz yakkakurash",

"raqibning salomatligining xavfsizligiga tahdid solish", "haddan ziyod kuchdan foydalanish" kabi intizomiy tushunchalarda mustahkamlangan.

1.1. Qoidalarda o'zgartirishlarni boshqarish

Futbol jozibador bo'lib qolishi va ularning yoshi, jinsi, irqi, diniy e'tiqodi, madaniyati, millati, seksual qarashlari yoki salomatligining imkoniyatlaridan qat'iy nazar xuddi tomoshabinlar, fanatlar va boshqaruvchilar kabi o'yinchilar, rasmiy shaxslar va murabbiylarga ham quvonch keltirishi lozim.

Buning oqibati sifatida IFAB va uning qarorlar qabul qilishda ishtirok etadigan barcha organlari Qoidalar o'zgartirishlar kiritishdan oldin ularning o'yinga foyda keltirishiga ishonch hosil qilishlari lozim. Bu ba'zan potensial o'zgartirishlarni to'xtatish zarurligini anglatadi.

Qoidalar o'zgartirishlar kiritish to'g'risidagi har bir taklifda asosiy e'tibor adolat, yakdillik, hurmat, xavfsizlik, ishtirokchilar va tomoshabinlarning qoniqish hosil qilishi, va agar zarurat bo'lsa – o'yinni yaxshilash uchun texnologiyalardan foydalanishga qaratiladi.

IFAB Qoidalar kiritiladigan o'zgartirishlar barcha darajalarda va dunyoning har bir burchagida futbolga foyda keltirishi va o'yinning yaxlitligi, Qoidalar va o'yinning rasmiy shaxslari hurmat qilinishi, qadrlanishi va asralishi uchun jahon futbol hamjamiyati bilan o'zaro harakatlarni davom ettiradi.

1.2. Kelajakdagi o'zgarish

IFAB 2021 va 2022-yillarda konsultativ kengashlar bilan ishlashni va keng ko'lamli muhokamalarni o'tkazishni davom ettiradi, bunda asosiy

e'tibor pandemiya sharoitlarida o'yinchilarning salomatligini asrash va "miya chayqalganda almashtirish" taklifiga javoblarga qaratiladi.

IFAB butun dunyodagi odamlar bilan hamkorlik qilishdan o'ta mamnun bo'ladi va o'yin Qoidalariga tegishli bo'lgan takliflar va maslahatlarni har doim mamnuniyat bilan qabul qiladi. Amalda Qoidalarga yaqin o'tmishda kiritilgan o'zgartirishlarning ko'pchiligi dunyoning turli qismlaridagi odamlar tomonidan ko'tarib chiqilgan.

Biz bu hamkorlik kelajakda osonlashadi va faollashadi deb umid qilamiz, shu sababli batafsil ma'lumotlarni bizning www.theifab.com saytimizdan olishingiz mumkinligini eslatamiz.

Marhamat qilib o'zingizning takliflaringiz, g'oyalaringiz va savollaringizni bizning lawenquiries@theifab.com pochta manzilimizga yo'llashda davom eting.

1.3. Eslatmalar va modifikatsiyalar

1.3.1. O'yin qoidalariga eslatmalar

Rasmiy tillar

IFAB o'yin Qoidalarini ingliz, fransuz, nemis va ispan tillarida nashr qiladi. Ifodalashlarda qandaydir-bir farqlar vujudga kelgan taqdirda inglizcha matnga amal qilish lozim bo'ladi.

Boshqa tillar

O'yin Qoidalarini tarjima qiladigan milliy futbol assotsiatsiyalari IFAB dan 2021/22 uchun nashr qilingan Qoidalar maketining shablonini olishlari mumkin, buning uchun info@theifab.com pochta manziliga murojaat qilish kerak bo'ladi.

O'yin Qoidalarini mazkur formatda tarjima qiladigan milliy futbol assotsiatsiyalariga keyinchalik umum foydalanishi uchun IFAB saytiga joylashtirish maqsadida IFAB ga tarjimaning nusxasini yuborish taklif qilinadi (muqovada bu ushbu futbol assotsiatsiyasining rasmiy tarjimasi ekanligini ko'rsatish bilan).

O'lchashlar

Metrik va imperial o'lchashlar tizimlari o'rtasida farqlar vujudga kelgan taqdirda metrik tizimga amal qilish lozim bo'ladi.

Qoidalarining qo'llanilishi

Barcha konfederatsiyalar, mamlakatlar, shaharlar va qishloqlardagi o'yinlar uchun yagona Qoidalar qo'llanilishi lozim, IFAB ruxsat bergan modifikatsiyalar bundan mustasno ("Umumiy modifikatsiyalar" ga qaralsin), Qoidalar IFAB ning ruxsatisiz modifikatsiyalanishi yoki o'zgartirilishi mumkin emas.

O'yinning rasmiy shaxslari va boshqa qatnashchilarini o'qitish bilan shug'ullanadigan shaxslar quyidagilarga alohida e'tibor qaratishlari lozim bo'ladi:

- hakamlar o'yinlarning haqqoniyligi va xavfsizligiga ko'maklashish uchun Qoidalarining o'yinlarning ruhiga mos ravishda qo'llashlari lozim;
- hamma o'yinning rasmiy shaxslarini va ularning qarorlarini hurmat qilishi, hakamlar ham odam ekanligi va xatoga yo'l qo'yishi mumkinligini esdan chiqarmasligi va hurmat qilishi lozim.

O'yinning imidjini (qiyofasini) saqlash uchun asosiy mas'uliyat o'yinchilarning zimmasida bo'ladi, jamoa sardorlari Qoidalarga rioya

qilinishi va hakamning qarorlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishni ta'minlashda muhim rol o'ynashi lozim.

Belgilashlar

Qoidalarda asosiy o'zgartirishlar *sariq rang bilan tagiga chizilgan* va hoshiyalarga chiqarilgan. Redaksion o'zgartirishlarning *tagiga chizilgan*.

SK = sariq kartochka (ogohlantirish); QK = qizil kartochka (chiqarib yuborish).

1.4. Umumiy modifikatsiyalar

Qoidalarining universalligi, o'yin, mohiyatiga ko'ra, dunyoning hamma joyida va barcha darajalarda bir xil ekanligini bildiradi. Qoidalar o'yin o'tadigan adolatli va xavfsiz muhitni yaratishdan tashqari o'yinchilarni o'ynashdan bahra olishga jalb qilishga ham ko'maklashishi lozim.

Tarixan shu narsa tarkib topganki, IFAB futbol assotsiatsiyalariga futbolchilarning ma'lum bir toifalari uchun Qoidalarining tashkiliy qismiga o'zgartirishlar kiritish uchun ma'lum bir qayishqoqlikka imkon bergan. Shunga qaramasdan IFAB, agar bu berilgan mamlakatda futbolga foyda keltirsa, bugungi kunda milliy futbol assotsiatsiyalari futbolni tashkil qilishning aspektlarini o'zgartirish uchun ko'proq imkoniyatlarni qo'lga kiritishi lozimligiga ishonadi.

Futbolni qanday qilib o'ynash va unga qanday qilib hakamlilik qilish FIFA Jahon chempionatining final o'yinidan eng mayda qishloqdagi o'yingacha har bir futbol maydonida bir xil bo'lishi lozim. Biroq o'yinning davomiyligi, o'yin qatnashchilarining soni, yo'l qo'yilmaydigan xulq-atvor uchun jazolash konkret mamlakatda futbolga bo'lgan ehtiyoj bilan belgilanishi lozim.

Buning oqibati sifatida IFAB ning 2017-yil 3-martda Londonda bo'lib o'tgan 131-yillik Bosh yig'ini bir ovozdan milliy futbol assotsiatsiyalari (shuningdek konfederatsiyalar va FIFA ham) endilikda Qoidalarining tashkiliy qismlarining barchasiga yoki quyidagi ba'zi bir qismlariga o'zgartirishlar kiritish imkoniyatiga ega bo'lishi va buning uchun javobgarlikni zimmasiga olishi to'g'risida qaror qabul qilgan:

Yoshlar jamoalari, faxriylar jamoalari, imkoniyati cheklangan futbolchilar, ommaviy futbol uchun:

- o'yin maydonining o'lchami;
- to'pning o'lchami, og'irligi va materiali;
- darvoza ustunlari o'rtasidagi masofa va darvozaning yer yuzasidan to'singacha bo'lgan balandligi;
- o'yinning ikkita taymining (teng) davomiyligi va qo'shimcha vaqtda ikkita teng taymlarning davomiyligi;
- qayta almashtirishlardan foydalanish;
- ba'zi bir/barcha ogohlantirishlar uchun (SK) vaqtinchalik chiqarib yuborishdan foydalanish (jarima o'rindig'i).

Oliy divizion klublarining asosiy jamoalari yoki "A" toifali milliy terma jamoalar ishtirok etadigan musobaqalardan tashqari har qanday daraja uchun:

- har bir jamoaga maksimum beshtagacha almashtirishdan foydalanishga ruxsat berilgan, yoshlar futboli bu hisobga kirmaydi, bu yerda maksimal almashtirishlar soni milliy assotsiatsiya, konfederatsiya yoki FIFA tomonidan belgilanadi.

Bundan tashqari, milliy futbol assotsiatsiyalariga ularda mahalliy futbolni rivojlantirish uchun yanada qayishqoqlikni berish maqsadida IFAB

ning yillik Bosh yig'ini futbolning toifalariga tegishli bo'lgan quyidagi o'zgartirishlarni ma'qullagan:

- ayollar futboli endi alohida toifa bo'lib hisoblanmaydi va erkaklar futboli ega bo'lgan xuddi o'sha maqomga ega;
- yoshlar va faxriylar futboli uchun yoshga oid cheklashlar bekor qilingan; milliy futbol assotsiatsiyalari, konfederatsiyalari va FIFA bu toifalar uchun yoshga oid cheklashlarni belgilashda erkinlikka ega;
- har bir milliy futbol assotsiatsiyasi futbolning quyi darajalarida qanday musobaqalar ommaviy futbol deb hisoblanishini o'zi hal qiladi.

Boshqa modifikatsiyalarga ruxsat berish

Milliy futbol assotsiatsiyalari turli musobaqalar uchun turli modifikatsiyalarni ma'qullash imkoniga ega – ularni universal tarzda qo'llash yoki hammasini birdaniga qo'llash talab qilinmaydi. Biroq IFAB ning ruxsatisiz boshqa hech qanday modifikatsiyalarga yo'l qo'yilmaydi.

IFAB milliy futbol assotsiatsiyalaridan bu modifikatsiyalardan foydalanish va ular qaysi darajalarda qo'llanilayotganligi to'g'risida ma'lumot berishni iltimos qiladi. Bu ma'lumotlar, ayniqsa sabablar IFAB boshqa futbol assotsiatsiyalarida futbolning rivojlanishiga yordam berish uchun baham ko'rishi mumkin bo'lgan rivojlantirish g'oyalarini strategiyalarini aniqlashga yordam beradi.

IFAB shuningdek Qoidalarining o'yin qatnashchilarining sonini oshirishi, futbolni yanada jozibador qilishi va uning xalqaro rivojlanishiga ko'maklashishi mumkin bo'lgan boshqa mumkin bo'lgan modifikatsiyalarini bilishga ham juda qiziqadi.

1.5. Vaqtincha chetlashtirishlar bo'yicha yo'riqnoma (jarima o'rindig'i)

IFAB ning 2017-yil 3-martda Londonda bo'lib o'tgan 131-yillik Bosh yig'ini berilgan musobaqalarga mos keluvchi milliy futbol assotsiatsiyasi, konfederatsiyasi yoki FIFA ma'qullagan taqdirda yoshlar, faxriylar futboli, imkoniyati chegaralangan shaxslar futboli va ommaviy futbolda barcha yoki ba'zi bir ogohlantirishlar/sariq kartochkalar (SK) uchun vaqtincha chetlashtirishlardan (jarima o'rindig'idan) foydalanishni ma'qullagan.

Vaqtincha chetlashtirishlarga yo'llanmalar quyida keltiriladi:

5-qoida – Hakam (Huquqlari va majburiyatlari):

Intizomiy choralar

Hakam sariq va qizil kartochkalarni ko'rsatish va agar musobaqalarning reglamenti bilan ruxsat berilgan bo'lsa – o'yinchini o'yinning boshida maydonga chiqqan momentdan o'yin tugaguncha vaqtincha chetlashtirish huquqiga ega, taymlar o'rtasidagi tanaffus, qo'shimcha vaqt va 11 metrli zarbalar seriyasi ham shu hisobga kiradi.

Vaqtincha chetlashtirish o'yinchi uning uchun ogohlantirish (SK) oladigan qoidabuzarlikni sodir qilgan taqdirda sodir bo'ladi, o'yinchi darhol o'yinning qolgan qismida ishtirok etishdan vaqtincha chetlashtiriladi. Bunda falsafa shundan iboratki, bunda ushbu "darhol jazolash" Qoidalarini buzgan o'yinchining xulq-atvoriga va potensial jihatdan uning butun jamoasiga darhol va katta ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Milliy futbol assotsiatsiyalari, konfederatsiyalar va FIFA quyidagi tavsiyalarga asosan vaqtincha chetlashtirish protokolini ma'qullashlari lozim (musobaqalarning reglamentlarida o'ron qilish uchun):

Q'ZBEKISTON DAVLAT JISMONIY
UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

Faqat o'yinchilar

- Vaqtincha chiqarib yuborishlar barcha o'yinchilarga nisbatan (darvozabonlar ham shu hisobga kiradi) qo'llaniladi, biroq zaxiradagi yoki almashtirilgan o'yinchi tomonidan sodir qilingan ogohlantirish (SK) bilan jazolanadigan qoidabuzarliklar uchun qo'llanilmaydi.

Hakamning signali

- Hakam vaqtincha chiqarib yuborishni sariq kartochka (SK) ko'rsatish va so'ngra ikkala qo'lini vaqtincha chiqarib yuborish zonasiga (odatda jamoaning texnik zonasiga) aniq yo'naltirish bilan amalga oshiradi.

Vaqtincha chiqarib yuborishning davri

- Vaqtincha chetlashtirishning davomiyligi barcha qoidabuzarliklar uchun bir xil;
- Vaqtincha chetlashtirishning davomiyligi butun o'yin vaqtining 10-15% ini tashkil qilishi lozim (masalan, 90 minutlik o'yinda 10 minut, 80 minutlik o'yinda 8 minut);
- Vaqtincha chetlashtirishning davri o'yinchi maydonni tark etgandan keyin o'yin yangidan boshlangan momentdan boshlanadi;
- Hakam vaqtincha chetlashtirish davriga to'xtalishlarga yo'qotilgan vaqtni (masalan, almashtirish, jarohat olish va hokazolar) kiritishi lozim, bu to'xtalishlar uchun taymning oxirida kompensatsiyalovchi vaqt tayinlanadi;
- Musobaqalar reglamentida vaqtincha chetlashtirish davrini nazorat qilishga hakamga kim yordam berishi belgilangan bo'lishi lozim. buni delegat, zaxira hakami yoki hakamning neytral yordamchining zimmasiga yuklash mumkin, boshqa tomondan bu – jamoaning vakili bo'lishi mumkin;

- Vaqtincha chetlashtirish davri tugashi bilanoq o'yinchi hakamning ruxsati bilan yon chiziq orqali maydonga qaytishi mumkin, ruxsat to'p o'yinda bo'lgan paytda ham berilishi mumkin;

- O'yinchi qachon maydonga qaytishi mumkinligi to'g'risidagi yakuniy qarorni hakam qabul qiladi;

- Vaqtincha chetlashtirilgan o'yinchi vaqtincha chetlashtirish davri tugaguncha almashtirilishi mumkin emas (agar jamoa barcha ruxsat etilgan almashtirishlardan foydalanib bo'lgan bo'lmasa);

- Agar vaqtincha chetlashtirish davri birinchi taymning oxiriga kelib (agar undan keyin qo'shimcha vaqt o'ynaladigan bo'lsa – ikkinchi taymning oxiriga kelib) tugamagan bo'lsa, vaqtincha chetlashtirish davrining qolgan qismi ikkinchi taymning boshidan (qo'shimcha vaqtning boshidan) boshlab davom ettiriladi;

- O'yin tugagan vaqtda hali chetlashtirishda bo'lgan o'yinchiga 11 metrli zarbalar seriyasida qatnashishga ruxsat beriladi.

Vaqtincha chetlashtirish zonasi

- Vaqtincha chetlashtirilgan o'yinchi texnik zona doirasida (u bor bo'lgan taqdirda) yoki jamoa murabbiyining/texnik xodimlarining yonida chigal yozdi mashqlarini bajarish imkoniyatisiz (zaxiradagi o'yinchilar bajarishi mumkin bo'lgan shartlarda) qolishi lozim.

Vaqtincha chetlashtirish davridagi qoidabuzarliklar

- Vaqtincha chetlashtirish davrida ogohlantirish (SK) yoki chiqarib yuborish (QK) bilan jazolanadigan qoidabuzarlikni sodir qilgan o'yinchi o'yinning qolgan qismida ishtirok etmaydi va uni almashtirish mumkin emas.

Keyingi intizomiy choralar

- Musobaqalarning tashkilotchilari/milliy futbol assotsiatsiyalari vaqtincha chetlashtirishlar to'g'risida tegishli organlarga xabar berish-bermaslik va keyingi intizomiy choralarni, masalan, xuddi ogohlantirishlar (SK) kabi vaqtincha chetlashtirishlarning ma'lum bir soni uchun diskvalifikatsiya qilishni qo'llash-qo'llamaslik to'g'risida qaror qabul qiladi.

Vaqtincha chetlashtirish tizimlari

Musobaqalarda quyidagi vaqtincha chetlashtirish tizimlaridan biri qo'llanilishi mumkin:

- A tizim - hamma ogohlantirishlar (SK) uchun;
- B tizim – ba'zi bir ogohlantirishlar uchun, biroq barcha ogohlantirishlar (SK) uchun emas;

A tizim – hamma ogohlantirishlar uchun vaqtincha chetlashtirish

- Hamma ogohlantirishlar (SK) vaqtincha chetlashtirish bilan jazolanadi;
- Bitta o'yinda ikkita ogohlantirish olgan o'yinchi:
 - ikkinchi marta vaqtincha chetlashtirishni oladi va o'yinning qolgan qismida ishtirok etmaydi.
 - agar uning jamoasi almashtirishlarning maksimal sonidan foydalanib bo'lgan bo'lmasa – ikkinchi vaqtincha chetlashtirish davri tugagandan keyin zaxiradagi o'yinchi bilan almashtirilishi mumkin (jamoaga ikki marta vaqtincha chetlashtirish davrida bu o'yinchisiz o'ynash bilan jazolanganligi sababli).

B tizim – ba'zi bir ogohlantirishlar uchun vaqtincha chetlashtirish, biroq barcha ogohlantirishlar uchun emas:

- Ular uchun ogohlantirish (SK) beriladigan ma'lum bir ro'yxatga kiritilgan qoidabuzarliklar vaqtincha chetlashtirish bilan jazolanadi;
- Qolgan barcha ogohlantirish bilan (SK) jazolanadigan qoidabuzarliklarda faqat sariq kartochka ko'rsatiladi;
- Avval bir marta vaqtincha chetlashtirilgan o'yinchi ogohlantirish (SK) oladi va o'yinni davom ettiradi;
- Ogohlantirish (SK), so'ngra vaqtincha chetlashtirish olgan o'yinchi vaqtincha chetlashtirish davri tugagandan keyin o'yinni davom ettirishi mumkin;
- Xuddi o'sha bitta o'yinda ikkinchi vaqtincha chetlashtirishni olgan o'yinchi jazoni o'taydi va o'yinning qolgan qismida qatnashmaydi. Bu o'yinchi agar uning jamoasi almashtirishlarning maksimal sonidan foydalanib bo'lgan bo'lmasa – ikkinchi vaqtincha chetlashtirish davri tugagandan keyin zaxiradagi o'yinchi bilan almashtirilishi mumkin. Vaqtinchalik chetlashtirish bilan jazolanmaydigan ogohlantirish (SK) olgan o'yinchini almashtirish mumkin emas;
- Xuddi o'sha bitta o'yinda ikkinchi ogohlantirishni (SK) olgan o'yinchi maydondan chiqarib yuboriladi, o'yinning qolgan qismida qatnashmaydi va uni almashtirish mumkin emas;
- Ba'zi bir musobaqalarda vaqtincha chetlashtirishlardan faqat "nomunosib" xulq-atvor bilan bog'lanadigan ogohlantirishlar uchun foydalanish foydali bo'ladi, masalan:
 - Simulyatsiya;

- Raqib o'yinni yangidan boshlashi zarur bo'lganda ataylab vaqtni cho'zish

- Norozilik bildirish, og'zaki sharhlar yoki imo-ishoralar;
- Raqibni ushlab qolish, quchoqlab olish, itarish bilan yoki to'pni qo'l bilan o'ynash bilan raqibning istiqbolli hujumini uzib qo'yish yoki bunga aralashish;

- 11 metrli jarima zarbasini bajarishda ta'qiqlangan aldamchi harakatlardan foydalanish.

1.6. Qaytar almashtirishlar bo'yicha yo'riqnoma

IFAB ning 2017-yil 3-martda Londonda bo'lib o'tgan 131-yillik Bosh yig'inida tasdiqlangandan keyin o'yin Qoidalarini berilgan musobaqalarga tegishli milliy futbol assotsiatsiyasi yoki FIFA bilan kelishgan holda yoshlar, veteranlar, imkoniyati cheklangan shaxslar futboli va ommaviy futbolda qaytar almashtirishdan foydalanishga yo'l qo'yadi.

Qaytar almashtirishga yo'llanmalar quyida keltirilgan:

3-qoida – O'yinchi (Almashtirishlar soni):

Qaytar almashtirishlar;

Qaytar almashtirishlardan foydalanishga milliy futbol assotsiatsiyasi, konfederatsiyasi yoki FIFA ning qaroriga muvofiq faqat yoshlar, faxriylar, imkoniyati cheklangan shaxslar futboli va ommaviy futbolda ruxsat beriladi.

“Qaytar almashtirish” - o'yinda qatnashgan va almashtirilgan o'yinchi keyinchalik boshqa bir o'yinchini almashtirish bilan o'yinga qaytadigan vaziyatdir.

Almashtirilgan o'yinchiga o'yinda maydonga qaytishiga ruxsat berilishidan qat'iy nazar, 3-qoida va o'yin Qoidalarining qolgan barcha

holatlari qaytar almashtirishlarga nisbatan qo'llaniladi. Xususan, 3-qoidada tasvirlangan almashtirish protsedurasining bajarilishi majburiydir.

1.7. O'yin qonun qoidalarini

1.7.1. 1-qoida. O'yin maydoni

1. Maydonning qoplamasi

O'yin maydoni to'liq tabiiy yoki, agar musobaqalarning reglamenti bilan ruxsat berilgan bo'lsa to'liq sun'iy bo'lishi lozim, musobaqalarning reglamenti sun'iy va tabiiy materiallarning birlashtirilgan kombinatsiyasiga ruxsat beradigan holatlar (gibrid tizim) bundan mustasno.

Sun'iy qoplamalarning rangi yashil bo'lishi lozim.

Agar sun'iy qoplamadan FIFA a'zosi bo'lgan milliy assotsiatsiyalarning jamoalari o'rtasidagi musobaqalar o'yinlarida yoki xalqaro klublar musobaqalarida foydalanilsa, u FIFA ning futbol qoplamalari uchun sifat Dasturining talablariga mos kelishi lozim, IFAB maxsus ruxsat bergan holatlar bundan mustasno.

2. Maydonning chiziqlari

O'yin maydoni to'g'ri to'rtburchak shaklida bo'lishi va uzluksiz chiziqlar bilan belgilangan bo'lishi lozim, bu chiziqlar xavfsiz bo'lishi lozim; tabiiy qoplamli maydonni belgilash uchun, agar bu xavf tug'dirmasa – maydonning sun'iy qoplamasining materialidan foydalanish mumkin. Bu chiziqlar maydonning ular chegaralab turadigan qismiga tegishli bo'ladi.

Maydonda faqatgina 1-qoidada ko'rsatilgan chiziqlar chizilgan bo'lishi lozim. Sun'iy qoplamadan foydalanilganda ular boshqa rang bilan chizilgan va futbol maydonining chiziqlaridan aniq ajralib turadi degan shartda maydonda boshqa chiziqlarning bo'lishiga yo'l qo'yiladi.

5. Darvoza maydoni

Darvozaning har bir ustunining ichki tomonidan 5,5 m (6 yard) masofada joylashgan nuqtalardan maydonning ichiga qarab 5,5 m (6 yard) uzunlikda ikkita chiziq o'tkaziladi. Bu chiziqlar o'zaro darvoza chizig'iga parallel qilib o'tkazilgan chiziq bilan tutashtiriladi. Bu chiziqlar va darvoza chizig'i bilan chegaralangan maydon darvoza maydoni bo'lib hisoblanadi.

6. Jarima maydoni

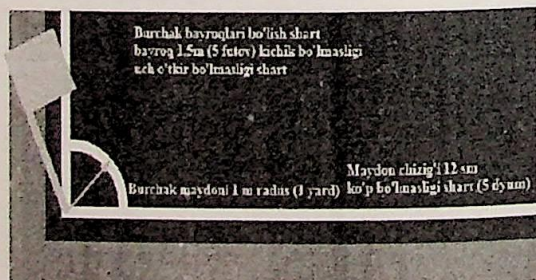
Darvozaning har bir ustunining ichki tomonidan 16,5 m (18 yard) masofada joylashgan nuqtalardan maydonning ichiga qarab 16,5 m (18 yard) masofada ikkita chiziq o'tkaziladi. Bu chiziqlar o'zaro darvoza chizig'iga parallel qilib o'tkazilgan chiziq bilan tutashtiriladi. Bu chiziqlar va darvoza chizig'i bilan chegaralangan maydon jarima maydoni bo'lib hisoblanadi.

Har bir jarima maydonining ichiga darvoza ustunlarining o'rtasida joylashgan nuqtadan 11m (12 yard) masofada va va ustunlardan teng masofada 11 metrli belgi ishlanadi.

Jarima maydonining chegarasidan tashqarida 9,15 m (10 yard) radiusli aylana yoyi o'tkaziladi, aylananing markazi bo'lib 11 metrli belgining markazi xizmat qiladi.

7. Burchak maydoni

Har bir burchakdagi bayroqchadan o'yin maydonining ichiga qarab 1 m (1 yard) radiusli chorak aylana o'tkaziladi (2-rasm).

2-rasm.

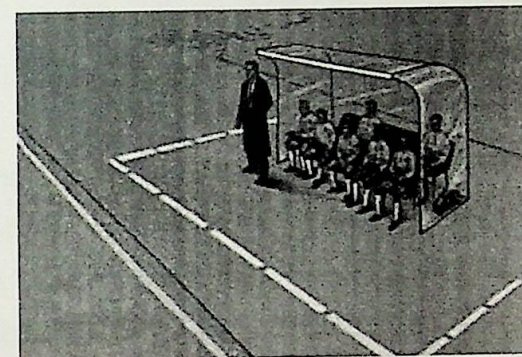
8. Bayroqchalar

Bayroqchalar maydonning har bir burchagiga o'rnatilishi lozim, ularning balandligi 1,5 m (5 fut) dan kam bo'lmayligi, yuqorigi uchi o'tkir bo'lmayligi lozim (2-rasm).

Bayroqchalarni shuningdek o'rta chiziqning har ikkala uchiga yon chiziqdan 1 m (1 yard) dan kam bo'lmagan masofada o'rnatish mumkin.

9. Texnik zona (3-rasm)

Texnik zonaning bo'lishi texnik xodimlar, zaxiradagi o'yinchilar va almashtirilgan o'yinchilar uchun o'rindiqlarga ega bo'lgan – quyida tasvirlanganidek texnik zonani o'z ichiga

3-rasm.

oladigan stadionlarda o'tkaziladigan o'yinlarga taalluqli bo'ladi:

- Texnik zona belgilangan o'tirish joylaridan har ikkala tomonga 1 m (1 yard) dan oshiq bo'lmagan masofaga chiqib turadi va yon chiziqdan kamida 1 m (1 yard) masofada tugaydi
- Texnik zonaning chegaralari belgilangan bo'lishi lozim
- Texnik zonada bo'lishga ruxsat berilgan shaxslarning soni musobaqalarning reglamenti bilan belgilanadi
- Texnik zonada bo'ladigan shaxslar:
 - musobaqalarning reglamentiga muvofiq o'yin boshlanishidan oldin belgilanadi
 - o'zini keraklicha mas'uliyatli tutishi lozim

- texnik zona doirasida qolishi lozim, ba'zi bir holatlar bundan mustasno, masalan, massajchi yoki shifokorning hakamning ruxsati bilan jarohat olgan o'yinchiga yordam berish uchun chiqishi

- Texnik zonadan bir paytda faqatgina bir kishi taktik yo'riqnomalar berishi mumkin.

10. Darvozalar

Darvozalar har bir darvoza chizig'ining markazi bo'yicha joylashishi lozim.

Darvozalar burchaklardagi bayroqchalardan teng masofada joylashgan va yuqoridan gorizonta to'sin bilan tutashtirilgan ikkita vertikal ustundan tashkil topadi. Darvozaning ustunlari va to'sini ma'qullangan materialdan ishlangan bo'lishi va xavf tug'dirmasligi lozim.

Har ikkala darvozaning ustunlari va to'sinlari bir xil shaklda bo'lishi lozim: kvadrat, to'g'ri to'rtburchak, dumaloq, ellipsimon yoki bu shakllarning kombinatsiyasi.

FIFA yoki konfederatsiyalar shafe'ligida o'tadigan rasmiy musobaqalarda foydalaniladigan barcha darvozalar FIFA ning futbol darvozalari uchun sifat Dasturi talablariga mos kelishi lozimligi tavsiya qilinadi.

Ustunlarning ichki tomonlari o'rtasidagi masofa 7,32 m (8 yard) ni, to'sinning pastki chekkasidan yerning yuzasigacha bo'lgan masofa - 2,44 m (8 fut) ni tashkil qilishi lozim (4-rasm).

Darvoza ustunlarining darvoza chizig'iga nisbatan joylashuvi keltirilgan rasmlarga mos kelishi lozim.

Darvozaning ustunlari va to'sini oq rangli bo'lishi va kesimning 12 sm (5 dyum) dan oshiq bo'lmagan kengligi va chuqurligiga ega bo'lishi lozim.

Agar to'sin siljisa yoki sinsa to'sin tuzatilguncha yoki almashtirilguncha o'yin to'xtatiladi. O'yin "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi. Agar buning iloji bo'lmasa o'yin tugatilishi lozim. To'sinni almashtirish uchun tros yoki boshqa har qanday qayishqoq/xavfli materialdan foydalanish mumkin emas.

To'rlar darvozaning orqasidan darvozaga va yerga mahkamlanadi, ular ishonchli mahkamlangan bo'lishi va darvoza bonga xalaqit bermasligi lozim.

Xavfsizlik

Darvozalar (jumladan ko'chma darvozalar ham) yerga ishonchli mahkamlangan bo'lishi lozim.

11. Urilgan golni aniqlash texnologiyasi (Goal line technology - GLT)

GLT tizimidan hakamning qarorini qo'llab-quvvatlash uchun gol urilgan yoki urilmaganligini tekshirish uchun foydalanish mumkin. GLT dan foydalanish musobaqalarning reglamentida kelishilgan bo'lishi lozim.

GLT ning tamoyillari

GLT faqatgina darvoza chizig'ida va faqatgina gol urilgan-urilmaganligini aniqlash uchun qo'llaniladi.

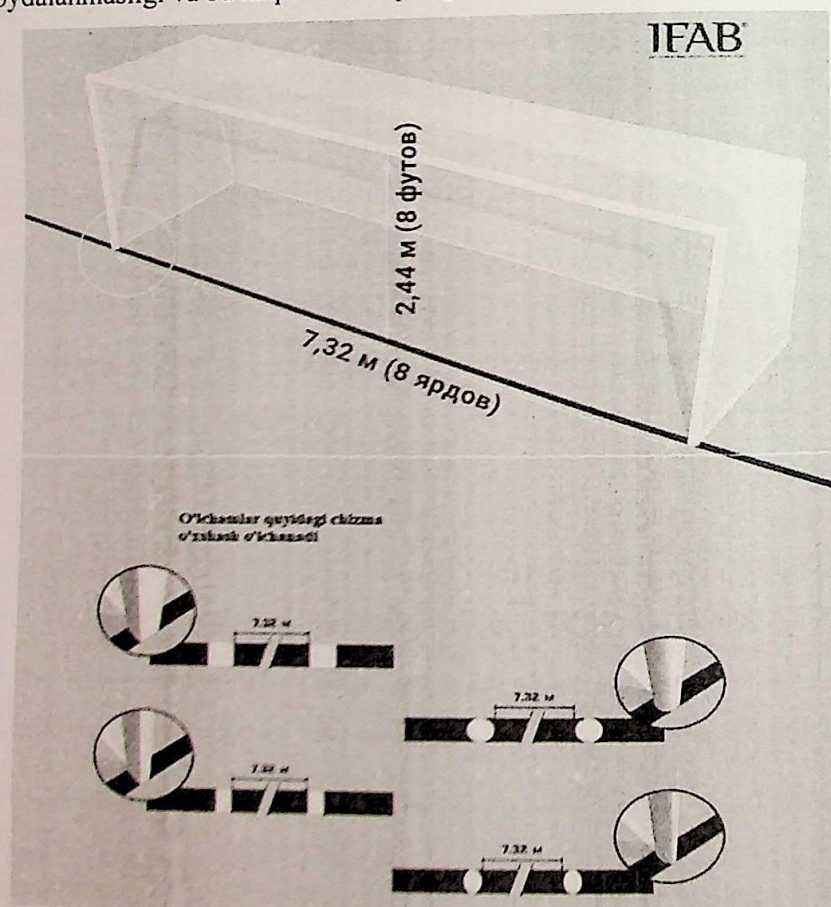
Gol urilganligi to'g'risida faqatgina o'yinning rasmiy shaxslariga darhol xabar berilishi (hakamning soati orqali vibratsiya va vizual signal orqali) va bu xabar darhol va avtomatik tarzda bir sekund ichida GLT tizimi tomonidan tasdiqlanishi lozim. *Signal shuningdek videooperatsion xonaga ham (Video operation room - VOR) kelib tushishi mumkin.*

GLT ga qo'yiladigan talablar va uning texnik tavsiflari

Ularning o'yinlarida GLT dan foydalaniladigan musobaqalarning tashkilotchilari tizim *(darvoza karkasining har qanday ruxsat berilgan*

modifikatsiyalari va to'pning texnologiyalarini o'z ichiga olgan holda) FIFA ning GLT uchun sifat Dasturiga mosligiga ishonch hosil qilishlari lozim.

GLT tizimidan foydalanilgan holatda hakam o'yin boshlanishidan oldin testdan o'tkazish bo'yicha Yo'riqnomaga muvofiq uning sozligini tekshirishi lozim. Agar texnologiya testdan o'tkazish bo'yicha Yo'riqnomaga muvofiq tarzda ishlamasa, hakam GLT tizimidan foydalanmasligi va bu haqida vakil qilingan organlarga xabar berishi lozim.

4-rasm.

12. Tijoriy reklama

Jamoalar maydonga chiqqan paytdan boshlab birinchi taym tugagandan keyin maydonni tark etguncha va jamoalar maydonga qaytgan paytdan boshlab o'yin tugaguncha quyidagi joylarga har qanday turdagi – real yoki virtual tijoriy reklamani joylashtirish ta'qiqlanadi:

- o'yin maydoniga
- darvoza to'ri bilan chegaralangan zonada yerga
- texnik zonaga
- hakam videoni ko'radigan zonaga (Referee review area - RRA)
- maydonni chegaralaydigan chiziqlardan 1 m masofada yerga

Darvozalar, to'rlar, bayroqchalarning tayoqchalari yoki bayroqlarda reklamaga ruxsat berilmaydi, shuningdek ularga qo'shimcha uskunalar va jihozlarni o'rnatish mumkin emas (kameralar, mikrofonlar va hokazolar).

Bundan tashqari, vertikal reklama kamida:

- yon chiziqlardan 1 m (1 yard) masofada;
- darvoza chizig'idan darvoza to'rining chuqurligiga teng bo'lgan masofada;

- darvoza to'ridan 1 m (1 yard) masofada bo'lishi lozim.

13. Logotiplar va emblemalar

O'yin paytida quyidagi joylarda FIFA, konfederatsiyalar, milliy futbol assotsiatsiyalari, musobaqalar, klublar yoki boshqa tashkilotlarning vakolatli logotiplari yoki emblemalarini real yoki virtual tarzda tasvirlash ta'qiqlanadi:

- maydonda
- darvozalarning to'rlarida yoki ular chegaralab turgan zonalarda
- darvozalarda

- bayroq tayoqchalarida

Bayroq tayoqchalariga mahkamlangan bayroqlarda ularga ruxsat berilgan.

14. Hakamning video yordamchilari (Video assistant referees - VARs)

VAR dan foydalaniladigan o'yinlarda video operatsion xona (Video operation room - VOR) va hakam videoni ko'radigan kamida bitta zona (Referee review area - RRA) jihozlangan bo'lishi lozim.

Video operatsion xona (Video operation room - VOR)

Video operatsion xona – bu hakamning video yordamchisi (VAR), hakamning video yordamchisining assistenti (Assistant VAR - AVAR) va videotakrorlar operatori (Replay operator - RO) ishlaydigan joydir. U stadionda, uning atrofida yoki undan uzoqroqda joylashishi mumkin. Faqat vakil qilingan shaxslargagina o'yin paytida videooperatsion xonaga kirish yoki VAR, AVAR va RO bilan gaplashishga ruxsat beriladi.

O'yinchi, zaxiradagi o'yinchi, almashtirilgan o'yinchi yoki jamoaning rasmiy xodimi video operatsion xonaga kirganlik uchun chiqarib yuborish bilan jazolanadi.

Hakamning videoni ko'radigan zonasi (Referee review area - RRA)

VAR dan foydalaniladigan o'yinlarda kamida bitta RRA bo'lishi lozim, bu yerda hakam maydondagi holatni videoda ko'radi ("on-field review" - OFR). RRA:

- maydonning chegaralaridan tashqarida ko'rinarli joyda bo'lishi.
- aniq belgilangan bo'lishi lozim.

O'yinchi, zaxiradagi o'yinchi, almashtirilgan o'yinchi yoki jamoaning rasmiy xodimi RRA kirganlik uchun ogohlantirish bilan jazolanadi.

1.7.2. 2-qoida. To'p

1. Xususiyatlari va parametrlari

Barcha to'plar:

- sferik shaklga ega bo'lishi;
- talablarga mos keladigan materialdan

tayyorlangan bo'lishi (5-rasm);

- 68 sm (27 dyuym) dan 70 sm (28 dyuym)

aylana uzunligiga ega bo'lishi;

- o'yin boshlanadigan momentda 410 g (14 unsiya) dan 450 g (16 unsiya) gacha og'irlikka ega bo'lishi;

- dengiz sathi balandligida 0,6-1,1 atm (600-1100 g/sm²) (8,5 funt/dyuym² - 15,6 funt/dyuym²) bosimga ega bo'lishi lozim.

FIFA yoki konfederatsiyalar shafe'ligi ostida tashkil qilingan rasmiy musobaqalarda foydalaniladigan barcha to'plar talablarga mos kelishi va FIFA ning to'plar uchun sifat Dasturining markirovkalaridan biriga ega bo'lishi lozim.

Barcha to'plar:
 • sferik shaklga ega bo'lishi;
 • talablarga mos keladigan materialdan tayyorlangan bo'lishi;
 • 68 sm (27 dyuym) dan 70 sm (28 dyuym) aylana uzunligiga ega bo'lishi;
 • o'yin boshlanadigan momentda 410 g (14 unsiya) dan 450 g (16 unsiya) gacha og'irlikka ega bo'lishi;
 • dengiz sathi balandligida 0,6-1,1 atm (600-1100 g/sm²) (8,5 funt/dyuym² - 15,6 funt/dyuym²) bosimga ega bo'lishi lozim.

5-rasm.

Har bir markirovka to'p rasman tekshirilganligi va berilgan markirovkaning maxsus talablariga mos kelishini ko'rsatadi, bu talablar 2-qoidaning minimal talablariga qo'shimcha bo'lib hisoblanadi va IFAB tomonidan ma'qullangan bo'lishi lozim.

Milliy assotsiatsiyalarning musobaqalari uchun shu markirovkalardan biriga ega bo'lgan to'plardan foydalanish talabi o'rnatilishi mumkin.

FIFA, konfederatsiyalar yoki milliy futbol assotsiatsiyalari sha'feligi ostida o'tkaziladigan rasmiy musobaqalarning o'yinlarida to'plarga har qanday turdagi tijoriy reklamani joylashtirish ta'qiqlanadi, musobaqalarning, musobaqalar tashkilotchisining logotipi/emblemasi va ishlab chiqaruvchining ruxsat berilgan savdo markasi bundan mustasno. Musobaqalarning reglamenti bunday emblemalarning o'lchami va sonini chegaralashi mumkin.

2. Shikastlangan to'pni almashtirish

Agar to'p yaroqsiz holga kelsa:

- o'yin to'xtatiladi va
- "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi.

6-rasm.

Agar to'p boshlang'ich zarbada, darvozadan zarbada, burchak zarbasida, jarima zarbasida/erkin zarbada, 11 metrli zarbada, tashlab berishda yaroqsiz holga kelsa, o'yin xuddi o'sha usul bilan yangidan boshlanadi (6-rasm).

Aga to'p 11 metrli belgidan zarba berishda (o'yin paytida) yoki 11 metrli belgidan zarbalar seriyasida (o'yindan keyin) oldinga qarab harakatlanayotgan momentda yoki o'yinchiga, darvozaning to'sini yoki ustunlariga tekkuncha yaroqsiz holga kelsa, u holda 11 metrli zarba takrorlanadi.

To'p o'yin davomida hakamning ruxsatisiz almashtirilishi mumkin emas.

3. Qo'shimcha to'plar

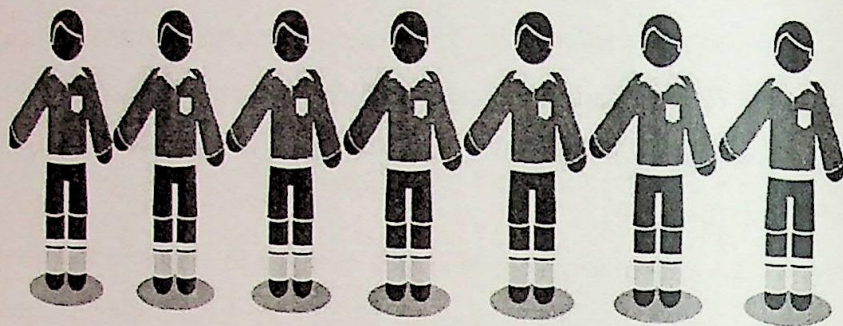
Qo'shimcha to'plar 2-qoidaning talablariga mos kelishi lozim va ularni maydonning atrofiga joylashtirish mumkin. Ulardan foydalanish hakamning nazorati ostida bo'ladi.

1.7.3. 3-qoida. O'yinchilar

O'yinchilarning soni

O'yin ikkita jamoa ishtirokida o'tkaziladi, bu jamoalarning har biri ko'pi bilan 11 kishidan tashkil topadi, ulardan biri darvozabon bo'lishi lozim. Agar jamoalardan birida o'yinchilar soni yettitadan kam bo'lsa, o'yinni boshlash yoki davom ettirish mumkin emas (7-rasm).

Agar jamoa bitta yoki bir nechta o'yinchi maydonni o'z ixtiyori bilan tark etganligi sababli yettitadan kam o'yinchiga ega bo'lsa, hakam o'yinni to'xtatishga majbur emas, ustunlikdan esa foydalanish mumkin, biroq to'p maydon tashqarisiga chiqqandan keyin jamoada maydonda kamida yettita o'yinchi bo'lmaguncha o'yin yangidan boshlanmasligi lozim.

7-rasm.

Agar musobaqalarning reglamentida barcha o'yinchilar va zaxira o'yinchilari boshlang'ich zarbagacha protokolga kiritilishi lozim, jamoa esa o'yinni o'n birtadan kam o'yinchi bilan boshlaydi deb belgilab qo'yilgan bo'lsa, u holda jamoaning faqatgina protokolga kiritilgan ro'yxatda ko'rsatilgan o'yinchilari va zaxira o'yinchilari yetib kelgandan keyin o'yinda qatnashishi mumkin.

Almashtirishlar soni (8-rasm)

Rasmiy musobaqalar

Rasmiy musobaqalarning har qanday o'yinida foydalanilishi mumkin bo'lgan almashtirishlar soni (beshtagacha) FIFA, konfederatsiya yoki milliy futbol assotsiatsiyasi tomonidan belgilanadi. Oliy divizion klublarining birinchi jamoalarini yoki "A" toifali milliy terma jamoalarni o'z ichiga oladigan erkaklar va ayollar jamoalarining musobaqalari bundan mustasno, ularda ko'pi bilan uchta almashtirishdan foydalanishga ruxsat berilgan.

Musobaqalarning reglamenti quyidagilarni o'rnatishi lozim:

8-rasm.

• nechta zaxira o'yinchilari bo'lishi mumkin (uchtadan o'n ikkitagacha)

• agar o'yin qo'shimcha vaqtga o'tsa bitta qo'shimcha almashtirishdan foydalanish mumkinmi (jamoalar o'rnatilgan almashtirishlar limitidan foydalanib bo'lgan-bo'lmaganligidan qat'iy nazar)

Boshqa o'yinlar

"A" toifali milliy terma jamoalarning o'yinlarida ko'pi bilan o'n ikkita zaxira o'yinchilar bo'lishi mumkin, ulardan ko'pi bilan oltitasidan foydalanish mumkin.

Qolgan barcha o'yinlarda quyidagi shartlarda almashtirishlarning ko'proq sonidan foydalanilishi mumkin:

• jamoalar almashtirishlarning maksimal soni to'g'risida kelishuvga erishganda;

• hakam o'yin boshlanguncha xabardor qilinganda.

Agar o'yin boshlanguncha hakam xabardor qilingan bo'lmasa yoki jamoalar kelisha olmagan bo'lsa, u holda har bir jamoaga ko'pi bilan oltita almashtirishni amalga oshirishga ruxsat beriladi.

Qayta almashtirishlar

Qayta almashtirishlardan foydalanishga milliy futbol assotsiatsiyasi, konfederatsiyasi yoki FIFA ning qaroriga muvofiq faqatgina yoshlar va faxriylar, imkoniyati cheklangan shaxslar futboli va ommaviy futbolda ruxsat beriladi.

Almashtirish protsedurasi

Zaxira o'yinchilarning nomlari hakamga o'yin boshlanguncha taqdim qilinishi lozim. Bu paytda hakamga nomlari taqdim qilinmagan har qanday zaxira o'yinchilari o'yinda qatnasha olmaydi.

O'yinchini zaxira o'yinchisi bilan almashtirishda quyidagi shartlarga amal qilinishi lozim:

- har qanday almashtirish to'g'risida hakam u bajarilguncha xabardor qilinishi lozim;

- almashtiriladigan o'yinchi:

- agar hali maydonni tark etmagan bo'lsa, maydonni tark etishga hakamdan ruxsat oladi va buni agar hakam darhol va to'g'ridan-to'g'ri o'rta chiziqdan yoki boshqa nuqtadan chiqib ketishi mumkinligini ko'rsatmasa)masalan xavfsizlik maqsadida yoki jarohat olganda), maydonni chegaralaydigan chiziqning eng yaqin nuqtasida amalga oshirishi lozim

- darhol texnik zonaga yoki kiyim almashtirish xonasiga o'tishi lozim, qaytar almashtirishlarga ruxsat berilgan hollardan tashqari hollarda u o'yinning qolgan qismida qatnashmaydi

- agar almashtiriladigan o'yinchi chiqib ketishdan bosh tortsa, o'yin davom etadi

Almashtiriladigan o'yinchi maydonga faqat:

- o'yin to'xtagan momentda;
- maydonning o'rta chizig'idan;
- almashtiriladigan o'yinchi maydonni tark etgandan keyin;
- hakamning signalini olgandan keyin chiqadi.

Almashtiriladigan o'yinchi o'yin maydoniga chiqqan paytda almashtirish tugagan deb hisoblanadi, shu momentdan boshlab almashtiriladigan o'yinchi almashtirilgan o'yinchiga aylanadi, almashtirgan o'yinchi esa asosiy tarkib o'yinchisiga aylanadi va o'yinning har qanday yangidan boshlanishida qatnashishi mumkin.

Barcha almashtirilgan va zaxiradagi o'yinchilar o'yinda qatnashish-qatnashmasligidan qat'iy nazar, hakamning talablariga bo'ysunishi lozim.

Darvozabonni almashtirish

Har qanday o'yinchi quyidagi shartlarda darvozabon bilan joy almashishi mumkin:

- hakam almashtirishdan oldin xabardor qilingan bo'lsa
- almashtirish o'yin to'xtagan momentda amalga oshiriladi

Qoidani buzishlar va jazolar

Agar o'yinda qatnashishi bildirilgan zaxira o'yinchisi asosiy tarkibdagi o'yinchining joyiga o'yinni boshlagan bo'lsa va bu almashtirish to'g'risida hakamga ma'lum qilinmagan bo'lsa:

- hakam o'yinda qatnashishi bildirilgan zaxira o'yinchisiga o'yinni davom ettirishga ruxsat beradi;

- zaxira o'yinchisiga nisbatan intizomiy jazo choralari qo'llanilmaydi;
- asosiy tarkibda o'ynashi bildirilgan o'yinchi zaxira o'yinchisi bo'lib qolishi mumkin;

- ruxsat berilgan almashtirishlar soni kamaymaydi;

- hakam ro'y bergan vaziyat to'g'risida tegishli organlarga ma'lum qiladi.

Agar almashtirish taymlar o'rtasidagi tanaffusda yoki qo'shimcha vaqt boshlanguncha bajarilsa, almashtirish protsedurasi o'yin yangidan boshlanguncha tugashi lozim. Agar bu haqda hakamga ma'lum qilinmagan bo'lsa, o'ynashi bildirilgan zaxira o'yinchisi o'yinni davom ettirishi mumkin, unga nisbatan intizomiy jazo choralari qo'llanilmaydi, ro'y bergan vaziyat to'g'risida tegishli organlarga xabar beriladi.

Agar o'yinchi ruxsatsiz darvozabon bilan joy almasha, u holda hakam:

- o'yinni davom ettiradi

- to'p keyingi marta o'yindan chiqqanda har ikkala o'yinchiga ogohlantirish beradi, almashtirish tanaffus paytida (qo'shimcha vaqtdagi tanaffusni ham o'z ichiga olgan holda) yoki o'yinning asosiy vaqti tugagan vaqt va qo'shimcha vaqt va/yoki 11 zarbalar seriyasi boshlangan vaqt orasida sodir bo'lgan hollar bundan mustasno

Mazkur Qoidani boshqa har qanday buzganlik uchun:

- o'yinchilar ogohlantiriladi
- o'yin to'p o'yin to'xtatilgan paytda qayerda bo'lgan bo'lsa, o'sha joydan erkin zarba bilan yangidan boshlanadi

Asosiy tarkib o'yinchilari va zaxira o'yinchilarini chiqarib yuborish

Chiqarib yuborish bilan jazolangan o'yinchi:

- jamoaning ro'yxati taqdim qilinmaguncha har qanday maqomdagi o'yinning protokoli kiritilishi mumkin emas;
- jamoaning ro'yxatiga kiritilgandan keyin va boshlang'ich zarbagacha o'ynashi bildirilgan zaxira o'yinchisi bilan almashtirilishi mumkin, jamoaning ruxsat berilgan almashtirishlar soni kamaymaydi;
- boshlang'ich zarbadan keyin almashtirilishi mumkin emas;
- jamoaning ro'yxatiga kiritilgan va boshlang'ich zarbagacha yoki undan keyin chiqarib yuborilgan zaxira o'yinchisini almashtirish mumkin emas.

Maydonda oshiqcha odamlar

Jamoaning ro'yxatiga kiritilgan murabbiy va boshqa rasmiy shaxslar (o'yinchilar va zaxira o'yinchilaridan tashqari) jamoaning rasmiy shaxslari bo'lib hisoblanadi. O'yinchi, zaxira o'yinchisi yoki jamoaning rasmiy shaxsi sifatida jamoa ro'yxatiga kiritilmagan shaxs begona shaxs bo'lib hisoblanadi.

Agar jamoaning rasmiy vakili, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchi, chiqarib yuborilgan o'yinchi maydonda bo'lib qolsa, hakam:

- faqat o'yinga aralashuv sodir bo'lgan taqdirda o'yinni to'xtatishi;
- o'yin to'xtagan paytda oshiqcha odamni maydondan chiqarib yuborishi;

- tegishli intizomiy jazo choralarini qo'llashi lozim.

Agar o'yin to'xtatilgan bo'lsa va aralashuv:

- jamoaning rasmiy shaxsi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchi yoki chiqarib yuborilgan o'yinchi tomonidan sodir qilingan bo'lsa, u holda o'yin jarima zarbasi yoki 11 metrli zarba bilan yangidan boshlanadi;
- begona shaxs tomonidan sodir qilingan bo'lsa, u holda o'yin "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi.

Agar to'p darvozaga qarab harakatlanayotgan bo'lsa va aralashuv himoyalalanayotgan jamoaga to'pga o'ynashga to'sqinlik qilmasa, u holda agar to'p darvozaga o'tsa – gol hisoblanadi (agar hatto to'p bilan kontakt sodir bo'lgan bo'lsa ham). O'yinga hujum qilayotgan jamoaning vakili aralashgan hollar bundan mustasno.

O'yinchi maydon tashqarisida

Agar unga maydonga qaytish uchun hakamning ruxsati talab qilinadigan o'yinchi hakamning ruxsatisiz maydonga chiqsa, u holda hakam:

- o'yinni to'xtatishi (agar o'yinchi o'yinga yoki o'yinning rasmiy shaxslarining harakatlariga aralashmayotgan bo'lsa, yoki ustunlik qo'llanilmayotgan bo'lsa – darhol bo'lishi shart emas);
 - maydonga ruxsatsiz chiqqan o'yinchini ogohlantirishi lozim.
- Agar hakam o'yinni to'xtagan bo'lsa, u holda o'yin:

- aralashuv joyidan jarima zarbasi bilan;
- agar aralashuv sodir bo'lmagan bo'lsa – o'yin to'xtatilgan paytda to'p qayerda bo'lgan bo'lsa shu joydan erkin zarba bilan yangidan boshlanishi lozim.

Agar o'yinchi o'yin harakatlari natijasida maydonning chegaralarini kesib o'tsa bu qoidabuzarlik deb hisoblanmaydi.

Gol maydonda oshiqcha odam bo'lgan paytda urilgan

Agar urilgan goldan keyin hakam o'yin yangidan boshlanguncha gol maydonda oshiqcha odam bo'lgan paytda urilganligini bilib qolsa:

- agar oshiqcha odam:
 - gol urgan jamoaning o'yinchisi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchisi, chiqarib yuborilgan o'yinchisi yoki rasmiy shaxsi bo'lsa, hakam golni bekor qilishi lozim, o'yin oshiqcha odam bo'lgan joydan jarima zarbasi bilan yangidan boshlanadi

- begona shaxs bo'lsa va u o'yinga aralashgan bo'lsa, hakam golni bekor qilishi lozim, o'yin "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi, "Maydonda oshiqcha odamlar" bo'limida tasvirlangan holatlarda urilgan gollar bundan mustasno

- agar oshiqcha odam:
 - gol o'tkazib yuborgan jamoaning o'yinchisi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchisi, chiqarib yuborilgan o'yinchisi yoki rasmiy shaxsi bo'lsa, hakam golni hisoblashi lozim
 - begona shaxs bo'lsa va u o'yinga aralashmagan bo'lsa, hakam golni hisoblashi lozim

Barcha hollarda hakam oshiqcha odamni maydondan chiqarib yuborishi lozim.

Agar hakam gol urilgandan keyin va o'yin yangidan boshlangandan keyin gol maydonda oshiqcha odam bo'lgan paytda urilganligini bilib qolsa, u holda gol bekor qilinmaydi. Agar oshiqcha odam xaliyam maydonda bo'lsa, u holda hakam:

- o'yinni to'xtatishi;
- oshiqcha odamni maydondan chiqarib yuborishi;
- o'yinni mos ravishda "bahsli" to'p, jarima zarbasi yoki erkin zarba bilan yangidan boshlashi lozim.

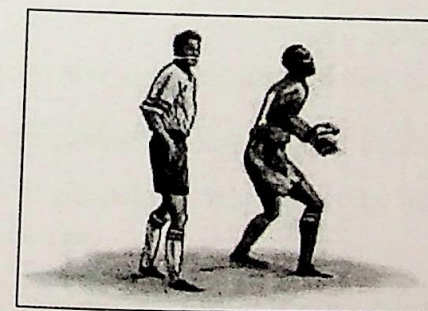
Hakam ro'y bergan hodisa to'g'risida tegishli organlarga xabar berishi lozim.

Jamoa sardori

Jamoa sardori alohida mavqega yoki ustuvorliklarga ega emas, biroq jamoaning xulq-atvori uchun javobgar bo'ladi.

1.7.4. 4-qoida. O'yinchilarning ekipirovkasi

1. Xavfsizlik (9-rasm)

9-rasm.

O'yinchi xavf tug'diradigan ekipirovkadan foydalanmasligi yoki xavf tug'diradigan biror-bir narsani kiymasligi lozim.

Har qanday taqinchoqlar (munchoqlar, uzuklar, tasmalar, isirg'alar, charm va rezina kamarlar va hokazolar) ta'qiqlanadi va yechib qo'yilishi lozim. ularni yopish uchun lentadan foydalanishga ruxsat berilmaydi.

O'yinchilar o'yin boshlanguncha, zaxira o'yinchilari esa – maydonga chiqishidan oldin ko'zdan kechiriladi. Agar o'yinchi ruxsat berilmagan/xavfli ekipirovkadan yoki zargarlik buyumlaridan foydalansa, hakam o'yinchiga quyidagi ko'rsatmalarni berishi lozim:

- mazkur predmetni yechish;
- agar o'yinchi talabni bajara olmasa yoki bajarishni hohlamasa, navbatdagi to'xtalish paytida maydonni tark etish.

Talabni bajarishdan bosh tortgan yoki predmetni yana kiygan (taqqan) o'yinchi ogohlantirilishi lozim.

2. Majburiy ekipirovka

O'yinchining majburiy ekipirovkasi quyidagi predmetlardan tashkil topadi:

- yengli futbolka;
- Shorty;
- getralar; ustidan qoplash uchun foydalaniladigan lentalar yoki boshqa materiallar getraning ular qoplanadigan qismining rangida bo'lishi lozim;
- shitoklar (himoya qalqonlari) yetarlicha himoya darajasini ta'minlaydigan materialdan ishlangan bo'lishi va getralar bilan to'liq yopilgan bo'lishi lozim;
- poyafzal.

Darvozabonlar sport ishtonlarini kiyishi mumkin.

Poyafzali yoki shitogini tasodifan yo'qotib qo'ygan o'yinchi ularni mumkin qadar tezroq va to'p keyingi marta o'yindan chiqquncha joyiga qaytarishi lozim, agar shunday bo'lguncha o'yinchi to'pga o'ynasa yoki gol ura, gol hisoblanadi.

3. Ranglar

- ikkita jamoa bir-biridan va o'yinning rasmiy shaxslaridan farq qilib turadigan ranglardan foydalanishi lozim;
- har bir darvozabon uni boshqa o'yinchilardan va o'yinning rasmiy shaxslaridan ajratib turadigan ranglardan foydalanishi lozim;
- agar ikkita darvozabonning futbolkalari bir xil rangda bo'lsa va boshqa rangli futbolkalari bo'lmasa, hakam o'yinni boshlashga ruxsat beradi.

Ichki maykalar:

- bir xil rangli va futbolkaning yengining asosiy rangida bo'lishi;
- futbolkaning yengini aniq takrorlaydigan naqshlarga/rangga ega bo'lishi lozim.

Ichki trusiklar/trikolar shortikning yoki shortikning pastki qismining asosiy rangida bo'lishi lozim, bitta jamoaning o'yinchilari bir xil rangdan foydalanishlari lozim.

4. Boshqa ekipirovka

Himoyalaydigan xavfsiz ekipirovkadan, masalan, shlemlar, niqoblar, yengil va to'ldirilgan materiallardan tayyorlangan tizzabog'ichlar va tirsakbog'ichlar, darvozabonlar kepikasi va sport ko'zoynaklaridan foydalanishga ruxsat beriladi.

Bosh kiyimlar

Agar bosh kiyimlardan foydalanilsa (darvozabonning kepkasidan tashqari), ular:

- qora rangli yoki futbolkaning asosiy rangida bo'lishi (bitta jamoaning o'yinchilari bitta rangdan foydalanadi degan shartda);
- o'yinchilarning ekipirovkasining professional tashqi ko'rinishiga mos kelishi;
- futbolkaga mahkamlanmasligi;
- uni kiygan o'yinchiga ham, boshqa o'yinchilarga ham xavf tug'dirmasligi (masalan, bo'yin atrofida taqadigan/yechadigan mexanizmga ega bo'lmasligi);
- hech qanday turtib chiqib turadigan (osilib turadigan) elementlarga ega bo'lmasligi lozim.

5. Elektron aloqa vositalari

O'yinchilarga (zaxira o'yinchilari, almashtirilgan va chiqarib yuborilgan o'yinchilarni ham o'z ichiga olgan holda) elektron yoki kommunikatsion uskunalarning har qanday turlarini kiyishga yoki taqishga ruxsat berilmaydi (samaradorlikni kuzatish elektron tizimlariga (Electronic performance and tracking systems - EPTS) ruxsat berilgan hollardan tashqari). Agar bu bevosita o'yinchining salomatligi va xavfsizligi bilan yoki taktik/murabbiylik sabablari bilan bog'lansa, u holda jamoaning rasmiy shaxslariga elektron aloqa vositalarining har qanday turidan foydalanishga ruxsat beriladi, Biroq bunda faqatgina unchalik katta bo'lmagan qo'l apparatidan (masalan, mikrofon, quloqchinlar, mobil telefon/smartfon, smart-soat, planshet, noutbuk) foydalanish mumkin. Jamoaning ruxsat berilmagan vositalardan foydalangan yoki elektron yoki

kommunikatsion uskunalardan foydalanish natijasida o'zini nomunosib tutgan rasmiy shaxsi chiqarib yuboriladi.

Samaradorlikni kuzatish elektron tizimlari (Electronic performance and tracking systems - EPTS)

Agar EPTS ning bir qismi bo'lib hisoblanadigan kiyiladigan apparaturadin (wearable technology - WT) FIFA, konfederatsiyalar yoki milliy assotsiatsiyalar shafe'ligida o'tkaziladigan rasmiy musobaqalarning o'yinlarida foydalanilsa, *musobaqalarning tashkilotchisi o'yinchilarning ekipirovkasiga mahkamlanadigan apparatura xavfli bo'lib hisoblanmasligi va FIFA ning EPTS uchun sifat Dasturiga muvofiq kiyiladigan EPTS talablariga mos kelishini kafolatlashi lozim.*

Agar EPTS o'yin yoki musobaqaning tashkilotchisi bo'lib hisoblansa, u o'yinlar paytida EPTS dan texnik zonaga uzatiladigan axborot va ma'lumotlarning aniqligi va ishonchliligini ta'minlash uchun javobgarlikni zimmasiga oladi.

FIFA ning EPTS uchun sifat Dasturi musobaqa tashkilotchilarini ishonchli va aniq samaradorlikni kuzatish elektron tizimlarini tasdiqlash jarayonida qo'llab-quvvatlaydi.

Shiorlar, bildirishlar, tasvirlar va reklama

Ekipirovkada hech qanday siyosiy, diniy yoki shaxsiy shiorlar, bildirishlar yoki tasvirlar bo'lmasligi lozim. O'yinchilar siyosiy, diniy, shaxsiy shiorlar, bildirishlar yoki tasvirlarni, yoki ishlab chiqaruvchining logotipidan tashqari boshqa har qanday reklamani namoyish qilish uchun ichki maykalarini va ichki trusiklarini/trikolarini ko'rsatmasligi lozim. Mazkur qoidaning har qanday buzilishi uchun o'yinchiga va/yoki jamoaga

nisbatan musobaqalarning tashkilotchisi, milliy futbol assotsiatsiyasi yoki FIFA tomonidan jazo choralari qo'llaniladi.

Tamoyillar

4-qoida o'yinchilar, zaxira o'yinchilari va almashtirilgan o'yinchilarning butun ekipirovkasiga nisbatan (kiyimlarni ham o'z ichiga olgan holda) qo'llaniladi; bu tamoyillar shuningdek jamoaning texnik zonadagi barcha rasmiy shaxslariga nisbatan ham qo'llaniladi.

- Quyida sanab o'tilganlarga ruxsat beriladi (odatda):

- jamoaning o'yin raqami, nomi, gerb/logotipi, futbol o'yini, o'yinni va uning yakdilligini hurmat qilishni targ'ib qiluvchi tashabbuskor shiorlar/emblemalar, shuningdek musobaqalarning reglamenti yoki milliy futbol assotsiatsiyasi, konfederatsiyasi yoki FIFA tomonidan ruxsat berilgan har qanday reklama;

- o'yin to'g'risida ma'lumotlar: o'ynaydigan jamoalar, sana, musobaqa/hodisa, o'tkazish joyi;

- Ruxsat berilgan shiorlar, bildirishlar yoki tasvirlar futbolkaning old tomonida va/yoki yengidagi bog'ichda joylashishi lozim;

- Ba'zi bir hollarda shiorlar, bildirishlar va tasvirlar sardorlik bog'ichida bo'lishi mumkin.

Qoidaning talqin qilinishi

Shior, bildirish yoki tasvirga yo'l qo'ysa bo'lish-bo'lmasligini talqin qilishda 12-qoida "Qoidalarining buzilishi va nointizomiy xulq-atvor" hisobga olinishi zarur, hakam shunga muvofiq quyidagilarda aybdor deb topilgan o'yinchiga nisbatan jazo choralari qo'llashi lozim:

- haqoratli, xafa qiladigan yoki yo'l qo'yilmaydigan so'zlardan va/yoki harakatlardan foydalanish

- provokatsion, masxaralovchi yoki gij-gijloachi maneradagi harakatlarni sodir qilish
- Bu toifalarning har qandayiga to'g'ri keladigan har qanday shior, bildirish yoki tasvirga ruxsat berilmaydi.

"Diniy" va "shaxsiy" tushunchalarini ta'riflash nisbatan oson bo'lgani holda, "siyosiy" tushunchasini ta'riflash qiyinroq. Quyidagilar bilan bog'lanadigan shiorlar, bildirishlar yoki tasvirlar ta'qiqlangan bo'lib hisoblanadi:

- har qanday tirik yoki o'lgan odam (agar bu musobaqaning rasmiy nomining bir qismi bo'lib hisoblanmasa)
- har qanday mahalliy, diniy, milliy yoki xalqaro siyosiy partiya, tashkilot, guruh va boshqa shu kabilar
- har qanday mahalliy, mintaqaviy yoki milliy hukumat yoki uning har qanday departamenti, ofisi yoki funksiyasi

- diskriminatsion siyosat yurg'izadigan har qanday tashkilot
- uning maqsadi va faoliyati ko'p sonli odamlarni haqoratlashga yo'naltirilgan har qanday tashkilot
- har qanday maxsus siyosiy harakat/tadbir

Katta ko'lamli milliy yoki xalqaro tadbirni o'tkazishda raqib jamoaning (uning ishqibozlarini ham o'z ichiga olgan holda) va umumiy auditoriyaning mentalitetini hisobga olish zarur bo'ladi.

Musobaqalarning qoidalari boshqa chegaralashlarni ham, xususan, ruxsat berilgan shiorlar, bildirishlar va tasvirlarning o'lchami, soni va holatini belgilaydigan chegaralashlarni o'z ichiga olishi mumkin. Shiorlar, bildirishlar va tasvirlar bo'yicha barcha kelishmovchiliklarni o'yin/musobaqalar boshlanguncha hal qilish tavsiya qilinadi.

6. Qoidani buzishlar va jazolar

Mazkur Qoidaning har qanday buzilishiga o'yinni to'xtatishga zarurat bo'lmaydi, o'yinchi esa:

- hakamdan ekipirovkasini tartibga keltirish uchun maydonni tark etish to'g'risida ko'rsatma oladi
- agar bu momentgacha ekipirovka tartibga keltirilmagan bo'lsa, o'yin to'xtagan paytda maydonni tark etadi

Ekipirovkasini tartibga keltirish yoki almashtirish uchun maydonni tark etgan o'yinchi:

- unga maydonga qaytishga ruxsat berilishidan oldin o'yinning rasmiy shaxslaridan biri tomonidan ko'zdan kechirilishi lozim
- faqat hakamning ruxsati bilangina maydonga qaytishi mumkin (ruxsat o'yin paytida ham berilishi mumkin)

Ruxsatsiz maydonga chiqqan o'yinchi ogohlantirilishi lozim. Agar o'yin jazo choralarini qo'llash uchun to'xtatilgan bo'lsa va o'yinga aralashish sodir bo'lmagan bo'lsa, to'p o'yin to'xtagan momentda bo'lgan joydan erkin zarba belgilanadi. Aks holda aralashuv bo'lgan joydan jarima zarbasi (yoki 11 metrli zarba) belgilanadi.

1.7.5. 5-qoida. Hakam

Hakamning vakolatlari (10-rasm)

Har bir o'yin hakam tomonidan nazorat qilinadi, u o'yinda qoidalarga rioya qilinishini ta'minlash bo'yicha barcha vakolatlarga ega.

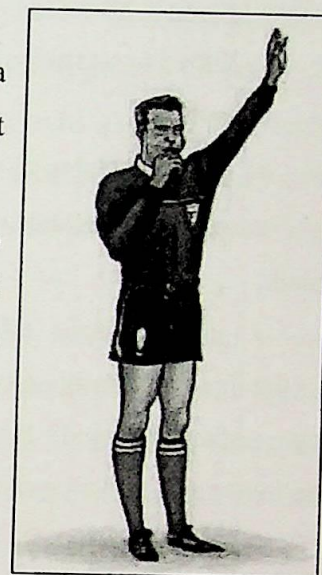
1. Hakamning qarorlari

Qarorlar o'yin Qoidalari va o'yinning ruhiga muvofiq hakamning vakolatlari doirasida qabul qilinadi va Qoidalar doirasida vaziyat bo'yicha tegishli qarorlarni qabul qiladigan hakamning fikriga asoslanadi.

Hakamning o'yindagi hodisalarga nisbatan qarorlari, gol urilgan-urilmaganligi va o'yinning natijasi to'g'risidagi qarorlarni ham o'z ichiga olgan holda, yakuniy bo'lib hisoblanadi.

Hakamning va o'yinning qolgan barcha rasmiy shaxslarining qarorlari har doim hurmat qilinishi lozim.

Agar o'yin yangidan boshlangan bo'lsa, yoki hakam o'yinning birinchi yoki ikkinchi yarmi (qo'shimcha vaqtni ham o'z ichiga olgan holda) tugaganligi to'g'risida signal bergan bo'lsa va maydonni tark etgan bo'lsa yoki o'yinni tugatgan bo'lsa, hakam o'yining boshqa rasmiy shaxsining maslahati bo'yicha yoki o'zi qaror noto'g'ri bo'lganligini tushunib

10-rasm.

qolsa, o'yinni yangidan boshlash usuli to'g'risidagi qarorini o'zgartira olmaydi. Biroq agar o'yin tugagandan keyin hakam videoni ko'rish zonasiga (RRA) o'tish uchun maydonni tark etgan bo'lsa, yoki o'yinchilarga maydonga qaytish to'g'risida ko'rsatma bergan bo'lsa, bu taym tugashidan oldin bo'lib o'tgan hodisa bo'yicha qarorni o'zgartirishga to'sqinlik qilmaydi.

12.3 Qoida va VAR protokolida ko'rsatilan holatlardan tashqari, agar o'yinning boshqa bir rasmiy shaxsi qoida buzilganligini qayd qilgan bo'lsa va o'yin yangidan boshlanguncha bu haqda hakamga xabar qilishga uringan bo'lsa – jazo chorasi o'yin yangidan boshlangandan keyin ham qo'llanilishi mumkin. O'yinni bu jazo chorasi bilan bog'langan yangidan boshlashni qo'llash mumkin emas.

Agar hakam o'zining funksiyalarini bajara oladigan holatda bo'lmasa, o'yin o'yinning boshqa shaxslari nazorati ostida to'p o'yindan chiqquncha davom ettirilishi mumkin.

2. Huquqlar va majburiyatlar

Hakam:

- o'yin Qoidalariga rioya qilinishini ta'minlaydi;
- o'yinning boshqa rasmiy shaxslari bilan birgalikda o'yinni nazorat qiladi;

• xronometrist sifatida harakat qiladi, tegishli organlarga qo'llanilgan intizomiy jazo choralari va o'yingacha, o'yin paytida va o'yin tugagandan keyin sodir bo'lgan boshqa har qanday hodisalar to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladigan o'yin protokolini taqdim qiladi;

- o'yinni yangidan boshlashga signal beradi va/yoki uni nazorat qiladi.

Yengillik berish

- agar unga qarshi qoidabuzarlik sodir qilingan jamoa o'yinni davom ettirishdan foyda ko'rsa, qoidabuzarlik sodir bo'lganda o'yinni davom ettirishga imkon beradi; agar tahmin qilingan afzallikdan darhol yoki bir necha sekund ichida foydalanilmasa qoidabuzarlik uchun jazo beradi

Intizomiy choralar

- bir paytda bittadan ko'p qoidabuzarlik sodir bo'lganda jazo choralari, o'yinni yangidan boshlash, jismoniy kontakt va taktik ta'sir o'tkazish nuqtai-nazaridan ko'proq jiddiy qoidabuzarlik uchun jazo beradi

- ogohlantirish yoki chiqarib yuborish bilan jazolanadigan qoidabuzarliklarda aybdor bo'lgan o'yinchilarga intizomiy jazo choralari tayinlaydi

• o'yindan oldingi ko'zdan kechirish uchun maydonga chiqqan momentdan boshlab o'yin tugagandan keyin maydondan ketish momentigacha (11 metrli belgidan zarbalar seriyasini ham o'z ichiga olgan holda) intizomiy jazo choralari tayinlash vakolatiga ega. Agar o'yin boshlanishidan oldin maydonga chiqquncha o'yinchi qoidabuzarlik sodir qilsa, hakam o'yinchini o'yinda qatnashish uchun maydonga chiqarmaslik huquqiga ega (3.6 qoidaga qaralsin); hakam boshqa har qanday hodisalar to'g'risida tegishli organlarga xabar beradi

• o'yinning boshida maydonga chiqqan momentdan to o'yin tugaguncha (taymlar o'rtasidagi tanaffus, qo'shimcha vaqt va 11 metrli belgidan zarbalar seriyasini ham o'z ichiga olgan holda) sariq yoki qizil kartochka ko'rsatish, va agar musobaqalarning reglamentida ruxsat berilgan bo'lsa – o'yinchini vaqtincha chiqarib yuborish huquqiga ega

• jamoaning o'zini ma'uliyatsiz tutgan rasmiy shaxslariga nisbatan choralar ko'radi – tanbeh beradi, yoki ogohlantirish uchun SK ko'rsatadi, yoki maydondan va unga tutash zonalardan (texnik zonani ham o'z ichiga olgan holda) chiqarib yuborish uchun QK ko'rsatadi. Agar qoidabuzar kimligini aniqlashning iloji bo'lmasa, jazo chorasi texnik zonada bo'lgan katta murabbiyga beriladi. Jamoaning tibbiyot shtabining chiqarib yuborishga loyiq qoidabuzarlik sodir qilgan vakili agar jamoada boshqa tibbiyot xodimi bo'lmasa – qolishi va agar o'yinchiga tibbiy yordam ko'rsatish zarur bo'lsa, o'zining majburiyatlarini bajarishni davom ettirishi mumkin

- o'zi ko'rmay qolgan hodisalarga nisbatan o'yinning boshqa rasmiy shaxslarining ma'lumotlari bo'yicha harakat qiladi

Jarohatlar

- agar o'yinchi unchalik katta jarohat olmagan bo'lsa, to'p o'yindan chiqquncha o'yinni davom ettirishga ruxsat beradi

- agar o'yinchi jiddiy jarohat olgan bo'lsa, o'yinni to'xtatadi va o'yinchi maydondan chiqib ketishini ta'minlaydi. Jarohat olgan o'yinchiga maydonda tibbiy yordam ko'rsatish mumkin emas. U maydonga faqatgina o'yin yangidan boshlangandan keyin, agar to'p o'yinda bo'lsa – faqatgina yon chiziqdan, agar to'p o'yinda bo'lmasa – maydonni chegaralab turuvchi har qanday chiziqdan qaytishi mumkin. Maydonni tark etish talabi faqatgina quyidagi hollarda istisno qilinadi:

- darvozabon jarohat olganda

- darvozabon va maydondagi o'yinchi to'qnashib ketgan va ko'zdan kechirishga muhtoj bo'lganda

- bitta jamoadan bo'lgan o'yinchilar to'qnashib ketgan va ko'zdan kechirishga muhtoj bo'lganda

- jiddiy jarohatlanish sodir bo'lganda

- o'yinchi raqib uni sodir qilganlik uchun ogohlantirish oladigan yoki maydondan chiqarib yuboriladigan qoidabuzarlik natijasida jarohat olgan bo'lsa (masalan, nomunosib o'zini tutish yoki Qoidalarning jiddiy buzilishi natijasida) va jarohatni baholash/yordam ko'rsatish tezda bajarilgan bo'lsa

- agar 11 metrli zarba tayinlangan bo'lsa va bu zarbani jarohat olgan o'yinchi bajarsa

- qon oqayotgan har qanday o'yinchi maydonni tark etishini ta'minlaydi. O'yinchi maydonga faqatgina hakamdan tegishli signalni olgandan keyin qaytishi mumkin, hakam qon oqishi to'xtaganligiga va ekipirovkada qon yo'qligiga ishonch hosil qilishi lozim

- agar hakam shifokorlarga va/yoki zambilchilarga maydonga chiqishga ruxsat bergan bo'lsa, o'yinchi zambilda yoki o'zi mustaqil ravishda maydonni tark etishi lozim. Buni qilmagan o'yinchi sportcha bo'lmagan xulq-atvor uchun ogohlantirilishi lozim

- agar hakam jarohat olgan va yordam ko'rsatish uchun maydonni tark etayotgan o'yinchini ogohlantirishga yoki chiqarib yuborishga qaror qilsa, kartochka o'yinchi maydonni tark etguncha ko'rsatilishi lozim

- agar o'yin boshqa sababga ko'ra to'xtatilgan bo'lmasa yoki jarohat qoidabuzarlik natijasida olinmagan bo'lsa, u holda o'yin "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi

Chetdan aralashuv

- Qoidalarning har qanday buzilishida yoki chetdan aralashuv natijasida o'yinni to'xtatadi, uzadi yoki tugatadi, masalan:

- yoritilganlik yetarlicha bo'lmaganda

- tomoshabin uloqtirgan predmet o'yinning rasmiy shaxsi, o'yinchi yoki jamoaning rasmiy shaxsiga tekkanda. Hakam hodisaning jiddiylik darajasiga bog'liq ravishda o'yinni davom ettirishi, to'xtatishi yoki tugatishi mumkin

- tomoshabin hushtak chalsa va bu hushtak chalish o'yinga xalaqit bersa – o'yin to'xtatiladi va "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi

- o'yin paytida qo'shimcha to'p, boshqa predmet yoki biror-bir jonivor maydonda bo'lib qolganda, hakam:

- faqatgina o'yinga xalaqit berish vujudga kelgan taqdirda o'yinni to'xtatishi (va "bahsli" to'p bilan yangidan boshlashi) lozim, to'p darvozaga qarab harakatlanayotgan va aralashuv himoyalayotgan jamoaga to'pga o'ynashga to'sqinlik qilmaydigan holatlar bundan mustasno; aralashuv

hujum qilayotgan jamoa tomonidan sodir qilingan hollardan tashqari hollarda agar to'p darvozada bo'lib qolsa (hatto to'p bilan kontakt sodir bo'lgan bo'lsa ham) gol hisoblanadi

• agar bu o'yinga xalaqit bermasa o'yinni davom ettirishi va birinchi imkoniyat bo'lishi bilanoq barcha begona predmetlarni yig'ishtirib olishi lozim

- begona shaxslarga maydonga chiqishga ruxsat bermasligi lozim

3. Hakamning videoyordamchisi (Video assistant referee - VAR)

Hakamning videoyordamchisidan foydalanishga faqatgina o'yin/musobaqaning tashkilotchisi *FIFA's IAAP hujjatlarida ifodalangan joriy qilishni ma'qullash va qo'llab-quvvatlash Dasturining (Implementation Assistance and Approval Programme - IAAP)* barcha talablarini bajargan va FIFA dan yozma ruxsatnoma olgan taqdirda ruxsat beriladi.

Hakamning videoyordamchisi hakamga faqatgina "yaqqol va ravshan xato qilish" yoki "vaziyatga tegishli bo'lgan jiddiy hodisani ko'rmay qolish" holatida yordam beradi:

- gol/gol emas
- 11 metrli zarbani tayinlash/tayinlamaslik
- to'g'ridan-to'g'ri qizil kartochka ko'rsatish (ikkinchi ogohlantirish emas)
- xato identifikatsiyalash, bunda hakam Qoidani buzgan o'yinchini emas, boshqasini ogohlantiradi yoki chiqarib yuboradi

Hakam videoyordamchisining yordami epizodning videotakror(lar)ini ko'rish bilan bog'lanadi. Hakam faqat VAR dan olingan informatsiyaga va/yoki o'zi videotakrorni ko'rishga ("videotakrorni maydonda ko'rish")

asoslanishi mumkin bo'lgan yakuniy qarorni qabul qiladi.

"Jiddiy hodisani ko'rmay qolish" dan tashqari, qarorni (qoidabuzarlik uchun jazolamaslik to'g'risidagi qaror ham shu hisobga kiradi) har doim hakam (va agar zarurat bo'lsa, o'yinning boshqa rasmiy shaxslari) qabul qilishi lozim, agar u "yaqqol va ravshan xato" bo'lib hisoblanmasa, qaror o'zgartirilmaydi.

O'yin yangidan boshlangandan keyin videoni ko'rish

Agar o'yin to'xtatilgan va yangidan boshlangan bo'lsa, hakam videoni ko'rishga faqatgina Qoidalarni buzgan o'yinchi xato identifikatsiyalangan taqdirda yoki o'zini tajovuzkor tutish, tupurish, tishlab olish yoki o'ta haqoratli, alam qiladigan va yo'l qo'yilmaydigan *harakat(lar)* bilan bog'lanadigan –chiqarib yuborish bilan jazolanadigan qoidabuzarliklarda mos keluvchi intizomiy choralarni ko'rish uchun murojaat qilishi mumkin.

4. Hakamning ekipirovkasi

Majburiy ekipirovka

Hakamlar quyidagi ekipirovkaga ega bo'lishi shart:

- Hushtak (hushtaklar)
- Soat (bitta yoki bir nechta)
- Qizil va sariq kartochkalar
- Bloknot (yoki o'yindagi hodisalarni yozish uchun boshqa vosita)

Boshqa ekipirovka

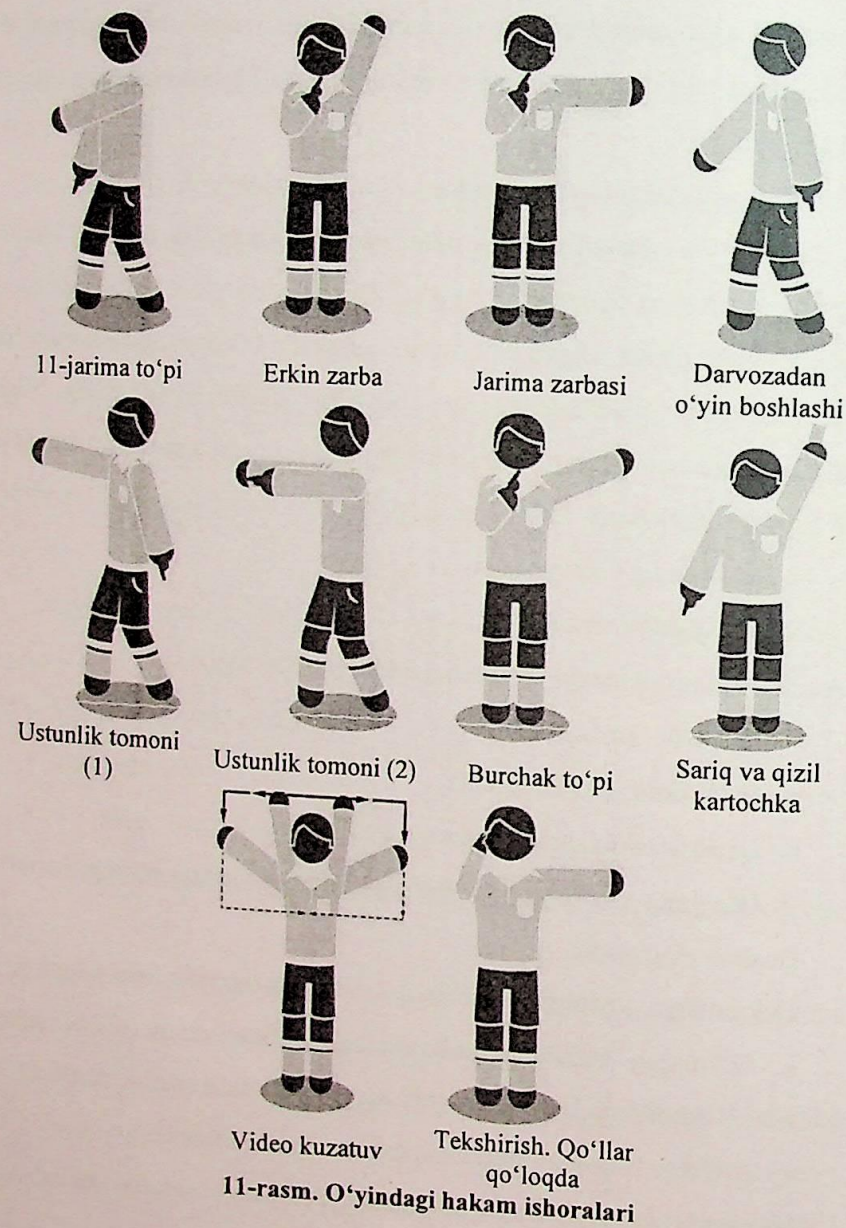
Hakamlarga quyidagilardan foydalanishga ruxsat berilishi mumkin:

- O'yinning boshqa rasmiy shaxslari bilan aloqa qilish uchun uskunalar – bip-tizimli bayroqlar, gaplashish qurilmalari va hokazolar

- EPTS yoki holatni nazorat qiladigan boshqa tizimlar
- Hakamlar va o'yinning "maydondagi" boshqa rasmiy shaxslariga

taqinchoqlar yoki boshqa har qanday elektron uskunalarni taqish ta'qiqlanadi, videokameralar ham shu hisobga kiradi.

5. Hakamning o'yindagi ishoralari (11-rasm)

6. O'yinning rasmiy shaxslarining javobgarligi

Hakam yoki o'yinning boshqa rasmiy shaxslari quyidagilar uchun javobgar bo'lmaydi:

- o'yinchi, rasmiy shaxs yoki darvozabon olgan har qanday jarohat uchun
- har qanday turdagi mulkka yetkazilgan zarar uchun
- qandaydir-bir shaxs, klub, kompaniya, assotsiatsiya yoki boshqa tashkilot tomonidan keltirilgan - O'yin qoidalari yoki o'yinni o'tkazish va nazorat qilish uchun zarur bo'ladigan odatdagi protseduralar asosida qabul qilinadigan har qanday qaror sababli vujudga keladigan yoki shu bilan bog'lanadigan har qanday boshqa yo'qotishlar uchun

Bunday qarorlarga misollar:

- o'yin maydoni va unga tutash hududlar yoki ob-havo sharoitlari o'yinni o'tkazishga imkon beradi yoki bermaydi
- qandaydir bir sababga ko'ra o'yinni bekor qilish
- o'yin paytida foydalaniladigan maydonning uskunalari va to'plarning yaroqliligi
- tomoshabinning aralashuvi yoki tomoshabinlar zonasidagi qandaydir bir muammolar tufayli o'yinni to'xtatish yoki davom ettirish
- jarohat olgan o'yinchiga tibbiy yordam olish uchun maydonni tark etishga imkon berish uchun o'yinni to'xtatish yoki to'xtatmaslik
- jarohat olgan o'yinchidan tibbiy yordam olish uchun maydonni tark etishini talab qilish
- o'yinchiga qandaydir bir kiyim yoki ekipirovkani kiyishga ruxsat berish yoki bermaslik

- hakam vakolatlarga ega bo'lgan joyda har qanday shaxsga (stadionning texnik xodimlari yoki jamoaning rasmiy shaxslari, xavfsizlik xizmati zobitlari, suratkashlar yoki boshqa matbuot vakillarini ham o'z ichiga olgan holda) maydonning yaqinida bo'lishga ruxsat berish yoki buni ta'qiqlash

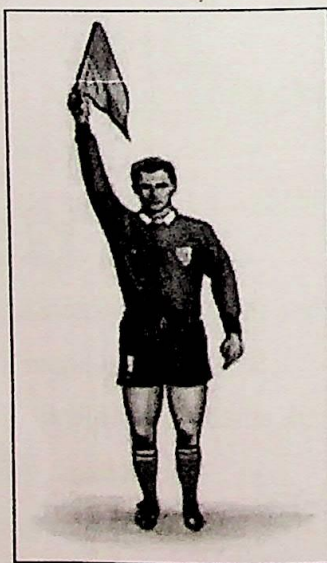
- o'yin qoidalariga yoki FIFA, konfederatsiyalar, milliy assotsiatsiyalarning yo'riqnomalari, musobaqalarning ular bo'yicha o'yin o'tkaziladigan reglamenti yoki protokoliga muvofiq o'zining majburiyatlaridan kelib chiqish bilan qabul qilinadigan har qanday boshqa qarorlar

1.7.6. 6-qoida. O'yinning boshqa rasmiy shaxslari

O'yinlarga boshqa rasmiy shaxslar tayinlanishi mumkin: hakamning ikkita yordamchisi, zaxira hakami, hakamning ikkita qo'shimcha yordamchisi, hakamning zaxira yordamchisi, hakamning videoyordamchisi (VAR) va kamida bitta hakamning videoyordamchisining assistenti (VAR). Ular hakamga Qoidalarga muvofiq o'yinni nazorat qilishga yordam beradi, biroq yakuniy qarorni har doim hakam qabul qiladi.

Hakam, hakamning yordamchilari, zaxira hakami, hakamning qo'shimcha yordamchilari va hakamning zaxira yordamchisi o'yinning "maydondagi" rasmiy shaxslari bo'lib hisoblanadi.

Hakamning videoyordamchisi (VAR) va hakamning videoyordamchisining assistenti

12-rasm.

(AVAR) o'yinning "video" rasmiy shaxslari (UMOs) bo'lib hisoblanadi va hakamga o'yin Qoidalari va VAR protokoliga muvofiq yordam beradi.

O'yinning rasmiy shaxslari hakamning ko'rsatmasi bo'yicha harakat qiladi. Haddan ziyod aralashuv sodir bo'lganda yoki o'zini

13-rasm.

nomunosib tutganda hakam ularni o'zining majburiyatini bajarishdan chetlashtiradi va bu haqda tegishli organlarga xabar beradi.

Zaxira yordamchidan tashqari o'yinning "maydondagi" rasmiy shaxslari epizod to'g'risida ularda hakamga qaraganda ko'proq aniq ma'lumotlar bor bo'lganda hakamga qoidabuzarliklarni ajrim qilishga yordam beradi. Ular ham hakamning va o'yinning boshqa rasmiy shaxslarining nazaridan chetda qolgan har qanday jiddiy nointizomiy xulq-atvor faktlari yoki har qanday boshqa hodisalar to'g'risida tegishli organlarga xabar berishlari lozim. Ular bayonnomani tuzishda hakam va o'yinning boshqa rasmiy shaxslari bilan maslahatlashishlari lozim (13-rasm).

O'yinning "maydondagi" rasmiy shaxslari hakamga o'yin maydoni, to'plar va o'yinchilarning ekipirovkasini tekshirishga yordam beradi (jumladan, agar muammolar hal qilingan bo'lsa ham) va vaqt, gollar, nointizomiy o'zini tutish holatlari va hokazolarni yozib borishni amalga oshiradi.

Musobaqalarning reglamenti o'yinni boshlay olmaydigan yoki davom ettira olmaydigan o'yinning rasmiy shaxsini kim almashtirishini,

shuningdek bu bilan bog'lanadigan har qanday o'zgarishlarni aniq belgilab berishi lozim. Xususan, hakam o'yinni davom ettira olmaydigan taqdirda uni kim – zaxira hakami, hakamning birinchi yordamchisi yoki hakamning birinchi qo'shimcha yordamchisi almashtirishi aniq belgilab berilgan bo'lishi lozim.

Hakamning yordamchilari

Ular quyidagi hollarda signal beradi:

- to'p to'liq o'yin maydonini tark etadi, burchak zarbasi, darvozadan zarba yoki tashlab berishni qaysi jamoa bajarishi lozim;
- “o'yindan tashqari holat”ni qayd qilish lozim/”o'yindan tashqari holat” da bo'lgan o'yinchi jazolanishi mumkin;
- almashtirishni amalga oshirish talab qilinadi;
- 11 metrlik belgidan zarbani bajarishda darvozabon zarba berilishidan oldin darvoza chizig'idan siljiganda, to'p darvoza chizig'ini kesib o'tganda. Hakamning qo'shimcha yordamchisi tayinlangan holatda hakamning yordamchisi 11 metrlik belgi chizig'idan pozitsiya egallaydi.

Hakam yordamchisi shuningdek almashtirish protsedurasini ham nazorat qiladi.

Hakam yordamchisi belgilangan 9,15 m (10 yard) masofani naorat qilishda hakamga yordam berish uchun maydonga chiqishi mumkin.

Zaxira hakami

Zaxira hakamining yordami quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- almashtirish protsedurasini nazorat qilish;
- o'yinchilarning/zaxira o'yinchilarning ekipirovkasini tekshirish;
- o'yinchining hakamning signali/ruxsati bo'yicha maydonga qaytishini nazorat qilish;
- to'plarni almashtirishni nazorat qilish;

- har bir taymning oxirida (qo'shimcha vaqtning oxirida) o'ynalishi lozim bo'lgan qo'shib berilgan vaqtning minimal miqdorini ko'rsatish;
- texnik zonada bo'lgan har qanday shaxsning o'zini mas'uliyatsiz tutishi to'g'risida hakamga ma'lumot berish.

Hakamning qo'shimcha yordamchilari

Hakamning qo'shimcha yordamchilari quyidagi hollarda signal berishi mumkin:

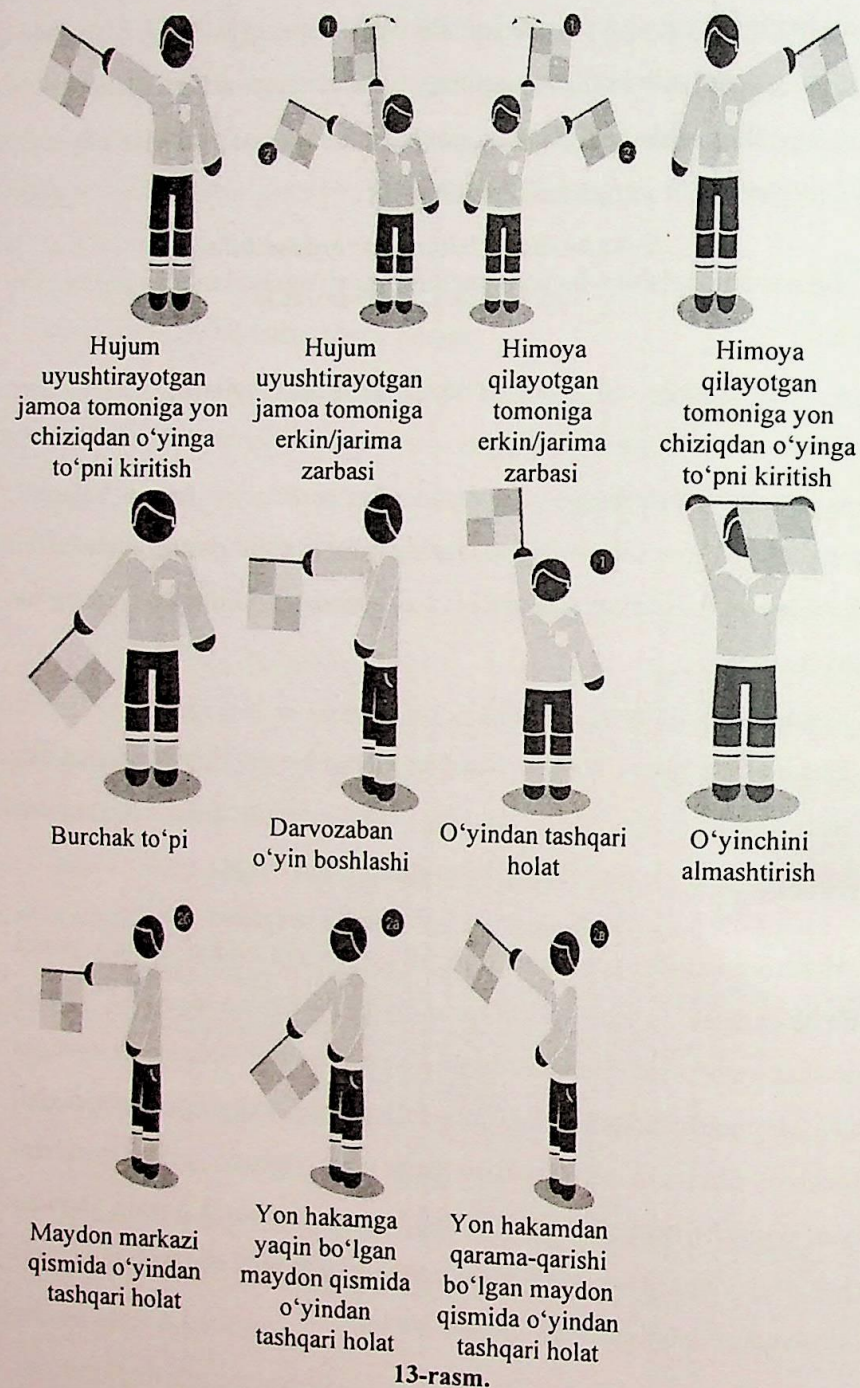
- to'p darvoza chizig'ini to'liq kesib o'tgan hollarda, gol urilgan hollar ham shu hisobga kiradi;
- burchak zarbasi yoki darvozadan zarbani qaysi jamoa bajaradi, shuningdek 11 metrlik belgidan zarbani bajarishda darvozabon zarba berilishidan oldin darvoza chizig'idan siljiganda, to'p darvoza chizig'ini kesib o'tganda.

Hakamning zaxira yordamchisi

Hakamning zaxira yordamchisining birdan-bir majburiyati – o'zining majburiyatlarini bajarishni davom ettira olmaydigan hakamning yordamchisi yoki zaxira hakamini almashtirishdan iborat.

O'yinning “video” rasmiy shaxslari

Hakamning videoyordamchisi (VAR) o'yinning “video” rasmiy shaxsi bo'lib hisoblanadi, u videotakrorlardan foydalanish bilan faqatgina “yaqqol va ravshan xato” yoki “jiddiy hodisani ko'rmay qolish” holatlarida «gol/gol emas», «11 metrli zarbani tayinlash/tayinlamaslik», «to'g'ridan-to'g'ri qizil kartochka» (ikkinchi ogohlantirish emas) vaziyatlarda yoki Qoidalarni buzgan o'yinchi noto'g'ri identifikatsiyalanganda (bunda hakam Qoidani buzgan o'yinchini emas, boshqasini ogohlantiradi yoki chiqarib yuboradi) hakamga qaror qabul qilishga yordam beradi.

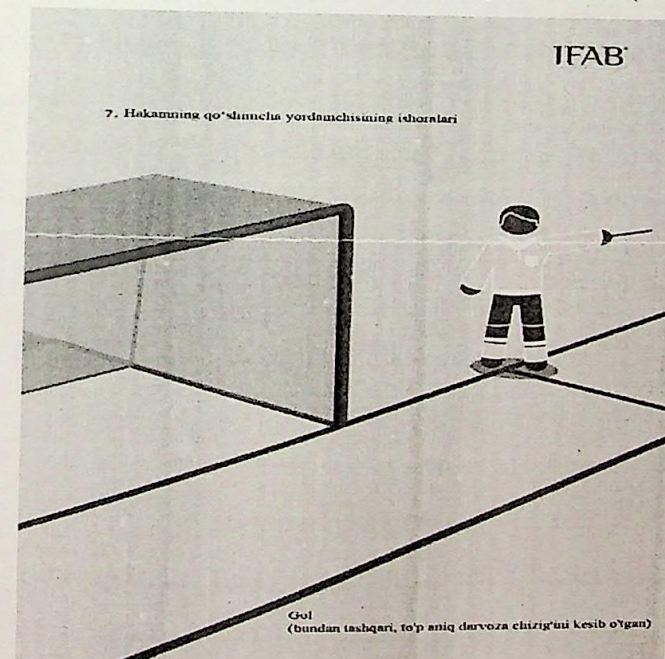

Hakamning videoyordamchisining assistenti (AVAR) o'yinning "video" rasmiy shaxsiy bo'lib hisoblanadi, u birinchi navbatda quyidagi hollarda hakamning videoyordamchisiga yordam beradi:

1. VAR "tekshirish" yoki "videoni ko'rish" bilan band bo'lgan paytda o'yinning videotranslyatsiyasini ko'radi

2. VAR bilan bog'langan epizodlarni va aloqa yoki texnika bilan bog'langan har qanday muammolarni yozishni amalga oshiradi

3. VAR hakam bilan gaplashishiga, ayniqsa VAR "tekshirish"/"videoni ko'rish" ni amalga oshirayotganda hakam bilan aloqa qilishiga yordam beradi, masalan, hakamga o'yinni to'xtatish zarurligi yoki uni yangidan boshlashni kechiktirib turish zarurligi va hokazolarni xabar qiladi. Hakamning qo'shimcha yordamchisining ishoralari (14-rasm)

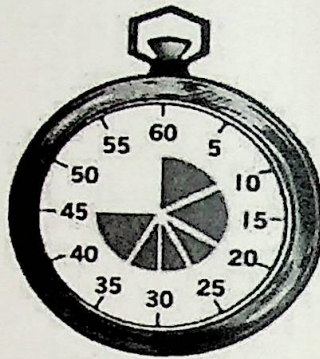

14-rasm.

1.7.17. 7-qoida. O'yinning davomiyligi

O'yin vaqti

O'yin har biri 45 minutdan bo'lgan ikkita teng taymdan tashkil topadi, faqatgina hakam va ikkita jamoa o'rtasida o'yin boshlanguncha kelishuvga erishilgan bo'lsa va bu musobaqalarning reglamentiga mos kelsa – vaqtni qisqartirish mumkin (15-rasm).

15-rasm.

Taymlar o'rtasidagi tanaffus

O'yinchilar taymlar o'rtasida 15 minutdan oshiq bo'lmagan tanaffus qilish huquqiga ega; tomoqni ho'llab olish uchun qisqa tanaffusga (bir minutdan oshmasligi lozim) qo'shimcha vaqtning taymlari o'rtasidagi intervalda ruxsat beriladi. Musobaqalarning reglamentida taymlar o'rtasidagi tanaffusning davomiyligi ko'rsatilishi lozim, u faqatgina hakamning ruxsati bilan o'zgartirilishi mumkin.

Yo'qotilgan vaqtni hisobga olish

Har bir taym davomida hakam quyidagilar tufayli yo'qotilgan o'yin vaqtini hisobga oladi:

- Almashtirishlar;
- jarohatlangan o'yinchilarni ko'zdan kechirish va/yoki maydon tashqarisiga olib chiqish;
- vaqtni cho'zish;
- intizomiy jazo choralarini qo'llash;
- musobaqalar reglamenti bilan ruxsat berilgan tibbiy ko'rsatmalar bo'yicha to'xtalishlar, masalan, tomoqni ho'llab olish uchun to'xtalishlar (bir minutdan oshmasligi lozim) va sovush uchun to'xtalishlar (bir yarim minutdan uch minutgacha);

- VAR ni "tekshirish" va "videoni ko'rish" va boshqa har qanday sabablar bilan bog'lanadigan ushlanishlar, o'yinni yangidan boshlashda har qanday katta ushlanishlar (masalan, urilgan golni nishonlash) ham shu hisobga kiradi.

Zaxira hakami har bir taymning oxirgi minutining oxirida hakam tomonidan belgilangan qo'shib berilgan vaqtning minimal miqdorini ko'rsatadi. Qo'shib berilgan vaqt hakam tomonidan oshirilishi mumkin, biroq kamaytirilishi mumkin emas.

Hakam birinchi taymdagi xronometraj xatosini ikkinchi taymning davomiyligini o'zgartirish bilan to'g'rilamasligi lozim.

11 metrli belgidan zarba

Agar 11 metrli zarba berilishi yoki qayta berilishi lozim bo'lsa, taymning davomiyligi zarba yakunlanguncha uzaytiriladi.

Oxirigacha o'ynalmagan o'yin

Oxirigacha o'ynalmagan o'yin, agar musobaqalarning reglamenti yoki tashkilotchisi boshqa narsalarni ko'zda tutmagan bo'lsa – qayta o'ynaladi.

1.7.8. 8-qoida. O'yinning boshlanishi va yangidan boshlanishi

Boshlang'ich zarba o'yinning har bir taymining boshida, qo'shimcha vaqtning har ikkala yarmining boshida va gol urilgandan keyin o'yinni yangidan boshlashda bajariladi. Jarima zarbalari, erkin zarbalar, o'yin paytida 11 metrli belgidan zarbalar, yon chiziqdan tashlab berish, darvozadan zarbalar va burchak zarbalari o'yinni yangidan boshlash usullari bo'lib hisoblanadi (13 va 17 Qoidalariga qaralsin). "Bahsli" to'p hakam o'yinni to'xtatganda va Qoidalarda yuqorida ko'rsatilgan o'yinni yangidan boshlash usullarining birortasi ham ko'zda tutilmagan hollarda o'yinni yangidan boshlash usuli bo'lib hisoblanadi.

Agar qoidabuzarlik to'p o'yinda bo'lmagan paytda sodir bo'lgan bo'lsa, o'yinni yangidan boshlash usuli o'zgarmaydi.

Boshlang'ich zarba

Protsedura

- qur'ani yutgan jamoa birinchi taymda qaysi darvozaga hujum qilishni yoki boshlang'ich zarbani bajarish huquqini tanlaydi;
 - yuqorida sanab o'tilganlarga bog'liq ravishda raqib jamoa boshlang'ich zarbani bajaradi yoki birinchi taymda qaysi darvozaga hujum qilish kerakligini hal qiladi;
 - birinchi taymda qaysi darvozaga hujum qilish kerakligini tanlagan jamoa ikkinchi taymda boshlang'ich zarbani bajaradi;
 - ikkinchi taymda jamoalar maydonda joy almashadi va qarama-qarshi darvozaga hujum qiladi;
 - jamoa gol urgandan keyin boshlang'ich zarba raqib jamoa tomonidan beriladi.
- Har bir boshlang'ich zarbada:
- boshlang'ich zarbani bajaradigan o'yinchidan boshqa hamma o'yinchilar maydonning o'ziga tegishli bo'lgan yarmida bo'lishi lozim;
 - boshlang'ich zarbani bajaradigan jamoaning raqiblari to'p o'yinga kiritilguncha undan 9,15 m (10 yard) dan yaqin masofada bo'lmasligi lozim;
 - to'p markazdagi belgida qo'zg'almay turishi lozim;
 - hakam signal beradi;
 - to'pga oyoq bilan zarba berilganda va u yaqqol harakatga kelganda to'p o'yinda bo'lib hisoblanadi;

• raqib darvozasiga bevosita boshlang'ich zarbadan gol urilishi mumkin, agar to'p boshlang'ich zarbani bergan o'yinchining jamoasining darvozasiga kelib tushsa, burchak zarbasi belgilanadi.

Qoidani buzishlar va jazolar

Agar boshlang'ich zarbani bajargan o'yinchi unga boshqa o'yinchi teginiguncha to'pga yana teginsa erkin zarba yoki to'pga qo'l bilan teginish orqali qoidabuzarlik sodir qilingan taqdirda jarima zarbasi belgilanadi.

Boshlang'ich zarbani bajarish protsedurasining boshqa har qanday buzilishida boshlang'ich zarba qaytadan beriladi.

1. «Bahsli» to'p (16-rasm)

Protsedura

Agar o'yin to'xtatilgan paytda:

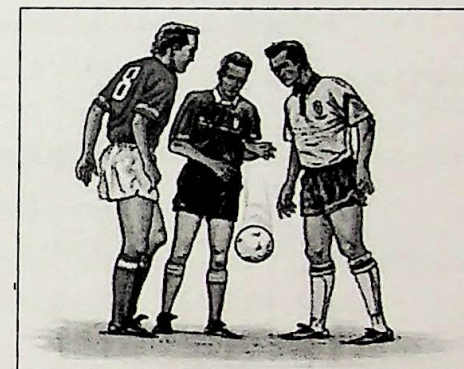
• to'p jarima maydonida bo'lgan bo'lsa

• to'pga oxirgi teginish jarima maydonida sodir bo'lgan bo'lsa «bahsli» to'p himoyalanyotgan jamoaning darvozaboniga uning jarima maydonida tashlanadi.

• qolgan barcha hollarda «bahsli» to'p unga oxirgi bo'lib tegingan jamoaning bitta o'yinchisiga unga o'yinchi, begona shaxs yoki 9.1 qoidada belgilanganidek – o'yinning rasmiy shaxsiy oxirgi marta tegingan joydan tashlab beriladi 16-rasm

• qolgan barcha o'yinchilar (har ikkala jamoaning) to'p o'yinga kiritilmaguncha undan 4 m (4.5 yard) dan kam bo'lmagan masofada bo'lishi lozim

To'p yerga tekkan paytda u o'yinda bo'lib hisoblanadi.

16-rasm.

Qoidani buzishlar va jazolar

Quyidagi hollarda "bahsli" to'p qaytadan o'ynaladi:

- to'p yerga tekkuncha o'yinchiga tegsa
- to'p yerga tekkandan keyin birortayam o'yinchiga tegmasdan maydondan chiqib ketsa

Agar to'p "bahsli" to'pdan keyin kamida ikkita o'yinchiga tegmasdan darvozaga kelib tushsa, u holda o'yin:

- agar to'p raqibning darvozasiga kelib tushgan bo'lsa – darvozadan zarba bilan
- o'zining darvozasiga kelib tushgan bo'lsa – burchak zarbasi bilan yangidan boshlanadi.

1.7.9. 9-qoida. To'p o'yinda va o'yinda emas

To'p o'yinda emas

Quyidagi hollarda to'p o'yinda emas deb hisoblanadi:

- yerda yoki havoda darvoza chizig'i yoki yon chiziqni to'liq kesib o'tganda;
- o'yin hakam tomonidan to'xtatilganda;
- u o'yinning rasmiy shaxsiga tegadi, maydonda qoladi va;
- jamoa istiqbolli hujumni boshlaganda yoki;
- to'p to'g'ridan-to'g'ri darvozaga kelib tushganda;
- to'pga egalik qilish boshqa jamoaga o'tganda.

Barcha bu hollarda o'yin "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi.

To'p o'yinda

Qolgan barcha vaqtda, o'yinning rasmiy shaxsiga tekkanda, darvoza ustuni, to'sini yoki burchakdagi bayroqchani tayoqchasiga tegib qaytgandan keyin o'yin maydonida qolsa – to'p o'yinda bo'lib hisoblanadi.

1.7.10. 10-qoida. O'yinning natijasini aniqlash

Gol

Agar to'p ustunlar orasidan va to'sinning ostidan darvoza chizig'ini to'liq kesib o'tsa va bundan oldin gol urgan jamoa o'yin Qoidalarini buzmagani bo'lsa – gol urilgan deb hisoblanadi (17-rasm).

Agar darvozabon to'pni qo'l bilan to'g'ridan-to'g'ri raqib jamoaning darvozasiga tashlasa, darvozadan zarba belgilanadi.

Agar hakam to'p darvoza chizig'ini to'liq kesib o'tguncha golni hisoblash uchun hushtak chalgan bo'lsa, o'yin "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi.

O'yinning g'olibi

Ko'proq gol urgan jamoa g'olib deb hisoblanadi. Agar har ikkala jamoayam gol urmagan bo'lsa, yoki teng miqdorda gol ursa – o'yin durang bilan tugaydi.

Agar musobaqalarning reglamenti durang bilan tugagan o'yinda g'olibni aniqlashni talab qilsa yoki uyda va mehmonda bo'lib o'tgan o'yinlarning natijasi teng bo'lib qolsa, u holda g'olib jamoani aniqlashning faqatgina quyidagi protseduralariga ruxsat berilgan:

- mehmonda urilgan gollar qoidasi;
- har biri 15 minutdan oshiq bo'lmagan ikkita teng qo'shimcha taym;
- 11 metrli belgidan zarbalar seriyasi;

Yuqorida ko'rsatilgan protseduralarning kombinatsiyalaridan foydalanilishi mumkin.

1. 11 metrli belgidan zarbalar seriyasi;

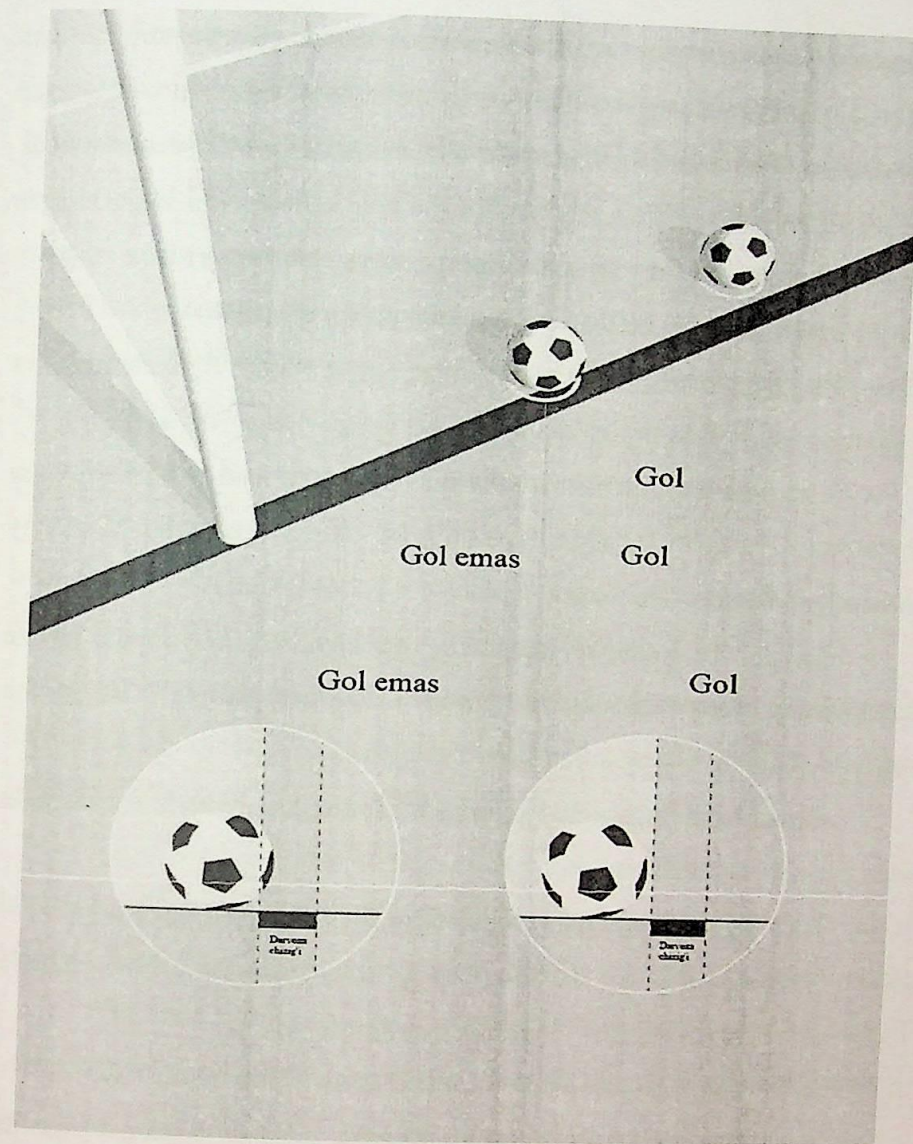
11 metrli belgidan zarbalar seriyasi o'yin tugagandan keyin va agar boshqa narsalar ko'zda tutilmagan bo'lsa – bajariladi. Tegishli o'yin Qoidalari qo'llaniladi. O'yin paytida chiqarib yuborilgan o'yinchi seriyada

qatnashishiga yo'l qo'yilmaydi. O'yin paytida berilgan tanbehlar va ogohlantirishlar 11 metrli belgidan zarbalar seriyasida hisobga olinmaydi.

Protsedura:

11 metrli belgidan zarbalar seriyasini bajarishdan oldin:

- Agar darvozani aniqlash uchun boshqa hech qanday sabablar bo'lmasa, hakam qaysi darvozaga zarbalar berilishini aniqlash uchun qur'a tashlashni o'tkazadi. Uni faqatgina xavfsizlik talablaridan kelib chiqish bilan, yoki darvoza yoki maydonning qoplamasi yaroqsiz bo'lgan taqdirda o'zgartirish mumkin;
- Hakam yana qur'a tashlashni o'tkazadi va qur'ani yutgan jamoa qaysi zarbani bajarishni hal qiladi: birinchi zarbani yoki ikkinchi zarbani;
- O'yinni davom ettirishga qodir bo'lmagan darvozabonni almashtirgan o'yinchidan tashqari faqatgina o'yin tugagan paytda maydonda bo'lgan yoki vaqtincha maydonda bo'lmagan (jarohat olgan, ekipirovkasini to'g'irlayotgan va hokazo) o'yinchilar seriyada zarba berish huquqiga ega bo'ladi;
- Har bir jamoa seriyada zarba berish huquqiga ega bo'lgan o'yinchilarning zarba berish tartibini tanlash uchun javobgar bo'ladi.
- Zarbalarni bajarish ketma-ketligi hakamga ma'lum qilinmaydi
- Agar o'yin tugagan paytda va zarbalar seriyasi boshlanguncha yoki zarbalar seriyasi paytida bir jamoa raqibga qaraganda ko'proq o'yinchilar soniga ega bo'lsa, u o'yinchilar sonini qisqartirishi va raqib jamoaning o'yinchilar soniga tenglashtirishi lozim. Har bir chiqarilgan o'yinchining nomi va raqami to'g'risida hakamga ma'lumot berilishi lozim. Har qanday chiqarilgan o'yinchi zarbalar seriyasida qatnasha olmaydi (quyida keltirilgan hollardan tashqari)

17-rasm.

- Zarbalar seriyasigacha yoki zarbalar seriyasi paytida o'yinni davom ettirishga qodir bo'lmagan darvozabon o'yinchilar sonini tenglashtirish uchun chiqarib tashlangan o'yinchi bilan, yoki uning jamoasi

almashtirishlarning ruxsat etilgan maksimal sonidan foydalanib bo'lgan bo'lmasa – zaxira o'yinchisi bilan almashtirilishi mumkin. Almashtirilgan darvozabon o'yinning qolgan qismida qatnashmaydi va zarba bera olmaydi.

- Agar darvozabon zarba bergan bo'lsa, u holda uni almashtirgan o'yinchi zarbalarning keyingi doirasigacha zarba bera olmaydi.

11 metrli belgidan zarbalar seriyasini bajarish paytida:

- Faqatgina zarba berish huquqiga ega bo'lgan o'yinchilarga va o'yinning rasmiy shaxslariga maydonda bo'lishga ruxsat beriladi;

- Zarba beradigan o'yinchi va ikkita darvozabondan tashqari zarbalar seriyasida qatnashish huquqiga ega bo'lgan barcha o'yinchilar markaziy doiraning ichida bo'lishi lozim;

- Zarbani bajaradigan jamoaning darvozaboni maydonda jarima maydonining chegaralaridan tashqarida – darvoza chizig'i va jarima maydoni chizig'i kesishgan joyda bo'lishi lozim;

- Zarba bersh huquqiga ega bo'lgan har qanday o'yinchi darvozabon bilan joy almashishi mumkin;

- To'p harakatdan to'xtaganda, o'yindan chiqqanda yoki hakam har qanday qoidabuzarlik sababli o'yinni to'xtatganda zarba yakunlanadi. Tepadigan o'yinchi takroran to'pga o'ynay olmaydi;

- Hakam amalga oshiriladigan zarbalarning hisobini yuritadi;

- Agar darvozabon qoidabuzarlikni sodir qilsa va buning natijasida zarba takrorlansa, birinchi qoidabuzarlik uchun darvozabonga tanbeh beriladi va keyingi har qanday qoidabuzarlik(lar) uchun ogohlantirish beriladi;

- Agar tepadigan o'yinchi hakam zarbani bajarishga signal bergandan keyin sodir qilingan qoidabuzarlik uchun jazolansa, zarba bajarilgan deb hisoblanadi, zarbani bajargan o'yinchi esa ogohlantiriladi;

- Agar har ikkalasi – darvozabon va zarba beradigan o'yinchi bir paytda qoidabuzarlikni sodir qilsa, u holda zarba yo'qotilgan deb hisoblanadi, tepadigan o'yinchi esa ogohlantiriladi.

Quyida ko'rsatilganlarga muvofiq har ikkala jamoa beshtadan zarba berishni bajaradi:

- Zarbalar jamoalar tomonidan navbatma-navbat bajariladi;

- Har bir zarba boshqa o'yinchi tomonidan bajariladi, va bunday huquqqa ega bo'lgan barcha o'yinchilar o'zining zarbasini har qanday o'yinchi takroriy zarbani bajarguncha bajarishi lozim;

- Agar ikkala jamoa beshtadan zarbani bajarguncha ulardan biri ikkinchisi beshta zarbani bajargan taqdirdayam urishi mumkin bo'lgan gollardan ko'proq gol ursa, zarba berish to'xtatiladi;

- Agar har bir jamoa beshta zarbani bajargandan keyin hisob teng bo'lsa, u holda zarba berish jamoalardan biri bajarilgan zarbalarning bir xil sonida ikkinchi jamoaga qaraganda bitta gol ko'purguncha davom ettiriladi;

- Yuqorida ko'rsatilgan tamoyil zarbalarning har qanday ketma-ket qatori uchun amal qiladi, biroq jamoa zarba beradigan o'yinchilarning tartibini o'zgartirishi mumkin emas;

- 11 metrli belgidan zarbalar maydonni tark etgan o'yinchi sababli kechikmasligi lozim. Agar o'yinchi zarba beradigan paytgacha maydonga qaytmasa, zarba yo'qotiladi (tepilmagan deb hisoblanadi);

11 metrli belgidan zarbalar seriyasi paytida almashtirishlar va chiqarib yuborishlar;

- O'yinchi, zaxira o'yinchi yoki almashtirilgan o'yinchi ogohlantirilishi yoki chiqarib yuborilishi mumkin;

- Chiqarib yuborilgan darvozabon zarba berish huquqiga ega bo'lgan har qanday o'yinchi bilan almashtirilishi mumkin;

- Darvozabon bo'lib hisoblanmaydigan, o'yi davom ettirishga qodir bo'lmagan o'yinchini almashtirish mumkin emas;

- Agar jamoada yettitadan kam o'yinchi qolsa, hakam o'yinni tugatmasligi lozim.

1.7.11. 11-qoida. "O'yindan tashqari" holat

"O'yindan tashqari" holat

O'yindan tashqari holatda bo'lish o'z-o'zicha qoidabuzarlik bo'lib hisoblanmaydi. O'yinchi quyidagi hollarda "o'yindan tashqari" holatda bo'ladi:

- agar uning boshi, tanasi yoki oyog'ining har qanday qismi maydonning raqibga tegishli yarmida bo'lsa (o'rta chiziqdan tashqari) va

- agar uning boshi, tanasi yoki oyog'ining har qanday qismi to'p yoki raqibning oxiridan oldingi o'yinchisiga qaraganda raqibning darvoza chizig'iga yaqinroq bo'lsa

Barcha o'yinchilarning qo'llari, darvozabonlar ham shu hisobga kiradi, "o'yindan tashqari" holatni aniqlashda hisobga olinmaydi. *"O'yindan tashqari holatni aniqlashda qo'lning yuqorigi chegarasi qo'ltiq osti chuqurligining pastki chegarasiga mos keladi.*

Agar o'yinchi quyidagilar bilan bir chiziqda bo'lsa, u "o'yindan tashqari" holatda bo'lmaydi:

- oxiridan oldingi raqib bilan yoki;
- ikkita oxirgi raqib bilan.

"O'yindan tashqari" holat qoidasining buzilishi

To'pga o'ynash paytida yoki jamoadosh sherigi to'pga tegingan momentda (to'pga "o'ynash" yoki "teginish" ning birinchi kontakt nuqtasi hisobga olinishi lozim) "o'yindan tashqari" holatda bo'lgan o'yinchi faqatgina faol o'yin harakatlarida ishtirok etayotgan bo'lsa – jazolanadi, aynan esa:

- pasdan keyin yoki jamoadosh sherigi to'pga tegingandan keyin to'pga o'ynash yoki teginish bilan o'yinga aralashsa yoki

- raqibga xalaqit bersa:

- raqibning ko'rish chizig'ini yaqqol to'sish bilan raqibga to'pga o'ynashga yoki to'pga o'ynashi mumkinligiga to'sqinlik qilish bilan yoki

- raqib bilan to'p uchun kurashga kirishish bilan yoki

- yonida bo'lgan to'pga o'ynashga yaqqol urinish va bu harakat orqali raqibga ta'sir ko'rsatish bilan yoki

- raqibning to'pga o'ynashi mumkinligiga yaqqol ta'sir ko'rsatuvchi harakatni sodir qilish bilan

- to'p:

- darvoza ustuni, to'sini, o'yinning rasmiy shaxsi yoki raqibga tegib sakraganda yoki yo'nalishini o'zgartirganda

- qutqarish uchun har qanday raqib tomonidan anglangan tarzda qaytarilganda

- to'pga o'ynash yoki raqibga xalaqit berish bilan ustunlikni qo'lga kiritganda.

“O‘yindan tashqari” holatda bo‘lgan va agar bu raqib jamoaning har qanday o‘yinchi tomonidan anglangan tarzda to‘pga o‘ynash bo‘lmasa – anglangan tarzda to‘pga o‘ynagan (jumladan, anglangan tarzda qo‘l bilan o‘ynagan) raqibdan to‘pni olgan o‘yinchi ustunlikni qo‘lga kiritgan deb hisoblanmaydi.

“Qutqarish” - bu bunda o‘yinchi darvozaga yoki darvozaga juda yaqin joyga yo‘naltirilgan to‘pni tanasining qo‘llardan tashqari (darvozabon o‘zining jarima maydonida qo‘l bilan o‘ynashi mumkin) har qanday qismi bilan to‘xtatadigan yoki to‘xtatishga urinadigan harakatdir.

- agar “o‘yindan tashqari” holatda bo‘lgan yoki undan chiqqan o‘yinchi raqibning yo‘lida bo‘lib qolsa va unga to‘pga qarab harakatlanishga xalaqit bersa, agar bu raqibning to‘pga o‘ynash yoki to‘p uchun kurashga kirishish imkoniyatiga ta’sir ko‘rsatsa, bu “o‘yindan tashqari” holat qoidabuzarligi deb hisoblanadi. Agar o‘yinchi raqibning harakat yo‘liga turib olsa va uning harakatlanishiga to‘sqinlik qilsa (masalan, raqibni blokirovkalasa), mazkur qoidabuzarlik 12-qoidaga muvofiq jazolanishi lozim

- agar “o‘yindan tashqari” holatda bo‘lgan o‘yinchi to‘pga o‘ynash uchun to‘pga qarab harakatlanayotgan bo‘lsa va u to‘pga o‘ynashidan/o‘ynashga urinishidan oldin yoki to‘p uchun raqib bilan kurashga kirishishidan oldin unga nisbatan qoidabuzarlik sodir qilinsa, bu qoidabuzarlik “o‘yindan tashqari” holat qoidabuzarligidan oldin sodir qilingan qoidabuzarlik deb hisoblanadi va buning uchun raqib jazolanadi

- agar qoidabuzarlik “o‘yindan tashqari” holatda bo‘lgan, to‘pga o‘ynayotgan/o‘ynashga urinayotgan yoki to‘p uchun raqib bilan kurashga kirishgan o‘yinchiga qarshi sodir qilinsa, u holda bu o‘yinchiga qarshi sodir

bo‘lgan qoidabuzarlikdan oldin sodir qilingan qoidabuzarlik sifatida “o‘yindan tashqari” holat qoidabuzarligi qayd qilinadi

Qoidabuzarlik yo‘q

Agar o‘yinchi to‘pni bevosita quyidagi holatlardan keyin qabul qilib olsa, u holda “o‘yindan tashqari” holat qoidabuzarligi yo‘q deb hisoblanadi:

- darvozadan zarba
- to‘pni tashlab berish
- burchak zarbasi

Qoidani buzishlar va jazolar

Agar “o‘yindan tashqari” holat qoidabuzarligi sodir bo‘lgan bo‘lsa, hakam qoidabuzarlik sodir bo‘lgan joydan erkin zarbani tayinlaydi, maydonning o‘yinchilarning o‘ziga tegishli yarmida sodir bo‘lgan vaziyat ham shu hisobga kiradi.

Hakamning ruxsatisiz maydonni tark etgan himoyalanaotgan o‘yinchi, o‘yin to‘xtatilmaguncha yoki himoyalanaotgan jamoa to‘pni maydonning o‘rta chizig‘iga qarab yo‘naltirmaguncha va bu uning jarima maydonining chegarasidan tashqarida sodir bo‘lmaguncha, “o‘yindan tashqari” holatni belgilash uchun darvoza chizig‘ida yoki yon chiziqda turibdi deb hisoblanadi. Agar o‘yinchi maydonni buni oldindan o‘ylash bilan tark etgan bo‘lsa, keyingi marta o‘yin to‘xtatilganda u ogohlantirilishi lozim.

Hujum qilayotgan o‘yinchi maydondan chiqishi va o‘yinga aralashmasdan maydon tashqarisida qolishi mumkin. Agar o‘yinchi o‘yin keyingi marta to‘xtatilguncha yoki himoyalanaotgan jamoa to‘pni o‘rta chiziqqa qarab yo‘naltirmaguncha va bu uning jarima maydonining chegarasidan tashqarida sodir bo‘lmaguncha darvoza chizig‘i orqali maydonga qaytsa va o‘yinga aralashsa, “o‘yindan tashqari” holatni belgilash uchun o‘yinchi darvoza chizig‘ida turibdi deb hisoblanadi. Buni

oldindan o'ylash bilan maydonni tark etgan o'yinchi hakamning ruxsatisiz maydonga qaytadi, "o'yindan tashqari" holat uchun jazolanmaydi va ustunlikni qo'lga kiritadi, u ogohlantirilishi lozim.

Agar hujum qilayotgan o'yinchi to'p darvozaga kirgan paytda darvozaning ichida ustunlar orasida qo'zg'almasdan tursa va "o'yindan tashqari" holat Qoidasini yoki 12-qoidani buzmagani bo'lsa, gol hisoblanishi lozim, bu holda o'yin erkin zarba yoki jarima zarbasi bilan yangidan boshlanishi lozim.

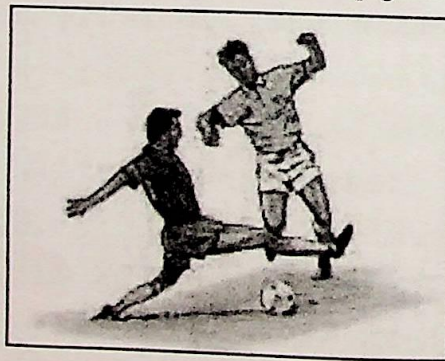
1.7.12. 12-qoida. Qoidalarni buzish va nointizomiy xulq-atvor

Jarima zarbalari, erkin zarbalar va 11 metrli zarbalar faqatgina to'p o'yinda bo'lgan paytda sodir qilingan qoidabuzarliklar uchun belgilanishi mumkin.

Jarima zarbasi (18-19-rasm)

Jarima zarbasi, o'yinchi, hakamning fikriga ko'ra, ehtiyotsiz yoki o'ylovsiz manerada yoki haddan ziyod kuchdan foydalanish bilan raqibga qarshi quyidagi qoidabuzarliklarning har qandayini sodir qilganda belgilanadi:

- raqibga hujum qiladi
- sakraydi
- tepadi yoki tepishga urinadi
- itaradi
- nima bilandir zarba beradi yoki zarba berishga urinadi (jumladan, boshi bilan)

18-rasm.

- podkat beradi yoki yakkakurashga kirishadi

- chil beradi yoki berishga urinadi

Agar qoidabuzarlik jismoniy kontaktni o'z ichiga olsa, u jarima zarbasi bilan jazolanadi.

• Ehtiyotsizlik – bunda o'yinchi yakkakurashda e'tiborsizlikni namoyon qiladi yoki hisob-kitob bilan harakat qilmaydi yoki "ko'ziga qaramasdan" harakat qiladi. Intizomiy choralar talab qilinmaydi.

• O'ylovsizlik – bunda o'yinchi o'zining harakatlarining xavfliligini va raqib uchun mumkin bo'lgan oqibatlarni hisobga olmaydi. U ogohlantirilishi lozim

• Haddan ziyod kuchdan foydalanish – bunda o'yinchi keragidan oshiq kuchni ishlatadi va raqibning xavfsizligiga tahdid soladi. U maydondan chiqarib yuborilishi lozim.

Jarima zarbasi o'yinchi quyidagi qoidabuzarliklardan har qandayini sodir qilganda belgilanadi:

- to'pni qo'li bilan o'ynaydi (o'zining jarima maydoni ichida bo'lgan darvozabon bundan mustasno);

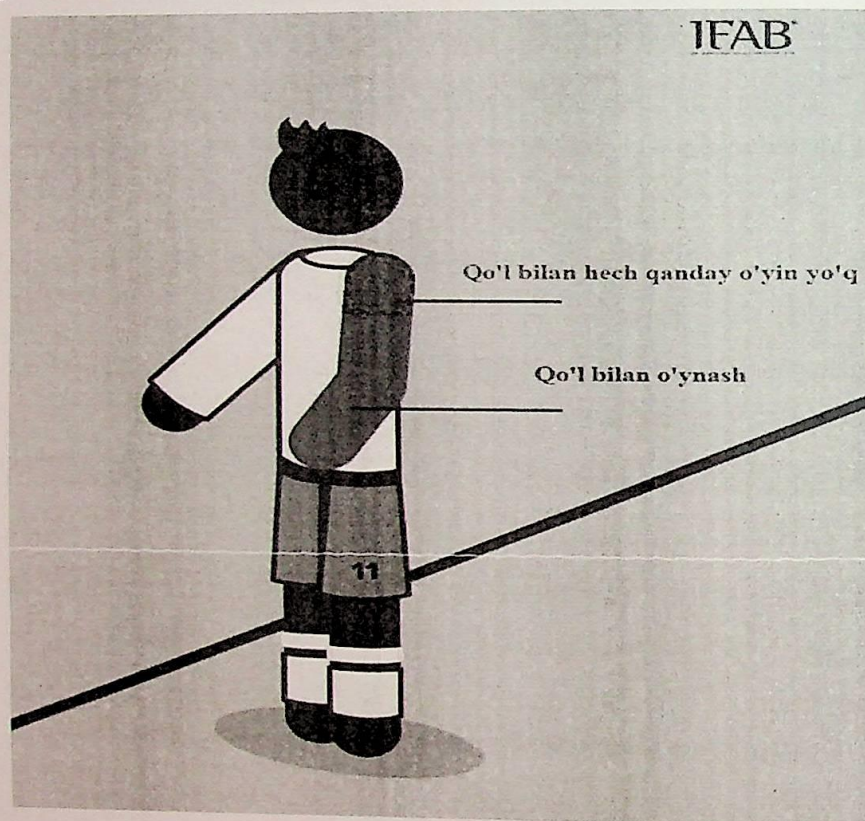
19-rasm.

- raqibni ushlab qoladi;
- jismoniy kontakt yordamida raqibning harakatlanishiga xalaqit beradi;
- jamoaning protokolga kiritilgan ro'yxatidan yoki o'yinning rasmiy shaxslaridan kimnidir tishlaydi yoki unga tupuradi;
- to'pga, raqibga yoki o'yinning rasmiy shaxsiga predmet uloqtiradi yoki qo'lidagi predmet bilan to'p bilan kontakt sodir qiladi.

Shuningdek 3-qoidani buzishlarga qaralsin.

To'pni qo'l bilan o'ynash (20-rasm)

To'p qo'l bilan o'ynalganda qoidabuzarlikni aniqlash uchun qo'lning osti chuqurligining pastki chegarasi bo'ylab o'tadigan chiziq qo'lning yuqorigi chegarasi deb hisoblanadi. *Qo'lning to'pga hamma tegishlariyam qoidabuzarlik bo'lib hisoblanavermaydi.*

20-rasm.

Quyidagilar qoidabuzarlik bo'lib hisoblanadi:

- anglangan tarzda to'pga qo'l bilan teginish, masalan, qo'lning to'pga qarab harakatlantirish bilan;

• qo'lning tanadan g'ayri tabiiy katta yoyish bilan to'pga teginish. *Agar uning qo'lning holati berilgan konkret vaziyatda uning tana harakatining oqibati bo'lib hisoblanmasa, o'yinchi tanasining o'lchamlarini g'ayri tabiiy ravishda oshirgan deb hisoblanadi. Qo'lning bunday yoyishda agar to'p qo'lga tegsa o'yinchi o'ziga jazolanish xavfini orttirib oladi;*

• bevosita qo'l bilan raqib darvozasiga gol uradi, bu hatto tasodifan sodir bo'lganda ham, bu darvoza bonga ham tegishli;

• to'p qo'lga tekkandan keyin (bu hatto tasodifan sodir bo'lganda ham) darhol raqib darvozasiga gol uradi.

Darvoza bonga jarima maydonining chegaralaridan tashqarida to'pni qo'l bilan o'ynash bo'yicha boshqa har qanday o'yinchi ega bo'lgan xuddi o'sha chegaralashlarga ega. Agar darvoza bonga o'zining jarima maydonida to'pni qo'l bilan o'ynasa va bunga ruxsat berilmagan bo'lsa, erkin zarba belgilanadi, biroq intizomiy choralar qo'llanilmaydi. Biroq agar qoidabuzarlik o'yin yangidan boshlangandan keyin yoki to'pga boshqa o'yinchi teginguncha to'pga takroran o'ynash bo'lib hisoblansa (qo'l bilan yoki undan foydalanmasdan), agar qoidabuzarlik istiqbolli hujumni uzib qo'ysa yoki raqib o'yinchisini/raqib jamoani goldan/yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qilsa – darvoza bonga nisbatan intizomiy choralar qo'llanilishi lozim.

Erkin zarba

Erkin zarba quyidagi hollarda belgilanadi:

- o'yinchi xavfli o'ynasa
- jismoniy kontaktsiz raqibning harakatlanishiga xalaqit bersa

- haqoratlovchi, alam qiladigan yoki yo'l qo'yilmaydigan so'zlardan va/yoki harakatlardan yoki boshqa og'zaki qoidabuzarliklardan foydalanish bilan norozilik bildirsa

- darvozabonga to'pni qo'lidan chiqarishga xalaqit bersa yoki darvozabon to'pni qo'lidan chiqarganda to'pni tepsa/tepishga urinsa

- Qoidalarni aylanib o'tish uchun, darvozabon to'pga teginish-teginmasligidan qat'iy nazar to'pni bosh, ko'krak, tizza va hokazolar bilan darvozabonga uzatishga majbur qiladigan (jarima zarbasi, erkin zarba va darvozadan zarbani ham o'z ichiga olgan holda) anglangan tryukni tashabbuslantirsa. Agar bunday vaziyatni darvozabon tashabbuslantirsa, u jazolanadi

- Qoidalarda ko'rsatilmagan, biroq u tufayli o'yinchini ogohlantirish yoki chiqarib yuborish uchun o'yin to'xtatiladigan boshqa har qanday qoidabuzarlikni sodir qilsa

Darvozabon o'zining jarima maydonida quyidagi qoidabuzarliklardan har qandayini sodir qilganda erkin zarba belgilanadi:

- to'pni qo'lidan chiqarishdan oldin uni qo'lida olti sekunddan oshiq ushlab tursa

- to'pni qo'lidan chiqargandan keyin va unga boshqa o'yinchi teginguncha to'pga qo'li bilan teginsa

- jamoadosh sherigi unga to'pni oyog'i bilan uzatgandan keyin to'pga qo'li bilan teginsa (darvozabon to'pni qaytarish uchun to'pni oyog'i bilan yaqqol tepadigan yoki tepishga urinadigan holatdan tashqari)

- jamoadosh sherigi tomonidan tashlab berilgan to'pni bevosita qabul qilsa

Quyidagi hollarda darvozabon to'pni qo'l(lar)i bilan nazorat qilyapti

deb hisoblanadi:

- to'p qo'llar orasida yoki qo'l bilan har qanday yuza orasida (masalan, yer, o'zining tanasi) bo'lganda yoki darvozabon qo'lining har qanday qismi bilan to'pga teginganda, to'p darvozabonga tegib sakraydigan yoki darvozabon zarbani qaytaradigan holatlar bundan mustasno

- to'pni uzatilgan ochiq kaftida ushlab turganda

- to'pni yerga urish yoki havoga irg'itish bilan o'ynaganda

Darvozabon to'pni qo'l(lar)i bilan nazorat qilayotganda raqib unga hujum qilishi mumkin emas.

Xavfli o'yin

O'yinchi to'pga o'ynashga urinish bilan kimgadir (jumladan o'zigayam) jarohat yetkazish xavfini tug'diradigan va eng yaqindagi raqibga jarohat olishdan qo'rqib to'pga o'ynashga xalaqit berishni o'z ichiga oladigan har qanday harakat xavfli o'yin deb hisoblanadi.

Bu harakat raqib uchun xavf tug'dirmaydi degan shartda «qaychi» yoki «velosiped zarba» ga ruxsat beriladi.

Kontaktsiz raqibning harakatlanishiga xalaqit berish

Raqibning harakatlanishiga xalaqit berish – to'p har ikkala o'yinchidan o'yin masofasida bo'lmaganda uning harakatini to'sish, blokirovkalash yoki sekinlashtirish yoki yo'nalishni o'zgartirishga majbur qilish maqsadida raqibning harakat yo'liga chiqishdir.

Barcha o'yinchilar maydonda o'zining pozitsiyasini egallash huquqiga ega. Raqibning yo'lida bo'lish va uning yo'lida bo'lib qolish uchun harakat qilish – bu bitta narsa emas.

Agar to'p o'yin masofasida bo'lsa o'yinchi to'p bilan raqib o'rtasida pozitsiya egallash bilan raqibni qo'llari yoki tanasi bilan ushlamasdan to'pni

to'sishi mumkin. Agar to'p o'yin masofasida bo'lsa, o'yinchiga raqib ruxsat berilgan usullar bilan hujum qilishi mumkin.

Intizomiy choralar

Hakam o'yindan oldin maydonni ko'zdan kechirish uchun maydonga chiqqan momentdan boshlab o'yin tugagandan keyin maydondan chiqib ketguncha (11 metrli belgidan zarbalar seriyasini ham o'z ichiga olgan holda) intizomiy choralarni qo'llash vakolatiga ega.

Agar o'yinchi yoki jamoaning rasmiy shaxsi o'yinning boshida maydonga chiqquncha buning uchun uni chiqarib yuborish lozim bo'ladigan qoidabuzarlikni sodir qilsa, hakam o'yinchiga yoki jamoaning rasmiy shaxsiga o'yinda qatnashishga ruxsat bermaslik huquqiga ega (3.6 qoidaga qaralsin); hakam boshqa har qanday nointizomiy xulq-atvor holatlari to'g'risida tegishli organlarga xabar qilishi lozim.

Agar o'yinchi yoki jamoaning rasmiy shaxsi maydonda yoki uning chegaralaridan tashqarida ogohlantirish yoki chiqarib yuborishga tortadigan qoidabuzarlikni sodir qilsa, unga qoidabuzarlikning xarakteriga muvofiq jazo beriladi.

Sariq kartochka ogohlantirish, qizil kartochka esa – chiqib ketish to'g'risida signal beradi.

Qizil va sariq kartochka faqatgina o'yinchi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchi yoki jamoaning rasmiy shaxsiga ko'rsatilishi mumkin.

O'yinchilar, zaxira o'yinchilari va almashtirilgan o'yinchilar

Kartochka ko'rsatish uchun o'yinni yangidan boshlashni kechiktirish

Agar hakam o'yinchini ogohlantirish yoki chiqarib yuborishga qaror qilsa, jazo choralari amalga oshirilmaguncha o'yin yangidan boshlanmasligi

lozim, unga qarshi qoidabuzarlik sodir qilingan jamoa jarima zarbasini/erkin zarbani tezda bajargan, yaqqol gol urish imkoniyatiga ega bo'lgan, hakam intizomiy jazo choralarni qo'llash protsedurasini boshlamagan hollar bundan mustasno. Jazo choralari o'yin keyingi marta to'xtaganda qo'llaniladi. Agar qoidabuzarlik raqibni yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qilishdan iborat bo'lsa, o'yinchi ogohlantirish bilan jazolanadi. Agar qoidabuzarlik istiqbolli hujumga xalaqit bergan yoki uni uzib qo'ygan bo'lsa, o'yinchiga ogohlantirish berilmaydi.

Yengillik berish

Agar hakam buning uchun o'yin to'xtaganda ogohlantirish berilishi yoki chiqarib yuborish qo'llanilishi lozim bo'lgan qoidabuzarlikda yengillik berishni qo'llasa, bu ogohlantirish/chiqarib yuborish to'p keyingi marta o'yindan chiqqanda qo'llanilishi lozim. Biroq agar qoidabuzarlik raqib jamoani yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qilishdan iborat bo'lsa, o'yinchiga sportcha bo'lmagan xulq-atvor uchun ogohlantirish beriladi. Agar qoidabuzarlik istiqbolli hujumga xalaqit bergan yoki uni uzib qo'ygan bo'lsa, o'yinchiga ogohlantirish berilmaydi.

Yengillik berishni Qoidalarning jiddiy buzilishi, tajovuzkor xulq-atvor yoki ikkinchi ogohlantirish bilan bog'lanadigan vaziyatlarda qo'llamaslik lozim, yaqqol gol urish imkoniyati bor bo'lgan holatlar bundan mustasno. Hakam o'yinchini to'p keyingi marta o'yindan chiqqanda chiqarib yuborishi lozim. Biroq agar o'yinchi to'pga o'ynasa yoki to'p uchun raqib bilan kurashga kirishsa yoki unga xalaqit bersa, hakam o'yinni to'xtatishi, o'yinchini chiqarib yuborishi va o'yinchi jiddiy qoidabuzarlikni sodir qilmagan bo'lsa erkin zarba bilan o'yinni yangidan boshlashi lozim,

Agar himoyalalanayotgan jamoaning o'yinchisi jarima maydonining chegaralaridan tashqarida hujum qilayotgan o'yinchini ushlay boshlasa va jarima maydonining ichida ushlashni davom ettirsa, hakam 11 metrli jarima zarbasini belgilashi lozim.

Ogohlantirish bilan jazolanadigan qoidabuzarliklar

Quyidagilarda aybdor deb topilgan o'yinchiga ogohlantirish beriladi:

- o'yinni yangidan boshlashni cho'zish
 - so'z yoki harakat bilan norozilikni namoyish qilish
 - hakamning ruxsatisiz maydonga chiqish, qaytish yoki ataylab maydonni tark etish
 - o'yinni "bahsli" to'p, burchak zarbasi, jarima zarbasi, erkin zarba yoki to'pni tashlab berish bilan yangidan boshlashda talab qilinadigan masofaga rioya qilmaslik
 - o'yin qoidalarini tizimli ravishda buzish (qoidabuzarlikni tizimli deb hisoblash uchun buzishlarning aniq soni yoki tavsiflari mavjud emas)
 - sportcha bo'lmagan xulq-atvor
 - hakamning videoni ko'radigan zonaksiga kirish
 - "videoni ko'rish" signalidan ("TV-monitor" ning signalidan) haddan ziyod foydalanish
- Quyidagilarda aybdor deb topilgan zaxira o'yinchisi yoki almashtirilgan o'yinchiga ogohlantirish beriladi:
- o'yinni yangidan boshlashni cho'zish
 - so'z yoki harakat bilan norozilikni namoyish qilish
 - hakamning ruxsatisiz maydonga chiqish, qaytish yoki ataylab maydonni tark etish
 - sportcha bo'lmagan xulq-atvor

- hakamning videoni ko'radigan zonaksiga kirish
- "videoni ko'rish" signalidan ("TV-monitor" ning signalidan) haddan ziyod foydalanish

Agar ikkita alohida ogohlantirish bilan jazolanadigan qoidabuzarlik sodir qilingan bo'lsa (hatto bevosita biri ikkinchisining izidan), ular ikkita ogohlantirish bilan jazolanishi lozim, masalan, agar o'yinchi maydonga talab qilinadigan ruxsatsiz chiqsa va o'ylovsiz podkat berishni sodir qilsa, jismoniy qoidabuzarlik/to'pni qo'l bilan o'ynash bilan istiqbolli hujumni uzsa va boshqa shu kabilar.

Sportcha bo'lmagan xulq-atvor uchun ogohlantirishlar

O'yinchi sportcha bo'lmagan xulq-atvor uchun ogohlantirilishi lozim bo'lgan turli holatlar mavjud, quyidagi holatlar shu hisobga kiradi:

- o'yinchi hakamni aldashga urinadi, masalan, o'zini jarohat olgan qilib ko'rsatish yoki unga qarshi qoidabuzarlik sodir qilingan qilib ko'rsatish bilan (simulyatsiya);
- o'yin paytida yoki hakamning ruxsatisiz darvozabon bilan joy almashadi (3-qoidaga qaralsin);
- o'ylovsiz manerada jarima zarbasi bilan jazolanadigan qoidabuzarlikni sodir qiladi;
- istiqbolli hujumga aralashish yoki uni uzish bilan to'pni qo'l bilan o'ynaydi;
- istiqbolli hujumga xalaqit bergan yoki uni uzgan boshqa har qanday qoidabuzarlikni sodir qiladi, hakam unda to'pni qo'l bilan o'ynashga urinish bor bo'lgan qoidabuzarlik uchun 11 metrli jarima zarbasini belgilaydigan holat bundan mustasno;

- unda to'pni qo'l bilan o'ynashga urinish bor bo'lgan qoidabuzarlik yordamida raqibni yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qiladi, bunda hakam 11 metrli jarima zarbasini belgilaydi;

- gol urishga urinishda yoki golning oldini olishga muvaffaqiyatsiz urinishda to'pni qo'l bilan o'ynaydi (gol urilgan-urilmaganligidan qat'iy nazar);

- maydonga ruxsat berilmagan belgilarni qo'yadi;

- hakamdan ruxsat olgandan keyin maydonni tark etayotganda to'pga o'ynaydi;

- o'yinga nisbatan hurmatsizlikni namoyish qiladi;

- Qoidalarni aylanib o'tish uchun, darvozabon to'pga teginish- teginmasligidan qat'iy nazar to'pni bosh, ko'krak, tizza va hokazolar bilan *darvozabonga uzatishga majbur qiladigan* (jarima zarbasi, erkin zarba va *darvozadan zarbani* ham o'z ichiga olgan holda) anglangan tryukni *tashabbuslantirsa. Agar bunday vaziyatni darvozabon tashabbuslantirsa, u jazolanadi;*

- o'yin paytida yoki o'yinni yangidan boshlashda so'zlar bilan raqibning jig'iga tegadi.

Golni nishonlash

O'yinchilar urilgan golni nishonlashi mumkin, biroq nishonlash haddan ziyod bo'lmasligi lozim; haddan ziyod nishonlash ma'qo'llanmaydi va vaqtning cho'zilishiga olib kelmasligi lozim

Golni nishonlash uchun maydon tashqarisiga chiqish ogohlantirish bilan jazolanmaydi, biroq o'yinchilar mumkin qadar tezroq maydonga qaytishlari lozim.

Quyidagi hollarda o'yinchi ogohlantirilishi lozim (hatto gol bekor qilingan ta'qdirdayam):

- maydonni tomoshabinlardan ajratib turadigan to'siqqa chiqsa va/yoki xavfsizlik va/yoki tartibni saqlashda muammolarga olib keladigan usul bilan tomoshabinlarga yaqinlashsa

- g'ashga tegadigan, kulgini qistatadigan yoki gij-gijlaydigan harakatlarni sodir qilsa

- boshi yoki yuzini niqob yoki shunga o'xshash boshqa predmet bilan yopsa

- futbolkasini yechsa yoki uni qayirib boshiga yopib olsa

O'yinning yangidan boshlanishini cho'zish

Hakam quyidagi usullar bilan o'yinning boshlanishini cho'zgan o'yinchilarga ogohlantirish berishi lozim:

- o'yinchi to'pni tashlab berishni bajarishga urinadi, so'ngra kutilmaganda uni jamoadosh sherigiga qoldiradi

- almashtirish paytida maydondan chiqib ketishni cho'zadi

- o'yinning yangidan boshlanishini haddan ziyod cho'zadi

- hakam o'yinni to'xtatgandan keyin to'pni uzoqroqqa tepib yuboradi yoki olib ketadi yoki unga ataylab teginish bilan raqibning jig'iga tegadi

- uni majburiy tartibda takrorlash uchun jarima zarbasi yoki erkin zarbani boshqa joydan tepadi

Chiqarib yuborish bilan jazolanadigan qoidabuzarliklar

Quyidagi qoidabuzarliklardan har qandayini sodir qilgan o'yinchi, zaxira o'yinchisi yoki almashtirilgan o'yinchi chiqarib yuborish bilan jazolanadi:

- to'pni qo'l bilan o'ynash bilan (o'zining jarima maydonidagi darvozabondan tashqari) raqibni goldan yoki yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qiladi

- uning umumiy harakati Qoidani buzgan o'yinchining darvozasiga yo'naltirilgan raqibni jarima zarbasi/erkin zarba bilan jazolanadigan qoidabuzarlik yordamida goldan yoki yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qiladi (quyida keltirilganlarni hisobga olish bilan)

- Qoidalarining jiddiy buzilishini sodir qiladi
- kimnidir tishlab oladi yoki unga tupuradi
- o'zini tajovuzkor tutadi
- haqoratlovchi, alam qiladigan yoki yo'l qo'yilmaydigan so'zlar va/yoki *harakatlardan* foydalanadi

- bitta o'yinda ikkinchi ogohlantirishni oladi

- videooperatsion xonaga (VOR) kiradi

Chiqarib yuborilgan o'yinchi, zaxira o'yinchisi yoki almashtirilgan o'yinchi maydonga tutash kenglikni va texnik zonani tark etishi lozim.

Goldan yoki yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qilish

Agar o'yinchi qo'l bilan o'ynash bilan raqibni goldan yoki yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qilsa, qoidabuzarlik qayerda sodir bo'lganidan qat'iy nazar, chiqarib yuborish bilan jazolanadi

Agar o'yinchi raqibga qarshi qoidabuzarlikni o'zining jarima maydonida sodir qilsa, bu bilan raqibni yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qilsa va buning uchun hakam 11 metrli jarima zarbasini belgilasa, u holda qoidabuzarlikni sodir qilgan o'yinchi – agar qoidabuzarlikda to'pga o'ynashga urinish bor bo'lsa – ogohlantiriladi. Boshqa barcha holatlarda (masalan, ushlab qolish, quchoqlab olish, itarish, to'pga o'ynash

imkoniyatini yo'qqa chiqarish va hokazolar) Qoidalarni buzgan o'yinchi chiqarib yuborilishi lozim.

O'yinchi, chiqarib yuborilgan o'yinchi, zaxira o'yinchisi yoki almashtirilgan o'yinchi hakamning ruxsatisiz maydonga chiqsa, o'yinga aralashsa yoki raqibga xalaqit bersa, bu bilan raqib jamoani goldan yoki yaqqol gol urish imkoniyatidan mahrum qilsa – chiqarib yuborish bilan jazolanadigan qoidabuzarlikda aybdor deb topiladi.

Bunda quyidagilarni hisobga olish zarur:

- qoidabuzarlik sodir bo'lgan joydan darvozagacha bo'lgan masofa
- hujumning asosiy yo'nalishi
- to'pni saqlash yoki nazorat qilishni qo'lga kiritish ehtimoli
- himoyachilarning joylashuvi va soni

Qoidalarining jiddiy buzilishi

Raqibning xavfsizligiga tahdid soladigan yoki haddan ziyod kuchdan yoki haddan ziyod qattqlikdan foydalanish bilan bajarilgan podkat yoki yakkakurash Qoidalarining jiddiy buzilishi sifatida jazolanishi lozim.

To'p uchun kurashda bir yoki ikkala oyoqdan foydalanish bilan haddan ziyod kuchni qo'llash bilan raqibga oldindan, yon tomondan yoki orqadan tashlangan, uning xavfsizligiga tahdid soladigan har qanday o'yinchi Qoidalarining jiddiy buzilishida aybdor deb topiladi.

O'zini tajovuzkor tutish

O'zini tajovuzkor tutish – o'yinchining raqibga (to'p uchun kurash olib bormasdan), jamoadosh sherigiga, jamoaning rasmiy shaxsiga, o'yinning rasmiy shaxsiga, tomoshabinga yoki boshqa har qanday shaxsga nisbatan kontakt bo'lgan-bo'lmaganligidan qat'iy nazar haddan ziyod kuchdan va qattqlikdan foydalanishi yoki foydalanishga urinishidir.

Bundan tashqari, agar o'yinchi to'p uchun kurash olib bormayotgan bo'lsa va raqibning yoki boshqa har qanday shaxsning boshiga yoki yuziga qo'li bilan ursa, u o'zini tajovuzkor tutishda aybdor deb topiladi, unchalik katta kuchdan foydalanilmagan holatlar bundan mustasno.

Jamoaning rasmiy shaxslari

Agar qoidabuzarlik sodir qilinsa va qoidabuzarni identifikatsiyalab bo'lmasa, u holda texnik zonada bo'lgan katta murabbiy jazolanadi.

Tanbeh berish

Quyidagi qoidabuzarliklar odatda tanbeh berilishiga olib kelishi lozim; takroriy qoidabuzarliklar ogohlantirish berilishiga yoki chiqarib yuborishga olib kelishi lozim:

- maydonga xushmuomala/konfrontatsion bo'lmagan manerada chiqish
 - o'yinning rasmiy shaxsi bilan keraklicha o'zaro harakatda bo'lmaslik, masalan, hakamning yordamchisi yoki zaxira hakamining talabini bajarmaslik
 - qarordan unchalik katta bo'lmagan/yengil norozi bo'lish (so'z yoki harakat bilan)
 - texnik zona chegaralarini boshqa qoidabuzarlikni sodir qilmasdan tasodifan tark etish
- Ogohlantirish
- Ogohlantirish bilan jazolanadigan qoidabuzarliklar quyidagilarni o'z ichiga oladi (biroq bu bilan chegaralanib qolmaydi):
- o'z jamoasining texnik zonasining chegaralariga yaqqol/barqaror rioya qilmaslik
 - o'zining jamoasi o'yinni yangidan boshlashini kechiktirish

• raqib jamoaning texnik zonasiga anglangan tarzda kirish (ziddiyatsiz)

• so'z yoki harakat bilan norozilik bildirish, quyidagilarni ham o'z ichiga olgan holda:

- suv solingan idish yoki boshqa predmetlarni uloqtirish/oyoq bilan tepish

- o'yinning rasmiy shaxsiga nisbatan yaqqol hurmatsizlikni namoyish qiladigan harakat(lar), masalan, g'ashga tegadigan olqishlar (qarsak chalish)

- hakam videoni ko'radigan zonaga (RRA) kirish
- sariq yoki qizil kartochka ko'rsatishni talab qilib haddan ziyod/qattiq turib imo-ishoralar qilish
- VAR ni ko'rish uchun "TV-monitor" signalini haddan ziyod namoyish qilish

• g'ashga teguvchi yoki gij-gijlaydigan maneradagi harakatlar

• doimiy yo'l qo'yilmaydigan xulq-atvor (tanbeh berish bilan jazolanadigan takroriy qoidabuzarliklarni ham o'z ichiga olgan holda)

• o'yinga nisbatan hurmatsizlikni namoyish qilish

Chiqarib yuborish

Chiqarib yuborish bilan jazolanadigan qoidabuzarliklar quyidagilarni o'z ichiga oladi (biroq bu bilan chegaralanib qolmaydi):

• raqib jamoa o'yinni yangidan boshlashiga to'sqinlik qilish, masalan: to'pni ushlab qolish, tepib yuborish, o'yinchining harakatiga to'sqinlik qilish

• quyidagilar uchun oldindan o'ylash bilan texnik zonani tark etish:

- o'yinning rasmiy shaxsiga nisbatan norozilikni namoyish qilish
- g'ashga teguvchi yoki gij-gijlovchi maneradagi harakatlar

- tajovuzkor yoki ziddiyatli manerada raqib jamoaning texnik zonasiga kirish
 - maydonga anglangan tarzda biror-bir predmetni uloqtirish, maydondagi predmetni oyoq bilan tepish
 - quyidagilar uchun maydonga chiqish:
 - o'yinning rasmiy shaxsi bilan tortishish (jumladan, tanaffus paytida yoki o'yin tugagandan keyin)
 - o'yinga, raqibning yoki o'yinning rasmiy shaxsining harakatlariga aralashish
 - videooperatsion xonaga (VOR) kirish
 - raqib o'yinchisi, raqibning zaxira o'yinchisi, raqib jamoaning rasmiy shaxsi, o'yinning rasmiy shaxsi, tomoshabin yoki boshqa har qanday shaxsga (masalan, to'pni uzatayotgan bola/qiz, xavfsizlik xizmati vakili, musobaqa tashkilotchisi va boshqalar) jismoniy tazyiq o'tkazish yoki tajovuzkorlikni namoyon qilish (jumladan, tupurish yoki tishlab olish)
 - bitta o'yinda ikkinchi ogohlantirishni olish
 - haqoratlovchi, alam qiladigan yoki yo'l qo'yilmaydigan so'zlar va/yoki harakatlardan foydalanish
 - ruxsat berilmagan elektron yoki kommunikatsion uskunalardan foydalanish va/yoki elektron yoki kommunikatsion uskunalardan foydalanish natijasida o'zini yo'l qo'yilmaydigan manerada tutish
 - o'zini tajovuzkor tutish
- Predmet (yoki to'p) uloqtirish bilan qoidabuzarliklar
- Quyidagi barcha hollarda hakam mos keluvchi intizomiy choralarni qo'llaydi:

- o'ylovsiz harakatlar uchun – qoidani buzgan o'yinchini sportcha bo'lmagan xulq-atvor uchun ogohlantiradi
- haddan ziyod kuchdan foydalanganlik uchun – qoidabuzarni tajovuzkor xulq-atvor uchun chiqarib yuboradi

Qoidabuzarliklar va nointizomiy o'zini tutishdan keyin o'yinni yangidan boshlash

Agar to'p o'yinda bo'lmasa, o'yin oldingi qarorga muvofiq yangidan boshlanadi. Agar to'p o'yinda bo'lsa va o'yinchi quyidagilarga nisbatan jismoniy qoidabuzarlikni sodir qilsa:

- raqibga nisbatan sodir qilsa – erkin zarba, yoki jarima zarbasi, yoki 11 metrli zarba belgilanadi
- jamoadosh sherigi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchi yoki chiqarib yuborilgan o'yinchi, jamoaning rasmiy shaxsi yoki o'yinning rasmiy shaxsiga nisbatan sodir qilsa – jarima zarbasi yoki 11 metrli zarba belgilanadi

Barcha og'zaki qoidabuzarliklar erkin zarba bilan jazolanadi.

Agar hakam o'yinni o'yinchi tomonidan maydonda yoki uning tashqarisida begona shaxsga nisbatan sodir qilingan qoidabuzarlik uchun to'xtatsa, o'yin "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi, ruxsatsiz maydon tashqarisiga chiqqanlik uchun hakam erkin zarba belgilaydigan holatlar bundan mustasno.

Agar to'p o'yinda bo'lgan paytda:

- o'yinchi maydon chegaralaridan tashqarida o'yinning rasmiy shaxsi yoki raqib o'yinchisi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchisi, chiqarib yuborilgan o'yinchisi yoki raqib jamoaning rasmiy shaxsiga qarshi qoidabuzarlikni sodir qilsa yoki

- jamoaning zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchisi, chiqarib yuborilgan o'yinchisi yoki jamoaning rasmiy shaxsi maydon chegaralaridan tashqarida raqib o'yinchisiga yoki o'yinning rasmiy shaxsiga nisbatan qoidabuzarlikni sodir qilsa yoki ularning harakatlariga aralashsa

o'yin maydonning chegara chizig'idan - qoidabuzarlik sodir bo'lgan joyga eng nuqtadan jarima zarbasi/erkin zarba bilan yangidan boshlanadi. Jarima zarbasi bilan jazolanadigan qoidabuzarliklar uchun, agar bu qoidabuzarning jarima maydonining ichida sodir bo'lgan bo'lsa, 11 metrli zarba belgilanadi.

Agar o'yinchi tomonidan qoidabuzarlik maydon chegaralaridan tashqarida o'zining jamoasining o'yinchisi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchisi yoki o'zining jamoasining rasmiy shaxsiga nisbatan sodir qilingan bo'lsa, u holda o'yin maydonning chegara chizig'idan - qoidabuzarlik sodir bo'lgan joyga eng yaqin nuqtadan erkin zarba bilan yangidan boshlanadi.

Agar o'yinchi to'p bilan qo'lida ushlab turgan predmet bilan (butsa, shitok va boshqalar) kontakt sodir qilsa, o'yin jarima zarbasi (yoki 11 metrli zarba) bilan yangidan boshlanadi.

Agar maydonda yoki maydondan tashqarida turgan o'yinchi biror bir predmetni (to'pdan farq qiladigan) raqib o'yinchisiga uloqtirsa yoki oyog'i bilan tepsa, yoki biror bir predmetni (to'p ham shu hisobga kiradi) raqibning zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchisi yoki chiqarib yuborilgan o'yinchisiga, raqib jamoaning rasmiy shaxsiga yoki o'yinning rasmiy shaxsiga yoki to'pga qaratib uloqtirsa yoki oyog'i bilan tepsa, o'yin predmet yuqorida ko'rsatilgan shaxslarga yoki to'pga kelib tekkan yoki tegishi mumkin bo'lgan joydan jarima zarbasi bilan yangidan boshlanadi. Agar bu

joy maydon chegaralaridan tashqarida bo'lsa, jarima zarbasi maydonning chegara chizig'idagi eng yaqin nuqtadan belgilanadi. Agar bu qoidabuzarning jarima maydonining ichida sodir bo'lgan bo'lsa, u holda 11 metrli zarba belgilanadi.

Agar jamoaning zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchisi, chiqarib yuborilgan o'yinchisi, vaqtincha maydonni tark etgan o'yinchisi biror bir predmetni maydonning ichiga qaratib uloqtirsa yoki oyog'i bilan tepsa va bu o'yinga, raqibga yoki o'yinning rasmiy shaxsiga xalaqit bersa, u holda o'yin predmet o'yinga xalaqit bergan yoki raqibga, o'yinning rasmiy shaxsiga yoki to'pga kelib tekkan yoki kelib tegishi mumkin bo'lgan joydan jarima zarbasi (yoki 11-metrli zarba) bilan yangidan boshlanadi.

1.7.13. 13-qoida. Jarima zarbasi/erkin zarba

Zarbalarning turlari

Jarima zarbalari va erkin zarbalar qoidabuzarlikni sodir qilgan o'yinchi, zaxira o'yinchisi, almashtirilgan o'yinchi, chiqarib yuborilgan o'yinchi yoki jamoaning rasmiy shaxsiga qarshi bo'lgan raqib jamoaning foydasiga belgilanadi.

"Erkin zarba" signali

Hakam erkin zarba to'g'risida qo'lini boshi uzra ko'tarish bilan signal beradi. U zarba bajarilmaguncha, to'p boshqa o'yinchiga tegmaguncha, o'yindan chiqib ketmaguncha yoki to'g'ridan-to'g'ri zarba berish bilan gol urib bo'lmasligi ravshan bo'lmaguncha qo'lini ko'tarib turadi.

Agar hakam zarba erkin zarba ekanligi to'g'risida signal bermagan bo'lsa, to'p esa to'g'ridan-to'g'ri darvozaga kelib tushgan bo'lsa, erkin zarba takrorlanishi lozim.

To'p darvozaga tushganda

- agar to'p raqib darvozasiga bevosita jarima zarbasidan kelib tushsa, gol hisoblanadi
- agar to'p raqib darvozasiga bevosita erkin zarbadan kelib tushsa, darvozadan zarba belgilanadi
- agar to'p bevosita erkin zarbadan/jarima zarbasidan o'zining darvozasiga kelib tushsa, burchak zarbasi belgilanadi

Protsedura

Barcha zarbalar qoidabuzarlik sodir bo'lgan joydan bajariladi, quyidagi holatlar bundan mustasno:

- raqibning darvoza maydonidagi qoidabuzarliklar uchun hujum qilayotgan jamoa foydasiga erkin zarbalar darvoza maydonining darvoza chizig'iga parallel ravishda o'tadigan chiziqdagi eng yaqin nuqtadan bajariladi
- uning darvoza maydonida himoyalananayotgan jamoa foydasiga jarima zarbalari/erkin zarbalar bu maydonning har qanday nuqtasidan bajariladi
- o'yinchining ruxsatsiz o'yinchining maydonga chiqishi, qaytishi yoki maydonni tark etishi kabi qoidabuzarliklar uchun belgilanadigan jarima zarbalari/erkin zarbalar o'yin to'xtagan momentda to'p qayerda bo'lgan bo'lsa, shu joydan bajariladi. Biroq, agar o'yinchi qoidabuzarlikni maydon chegaralaridan tashqarida sodir qilgan bo'lsa, o'yin maydonning chegara chizig'idan – qoidabuzarlik sodir bo'lgan joyga eng yaqin nuqtadan jarima zarbasi/erkin zarba bilan yangidan boshlanadi; jarima zarbasi bilan jazolanadigan qoidabuzarlik holatida, agar bu qoidabuzarning jarima maydonida sodir bo'lgan bo'lsa, 11 metrli zarba belgilanadi

- Qoidalarda boshqacha holatlar belgilanmagan hollarda (3, 11, 12-qoidalarga qaralsin)

To'p:

- qo'zg'almay turishi lozim, zarbani bajargan o'yinchi esa unga boshqa o'yinchi teginguncha to'pga yana teginmasligi lozim
- unga oyoq bilan zarba berilganda va u yaqqol harakatga kelganda o'yinda bo'lib hisoblanadi

To'p o'yinga kirguncha barcha raqiblar quyidagi joylarda qolishi lozim:

- to'pdan 9,15 m (10 yard) dan yaqin bo'lmagan masofada, to'p o'zining darvozasining ustunlari orasida bo'lgan holat bundan mustasno

- jarima zarbasi/erkin zarba raqibning jarima maydoni chegaralaridan bajarilganda, jarima maydonining chegaralaridan tashqarida

Agar himoyalananayotgan jamoaning uchta yoki undan ko'p o'yinchisi "devor" hosil qilsa, u holda hujum qilayotgan jamoaning barcha o'yinchilari to'p o'yinga kirmaguncha "devor" dan kamida 1 m (1 yard) masofada turishlari lozim.

Jarima zarbasi/erkin zarba bitta yoki bir paytda ikkala oyoq bilan to'pni tashlab berish bilan bajarilishi mumkin.

Jarima zarbasi/erkin zarbani bajarishda raqibni chalg'itish uchun aldamchi harakatlarni bajarishga ruxsat beriladi, chunki bu futbolning bir qismi bo'lib hisoblanadi.

Agar o'yinchi jarima zarbasi/erkin zarbani to'g'ri bajarsa, to'pga yana o'ynash uchun uni anglangan tarzda raqibga qaratib tepsa va buni ehtiyotsizlik bilan, o'ylovsizlik bilan yoki haddan ziyod kuch ishlatish bilan qilmasa, hakam o'yinni davom ettirishga ruxsat beradi.

Buzilishlar va jazolashlar

Agar jarima zarbasi/erkin zarbani bajarishda raqib to'pga talab qilinadiganidan ko'ra yaqinroq masofada tursa, zarba takrorlanadi, yengillik berilishi mumkin bo'lgan holatlar bundan mustasno. Biroq, agar o'yinchi jarima zarbasi/erkin zarbani tez bajarsa va to'pga 9,15 m (10 yard) dan yaqin masofada joylashgan o'yinchi uni egallab olsa, hakam o'yinni davom ettirishga ruxsat beradi. Biroq jarima zarbasi/erkin zarbani tezda o'ynashga anglangan tarzda xalaqit bergan o'yinchi o'yinni yangidan boshlashni kechiktirgani uchun ogohlantirilishi lozim.

Agar jarima zarbasi/erkin zarbani bajarishda hujum qilayotgan jamoaning o'yinchisi himoyalananayotgan jamoaning uchta yoki undan ko'p o'yinchisi hosil qilgan "devor" dan 1 m (1 yard) dan yaqin masofada tursa, erkin zarba belgilanadi.

Agar himoyalananayotgan jamoa o'zining jarima maydonidan jarima zarbasi/erkin zarbani bajarganda jarima maydonining ichida uni tark etishga ulgurmagan raqib o'yinchisi bor bo'lsa, hakam o'yinni davom ettiradi. Agar jarima zarbasi/erkin zarbani bajarish paytida jarima maydonining ichida bo'lgan yoki to'p o'yinga kiritilguncha jarima maydoniga kirgan raqib to'p o'yinga kiritilguncha to'pga teginsa yoki to'p uchun kurashga kirishsa, jarima zarbasi/erkin zarba takroran beriladi.

Agar to'p o'yinga kiritilgandan keyin zarbani bajargan o'yinchi to'p boshqa o'yinchiga tegmaguncha unga yana teginsa, erkin zarba belgilanadi. Agar zarba berishni bajargan o'yinchi to'pni qo'l bilan o'ynash bilan qoidabuzarlik sodir qilsa

- jarima zarbasi belgilanadi

- agar qoidabuzarlik tepadigan o'yinchining jarima maydonining ichida sodir bo'lsa, 11 metrli zarba belgilanadi, zarbani darvozabon beradigan hollar bundan mustasno. Bu holda erkin zarba belgilanadi.

1.7.14. 14-qoida. 11 metrli zarba

Agar o'yinchi o'zining jarima maydoni ichida yoki o'yin doirasida maydon chegaralaridan tashqarida qoidabuzarlikni sodir qilsa, 12 va 13-qoidalarda ko'rsatilganidek, 11 metrli jarima zarbasi belgilanadi.

Gol bevosita 11 metrli zarbadan urilishi mumkin.

Protsedura

To'p 11 metrli belgiga qo'zg'almaydigan qilib qo'yilishi lozim, darvozaning ustunlari, to'sini va to'ri qimirlamasligi lozim.

11 metrli zarbani bajaradigan o'yinchi aniq va ravshan aniqlanishi lozim.

Himoyalananayotgan jamoaning darvozaboni darvoza chizig'ida darvozaning ustunlari orasida yuzi bilan tepadigan o'yinchiga qarab turishi, zarba berilmaguncha darvozaning ustunlari, to'sini yoki to'riga teginmasligi lozim.

Tepadigan o'yinchi va darvozabondan tashqari qolgan o'yinchilar quyidagi joylarda bo'lishi lozim:

- 11 metrli belgidan 9,15 m (10 yard) dan yaqin bo'lmagan masofada
- 11 metrli belgidan orqada
- maydon chegaralarining ichida
- jarima maydoni chegaralaridan tashqarida

O'yinchilar mazkur Qoidaga muvofiq pozitsiyalarni egallagandan keyin hakam 11 metrli zarbani bajarishga signal beradi.

11 metri zarbani bajaradigan o'yinchi to'pni oyoq bilan zarba berish bilan oldinga qarab yo'llashi lozim, zarbani tovon bilan bajarishga to'p oldinga qarab harakatlanayapti degan shartda ruxsat beriladi.

Zarba berish momentida himoyalananayotgan jamoa darvozabonining hech bo'lmaganda bitta oyoq kaftining bir qismi darvoza chizig'iga tegib turishi yoki chiziqning ustida turishi lozim.

To'pga zarba berilganda va u aniq-ravshan harakatga kelganda to'p o'yinda deb hisoblanadi.

Zarbani bajargan o'yinchi to'p boshqa o'yinchiga tegmaguncha to'pga yana o'ynamasligi lozim.

To'p harakatdan to'xtaganda, o'yindan chiqqanda yoki hakam har qanday qoidabuzarlik uchun o'yinni to'xtatganda 11 metrli zarba tugadi deb hisoblanadi.

Har bir taymning yoki qo'shimcha vaqtning oxirida 11 metrli zarba bajarilishi va tugallanishi uchun vaqt qo'shib berishga ruxsat beriladi. Agar vaqt qo'shib berilsa, zarba berilgandan keyin to'p harakatdan to'xtasa, o'yindan chiqsa, himoyalananayotgan jamoaning darvozabonidan tashqari boshqa har qanday o'yinchi to'pga o'ynasa (tepkan o'yinchi ham shu hisobga kiradi), 11 metrli zarba tugallangan deb hisoblanadi. Agar himoyalananayotgan jamoaning o'yinchisi (darvozabon ham shu hisobga kiradi) qoidabuzarlik sodir qilsa, 11 metrli zarba esa xato ketsa/darvozabon qaytarsa, u holda zarba takroran beriladi.

Buzilishlar va jazolashlar

Hakam 11 metrli zarbani bajarishga signal berishi bilanoq zarba bajarilishi lozim. Agar zarba bajarilmasa, hakam zarbani bajarishga yana signal berishdan oldin intizomiy jazo choralarini qo'llashi mumkin.

Agar to'p o'yinga kirguncha quyidagilar sodir bo'lsa:

- 11 metrli zarbani bajargan o'yinchi yoki uning jamoadosh sherigi qoidabuzarlik sodir qilsa:

- agar to'p darvozaga kirgan bo'lsa – zarba takrorlanadi

- agar to'p darvozaga kirmagan bo'lsa – hakam o'yinni to'xtatadi va uni erkin zarba bilan yangidan boshlaydi

Gol urilgan-urilmaganligidan qat'iy nazar, o'yin to'xtatidigan va erkin zarba bilan yangidan boshlanadigan quyidagi hollardan tashqari

- 11 metrli zarba orqaga bajarilsa

- zarbani zarba berish uchun belgilangan o'yinchining sherigi bajarsa; hakam zarbani bajargan o'yinchini ogohlantiradi

- tepadigan o'yinchi zarba berishdan oldin yugurishni tugatgandan keyin aldamchi harakatlarni bajarsa (yugurib kelish paytida aldamchi harakatlarga ruxsat beriladi); hakam zarbani bajargan o'yinchini ogohlantiradi

- darvozabon qoidabuzarlik sodir qilsa:

- agar to'p darvozaga kirgan bo'lsa, gol hisoblanadi

- agar to'p darvozaning yonidan o'tib ketsa yoki to'sin yoki ustun(lar) dan qaytsa, zarba faqatgina darvozabon tomonidan sodir qilingan qoidabuzarlik tepadigan o'yinchiga yaqqol ta'sir ko'rsatgan holatda takrorlanadi

- agar darvozabon to'pning darvozaga kirishining oldini olgan bo'lsa, zarba takrorlanadi

Agar darvozabon tomonidan sodir qilingan qoidabuzarlik zarbani takroran bajarishga olib kelsa, darvozabonga o'yindagi birinchi qoidabuzarlik uchun tanbeh beriladi va o'yinda keyingi har qanday qoidabuzarlik(lar) uchun ogohlantirish beriladi.

- darvozabonning sherigi qoidabuzarlik sodir qilsa:
 - agar to'p darvozaga kirgan bo'lsa, gol hisoblanadi
 - agar to'p darvozaga kirmagan bo'lsa, zarba takrorlanadi
- agar har ikkala jamoaning o'yinchilari qoidabuzarlik sodir qilsa, zarba takrorlanadi, o'yinchi jiddiyroq qoidabuzarlikni sodir qilgan hollar (masalan, ta'qiqlangan aldamchi harakatlar) bundan mustasno
- agar darvozabon va zarbani bajaradigan o'yinchi bir paytda qoidabuzarlik sodir qilsa, tepadigan o'yinchi ogohlantirish oladi, o'yin esa himoyalanaotgan jamoaning foydasiga erkin zarba bilan yangidan boshlanadi

Agar 11 metrli zarba bajarilgandan keyin:

- zarbani bajargan o'yinchi to'pga boshqa o'yinchi teginguncha yana to'pga teginsa:
 - erkin zarba (yoki to'p qo'l bilan o'ynalsa – jarima zarbasi) belgilanadi
- to'p oldinga harakatlanayotganda unga begona shaxs teginsa:
 - zarba takrorlanadi, to'p darvozaga qarab harakatlanayotgan va aralashuv darvozabon yoki uning jamoadosh sherigiga to'pga o'ynashga to'sqinlik qilmaydigan holat bundan mustasno; bunday vaziyatda agar to'p darvozaga kirgan bo'lsa – gol hisoblanadi (hatto to'p bilan kontakt sodir bo'lgan bo'lsa ham), aralashuv hujum qilayotgan jamoa tomonidan bo'lgan holat bundan mustasno

• to'p darvozabon, to'sin yoki darvoza ustunlaridan maydonga qaytsa, so'ngra unga begona shaxs teginsa:

- hakam o'yinni to'xtatadi
- o'yin to'p begona shaxsga tekkan joydan "bahsli" to'p bilan yangidan boshlanadi.

Yig'ma jadval

11 metrli zarbaning natijasi

Holatlar	Gol	Gol yo'q
Hujum qilayotgan jamoaning o'yinchisi tomonidan protseduraning buzilishi	Zarba takrorlanadi	Erkin zarba
Himoyalanaotgan jamoaning o'yinchisi tomonidan protseduraning buzilishi	Gol	Zarba takrorlanadi
Har ikkala jamoaning o'yinchilari tomonidan protseduraning buzilishi	Zarba takrorlanadi	Zarba takrorlanadi
Darvozabon tomonidan sodir qilingan qoidabuzarlik	Gol	Chora yo'q, zarba takrorlanmaydi (tepadigan o'yinchiga ta'sir ko'rsatish bo'lmagan bo'lsa). Chora bor, zarba takrorlanadi va darvozabonga tanbeh beriladi; har qanday keyingi qoidabuzarlik(lar) uchun ogohlantirish beriladi.
Darvozabon va tepadigan o'yinchi bir paytda qoidani buzsa	Erkin zarba belgilanadi va tepadigan o'yinchi ogohlantiriladi	Erkin zarba belgilanadi va tepadigan o'yinchi ogohlantiriladi

Zarba orqaga bajarilsa	Erkin zarba	Erkin zarba
Ta'qiqlangan aldamchi harakatlar	Erkin zarba belgilanadi va tepadigan o'yinchi ogohlantiriladi	Erkin zarba belgilanadi va tepadigan o'yinchi ogohlantiriladi
Zarba boshqa o'yinchi tomonidan bajarilsa	Erkin zarba belgilanadi va tepgan boshqa o'yinchi ogohlantiriladi	Erkin zarba belgilanadi va tepgan boshqa o'yinchi ogohlantiriladi

1.7.15. 15-qoida. To'pni yon chiziqdan tashlab berish

Yon chiziqdan tashlab berish to'p yerda yoki havoda yon chiziqni to'liq kesib o'tganda to'pga oxirgi bo'lib tegingan o'yinchiga raqab jamoaning foydasiga belgilanadi (21-rasm).

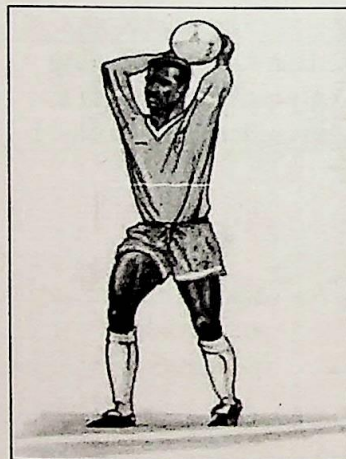
Gol bevosita to'pni tashlab berishdan urilishi mumkin emas:

- agar to'p raqibning darvozasiga kirsar – darvozadan zarba belgilanadi
- agar to'p o'zining darvozasiga kirsar – burchak zarbasi belgilanadi

Protsedura

To'pni tashlab berishda tashlaydigan o'yinchi:

- yuzi bilan maydonga qarab turishi
- o'zining har bir oyog'ining bir qismini yon chiziqqa yoki yon chiziqning tashqarisida yerga qo'yishi

21-rasm.

- to'pni to'p maydon chegarasini tark etgan joydan ikki qo'llab boshining orqasidan boshi uzra oshirib tashlashi lozim

Barcha raqiblar yon chiziqdagi tashlab berish bajariladigan nuqtadan 2 m (2 yard) dan yaqin bo'lmagan masofada turishlari lozim.

To'p maydonga kirishi bilanoq u o'yinda deb hisoblanadi. Agar to'p maydonga kirguncha yerga tegsa, tashlab berish xuddi o'sha jamoa tomonidan xuddi o'sha joydan takrorlanadi. Agar tashlab berish noto'g'ri bajarilsa, u holda tashlab berish qarama-qarshi jamoa tomonidan bajariladi.

Agar o'yinchi to'pni tashlab berishni to'g'ri bajarish bilan to'pga yana o'ynash uchun uni ataylab raqibiga tegizsa, biroq buni ehtiyotsizlik bilan, o'ylovsizlik bilan, yoki haddan ziyod kuch ishlatish bilan qilmasa, hakam o'yinni davom ettirishga ruxsat beradi.

Tashlab bergan o'yinchi to'pga boshqa o'yinchi teginmaguncha to'pga yana teginishi mumkin emas.

Buzilishlar va jazolashlar

Agar to'p o'yinga kiritilgandan keyin tashlab bergan o'yinchi boshqa o'yinchidan oldin to'pga teginsa, erkin zarba belgilanadi. Agar tashlab bergan o'yinchi to'pni qo'li bilan o'ynash bilan qoidani buzsa:

- jarima zarbasi belgilanadi
- agar qoidabuzarlik tashlab beruvchining jarima maydonida sodir bo'lgan bo'lsa, 11 metrli zarba belgilanadi, himoyalananayotgan jamoaning darvozaboni qo'l bilan o'ynagan hollar bundan mustasno – bu holda erkin zarba belgilanadi

Nohaqqoniy usul bilan tashlab beruvchini chalg'itgan yoki unga xalaqit bergan raqib (jumladan tashlab berish joyiga 2 m (2 yard) dan yaqin kelgan)

sportcha bo'lmagan xulq-atvor uchun ogohlantirish oladi, agar tashlab berish bajarilgan bo'lsa – erkin zarba belgilanadi.

Mazkur Qoidaning boshqa har qanday buzilishi uchun tashlab berish qarama-qarshi jamoaning o'yinchisi tomonidan bajariladi.

1.7.16. 16-qoida. Darvozadan o'yinga to'p kiritish

Darvozadan o'yinga to'pni hujum qilayotgan jamoaning o'yinchisi tegingandan keyin yerda yoki havoda darvoza chizig'ini to'liq kesib o'tganda va gol urilmaganda belgilanadi.

Gol bevosita darvozadan zarbadan, biroq faqatgina qarama-qarshi jamoaning darvozasiga urilishi mumkin. Agar to'p to'g'ridan-to'g'ri darvozadan zarbani bajargan o'yinchining jamoasining darvozasiga kelib tushsa, burchak zarbasi belgilanadi.

Protsedura

- To'p qo'zg'almasdan turishi lozim. Zarba himoyalayotgan jamoaning o'yinchisi tomonidan darvoza maydonining ichidagi har qanday nuqtadan oyoq bilan bajariladi

- To'pga oyoq bilan zarba berilganda va u yaqqol harakatga kelganda to'p o'yinda deb hisoblanadi

- Raqiblar to'p o'yinga kirmaguncha jarima maydonidan tashqarida turishi lozim

Buzilishlar va jazolashlar

Agar o'yinchi to'p o'yinga kiritilgandan keyin boshqa o'yinchiga tegishidan oldin yana to'pga teginsa, erkin zarba belgilanadi. Agar zarbani bajargan o'yinchi to'pni qo'li bilan o'ynash bilan qoidani buzsa:

- jarima zarbasi belgilanadi

- agar qoidabuzarlik zarbani bajargan o'yinchining jarima maydonida sodir bo'lgan bo'lsa, 11 metrli zarba belgilanadi, zarbani darvozabon bajargan hollar bundan mustasno – bu holda erkin zarba belgilanadi

Agar darvozadan zarbani bajarishda jarima maydonining ichida uni tark etishga ulgurmagan raqib o'yinchisi bor bo'lsa, hakam o'yinni davom ettirishga ruxsat beradi. Agar darvozadan zarbani bajarish paytida jarima maydonining ichida bo'lgan yoki to'p o'yinga kiritilguncha jarima maydoniga kirgan raqib to'p o'yinga kiritilguncha to'pga teginsa yoki to'p uchun kurashga kirishsa, darvozadan zarba takroran beriladi.

Agar o'yinchi to'p o'yinga kiritilguncha jarima maydoniga kirs va qoidabuzarlik sodir qilsa yoki raqib tomonidan unga nisbatan qoidabuzarlik sodir qilinsa, darvozadan zarba takrorlanadi, qoidabuzar esa qoidabuzarlikka bog'liq ravishda ogoxantirilishi yoki chiqarib yuborilishi mumkin.

Mazkur Qoidaning boshqa har qanday buzilishida zarba takroran beriladi.

1.7.17. 17-qoida. Burchak zarbasi

Burchak zarbasi to'p himoyalayotgan jamoaning o'yinchisi tegingandan keyin yerda yoki havoda darvoza chizig'ini to'liq kesib o'tganda va gol urilmaganda belgilanadi.

Gol bevosita darvozadan zarbadan, biroq faqatgina qarama-qarshi jamoaning darvozasiga urilishi mumkin. Agar to'p to'g'ridan-to'g'ri burchakdan zarbani bajargan

22-rasm.

o'yinchining jamoasining darvozasiga kelib tushsa, burchak zarbasi belgilanadi, bu zarba raqib tomonidan bajariladi.

Protsedura

- To'p u darvoza chizig'ini kesib o'tgan nuqtaga eng yaqin burchak maydonida turishi lozim
- To'p qo'zg'almasdan turishi lozim, zarba hujum qilayotgan jamoaning o'yinchisi tomonidan bajariladi
- To'pga oyoq bilan zarba berilganda va u yaqqol harakatga kelganda to'p o'yinda deb hisoblanadi. Zarbadan keyin to'p burchak maydonini tark etishi shart emas
- Burchakdagi bayroq siljtilmasligi lozim
- Raqiblar to'p o'yinga kiritilmaguncha burchak maydonining yoyidan 9,15 m (10 yard) dan yaqin masofada turmasligi lozim

Buzilishlar va jazolashlar

Agar o'yinchi to'p o'yinga kiritilgandan keyin boshqa o'yinchiga tegishidan oldin yana to'pga teginsa, erkin zarba belgilanadi. Agar zarbani bajargan o'yinchi to'pni qo'li bilan o'ynash bilan qoidani buzsa:

- jarima zarbasi belgilanadi
- agar qoidabuzarlik zarbani bajargan o'yinchining jarima maydonida sodir bo'lgan bo'lsa, 11 metrli zarba belgilanadi, zarbani darvozabon bajargan hollar bundan mustasno – bu holda erkin zarba belgilanadi

Agar o'yinchi burchak zarbasini to'g'ri bajarish bilan to'pga yana o'ynash uchun uni ataylab raqibiga tegizsa, biroq buni ehtiyotsizlik bilan, o'ylovsizlik bilan, yoki haddan ziyod kuch ishlatish bilan qilmasa, hakam o'yinni davom ettirishga ruxsat beradi.

Mazkur Qoidaning boshqa har qanday buzilishida burchak zarbasi takroran beriladi.

Mavzu bo'yicha nazorat savollari

1. 1-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
2. 2-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
3. 3-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
4. 4-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
5. 5-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
6. 6-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
7. 7-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
8. 8-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
9. 9-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
10. 10-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
11. 11-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
12. 12-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
13. 13-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
14. 14-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
15. 15-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
16. 16-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
17. 17-qoida bo'yicha nimalar bilasiz?
18. Maydon o'lchamlari bo'yicha nimalar bilasiz?
19. Bosh hakam va nazoartchi hamalar bo'yicha tushuncha bering?
20. To'pni o'lchamlari bo'yicha nimalar bilasiz?
21. O'yin davomida necha o'yinchini almashtirish mumkin?

Adabiyotlar:

1. Mirzaqulov A.G., Tolaganov A.A., Polatov S.N. Futbol o'yin qoidolari va musobalarni tashkil etish. Uslubiy qollanma. T. 2014. 52 b.
2. Futbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida. T.: "ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI". 2018. — 316 b.
3. Futbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida T.: «ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI». 2015. — 364 b.
4. Sport pedagogik mahoratini oshirish (futbol). Darslik. Sh.X.Isroilovning umumiy tahriri ostida. O'zR. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti. T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2015. - 224 b.
5. Sport pedagogik mahoratini oshirish (Futbol). Darslik. Sh.T.Iseyevning umumiy tahriri ostida. T.: "ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI". 2018. - 312 b.
6. Sport va harakatli o'yilar (futbol) / darslik: Sh.X. Isroilov, Z.R.Nurimov, Sh.U.Abidov, S.R.Davletmuratov, A.A.Karimov. – T.: "Sano-standart" nashriyoti, 2017. – 320 b.
7. Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning o'quv mashg'ulot jarayonini tashkil qilish va rejalashtirish. Uslubiy tavsiyanoma. T., O'zDJTI. 2011-y. 38 bet.
8. Artiqov A.A. Malakali futbolchlarda texnik usullarning maqsadli aniqligini takomillashtirish metodikasi. Monografiya. Chirchiq 2020-y. 146 b

9. Artiqov A.A., Alimjonov S.I., Shadjalilov Sh.L. Futbol nazariyasi va uslubiyati (Futbolchilarning organisimining tiklash tadbirlari). T. O'zkitob savdo nashriyoti manba ijodiy uyi. 2021-y.164 b.

10. Artikov A.A. Alimjanov S.I. Shukurova Sh.T. Futbolchilarning mashg'ulot jarayonida pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma Toshkent. 2014-y. 62 bet.

11. Artikov A.A. Futbolchilarning pressing taktik harakanlari taxlili. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2013y. 67 bet.

12. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Futbol sport turida taktik tizimlarining o'zgarishi. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2015y. 50 bet.

13. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi. Uslubiy tavsiyanoma. Toshkent. 2014y.46 bet.

14. ArtikovA.A. Shukurova Sh.T. Musobaqalarni davrli tizimda o'tkazish tartibi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2015-y. 50 bet.

15. Achilov A.M. Futbol nazariyasi va uslubiyati. "ITA-PRESS". Toshkent. 2021. - 200 b.

16. Artiqov A.A., Zayniddinov T.B. Sport va harakatli o'yinlarni o'qitish metodikasi. «Ilm ziyo zakovati». Toshkent. 2021. - 239 b.

17. Artiqov A.A. Musobaqalarni davrali tizimda o'takazish tartibi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2020 - 58 b.

18. Artiqov A.A. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2020 - 50 b.

19. Artiqov A.A. Malakali futbolchlarda texnik usullarning maqsadli aniqligini takomillashtirish metodikasi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2020 - 73 b.

20. Bekturov O.Yo. Yosh futbolchilarning nazariy bilimlarni oshirish. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2013y. 35 bet.

21. Davletmuradov S.R. Futbolchilarni tayyorlashda pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma. Toshkent 2014 y. 26 bet.

22. Pravila igrы 2021/2022 (IFAB). Ofitsalnoy perevod Rossiyskogo futbolnogo soyuza. 2021 g

II BOB. SPORTDA MUSOBOQALARNING AHAMIYATI

2.1. Sportda musobaqalashish faoliyatining psixologik xususiyatlari

Musobaqa – jamiyatning tarixiy rivojlanishi turli bosqichlarida uning moddiy hayot sharoitlari bilan birlashgan faoliyat alohida turi sifatida sport atributi. Jismoniy tarbiyada ham musobaqalardan foydalaniladi. Lekin bu yerda u maktabda, oliy o'quv yurtida jismoniy tarbiya darsi ommaviy jismoniy tarbiya tadbirlarida aniq vazifalarini hal etish bilan bog'liq faqat ma'lum sharoitlarda aniqlanadigan bu jarayonning xususiyatlaridan biri sifatida ishtirok etadi. Bunday hollarda odatda shunchaki musobaqalashish emas, balki musobaqalashish metodini qo'llash haqida gapiriladi. Faoliyatning tarixiy yuzaga kelgan sharoitlari sababli sportning aniq bir turlarida musobaqalar o'z xususiyatiga ega bo'ladi. U faoliyatning mazmuni va shakli bilan belgilanadi va musobaqalar qoidalari bilan tartibga solinadi. Biroq, sportning hamma turlari uchun umumiy bo'lgan musobaqalarning ba'zi xususiyatlari mavjud.

Bu o'ziga xosliklar asosan psixologik bo'ladi. Ancha avvaldan sport sohasidagi mutaxassislar musobaqalarni sportchilarning aqli, irodasi, sezgisi, jismoniy va texnik mukammalliklari, kurashi, faqatgina jismoniy va motorli emas, balki psixik darajada ham bo'ladigan kurash jarayoni sifatida qaraganlar.

Shu sababli umumiy shaklda kurash jarayoni sifatida sport musobaqalarining aynan psixologik jihatlari ko'rsatiladi. Mana shundan musobaqaning asosiy xususiyati – musobaqalashuvchilarning bir xil maqsadga, raqibi ustidan ustunlikka erishish va shu bilan bir vaqtda shunday harakatiga unga qarshilik ko'rsatishga intiluvchi bevosita yoki vositalar

yordamida musobaqalashuvchi raqiblarning o'zaro aloqalari yoki bir-biriga ta'siri kelib chiqadi.

Jamoali sport turlarida bu yana sport jamoasi hamma a'zolarining harakatlari mosligini, uning fikrlari, irodasi va sezgilari birligini umumlashtirib aytganda birlashib musobaqa kurashlarini olib borishni talab etadi.

Kurash jarayonining o'zi va uning natijasi, ya'ni har doim faqat sport hakamlari tomonidan baholanadigan emas, balki jamoatchilik bahosini ham oladigan erishilgan natijaning har bir sportchi uchun shaxsiy va ijtimoiy ahamiyati ham sport musobaqasining xususiyati hisoblanadi.

Musobaqalashish kurashi va uning natijasi yuksak darajadagi sportchilar uchun muhim ahamiyatga ega.

Psixologiyada "ahamiyatlilik" tushunchasining mohiyati va bilimlarni egallashda, diqqati faoliyati, faoliyat mahsuldorligida uning roli ko'rsatib berilgan.

Sport musobaqalarida bularning hammasi ayniqsa yaqqol ifodalanadi. Musobaqalarda ishtirok etishi ahamiyatini anglab yetish odatda musobaqalar maqsadiga erishishga yordam beruvchi kuchli omil bo'lib qoladi. Ammo ahamiyatliligi har bir sportchi uchun o'z o'lchamiga ega (A.S.Puni), u nerv sistemasining va psixikasining uning diqqatini musobaqada ishtirok etish mas'uliyatiga qaratuvchi, musobaqa natijasining uning shaxsiy obro'siga, nima bo'lsa ham medal olishga sazovor bo'lishga jalb etuvchi turli ta'sirlanishlarga nisbatan mustahkamligi darajasi bilan belgilanadi. Agarda o'lcham buzilsa ahamiyatining ta'siri salbiy bo'lib qoladi.

Sportchining imkoniyatlari darajasida yuqori natijaga erishishga intilishi sport musobaqasining yana bir xususiyatidir.

Bu imkoniyatlar turlichadir, ular sportchining malakasiga, uning har bir musobaqaga tayyorgarligi darajasiga bog'liq bo'ladi. Lekin yuksak natijaga erishish har doim ham maksimal jismoniy va psixik kuch sarflash bilan, ba'zida sportning imkoniyatlaridan ustun bo'lgan kuchlar sarflash bilan bog'liq bo'ladi.

Sport musobaqalarining umumiy psixologik xususiyatlarini ko'rsatib sportchilarga ko'plab turli xildagi omillar – tomoshabinlar tartibi va xulqlari, hakamlar harakatlari, murabbiylar bilan o'zaro aloqalar, meteorologik sharoitlar, deyarli har bir musobaqa davomida yuzaga keladigan kutilmagan vaziyatlar katta ta'sir ko'rsatadi. Bu omillar situativ amal qilsa ham, sportchilarga ham ijobiy, ham salbiy psixologik ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Bularning hammasi bir bo'lib sport musobaqasini ekstremal sharoitlarda davom etadigan faoliyat sifatida ifoda etadi. Bunday faoliyat yuqori samarali bo'lishi uchun har bir sportchi va har bir jamoa unga har jihatdan ayniqsa psixologik tayyor bo'lishi kerak.

2.2. Musobaqalarni o'tkazish ahamiyati

Har qanday sport faoliyati sport musobaqasi bilan uzviy bog'liqdir. Ya'ni hech qanday sport faoliyatini sport musobaqasiz tasavvur etib bo'lmaydi. Sport mashg'ulotlarida o'qitish va tarbiyalash ishlarni olib borilishi aniq bo'lgan musobaqada muvaffaqiyatli qatnashishga tayyorlashdan iboratdir. Musobaqa olib borilgan mashg'ulotlarni yakunlash davri desa ham bo'ladi.

Yosh sportchilardan tortib mahoratli sportchilargacha musobaqa juda muhim ahamiyat kasb etadi. Musobaqalarga qatnashmay turib sport faoliyati xaqida gapirmasa ham bo'ladi.

Musobaqalar - sportchilar uchun, rag'batlantiruvchi omil hisoblanadi va shu paytning o'zida sportchidan yuklamani tobora oshirib borish, irodani tarbiyalash, sport kurashiga o'rganish va mashq jarayonini nazorat qilishga o'rgatadi.

O'z mohiyatiga ko'ra asosiy hisoblangan, mashqlarning yakuniy nuqtasi bo'lgan bosh musobaqalar soni ko'p bo'lmasligi kerak (yiliga 3-4-marta, sport o'yinlari bundan mustasno). Bosh musobaqalar oddiydan murakkabga va qiyinchiligiga qarab joylashtirilishi lozim. Ularni joriy yilga shunday joylashtirish kerakki, bunda sportchi hal qiluvchi eng muhim musobaqaga doimiy tayyorlanish imkoniyatiga ega bo'lsin, musobaqalar orasida jismoniy hamda ruhiy dam olsin va bir musobaqada aniqlangan kamchiliklar mashq jarayonida keyingi musobaqalargacha tuzatilsin. Musobaqa davrida sportchi ishtirokining soni eng avvalo sport turi xususiyatiga bog'liq. Sport turlarida musobaqalar (haftasiga 1-2 musobaqa kunlari) chidamlilikda alohida talablar qo'yadigan va uzoqroq tiklanishni talab etadigan sport turlaridagiga qaraganda ko'proq o'tkaziladi.

Musobaqa pedagogika fanining ta'rificha kishi faoliyatini belgilovchi, kuzatuvchi omildir, ya'ni qo'zg'atuvchi rag'batlantiruvchi omildir. Sport musobaqasining tarbiyalovchi ahamiyati kattadir. Ular quyidagi xususiyatlar bilan xarakterlanadi.

1. Sport muvaffaqiyati uchun kurash-sport musobaqasining xarakterli tomonlaridan biridir. Keskin kurash birgina individual maqsadlar bilan

cheklanmaydi, balki jamoaviy hamda ijtimoiy motivlarni ham paydo qilinadi.

2. Sport musobaqasi jismoniy kuch va psixik faoliyatni zo'r berib ishga solish bilan xarakterlanadi. Zo'r berish sport musobaqasining spetsifik xususiyatidir. Bu xususiyat sportchida axlohiy, iroda va xarakter, psixik sifatlarni tarbiyalash vositalaridan biridir.

3. Sport musobaqasidagi shiddatli kurash yurak, qon aylanish faoliyatini kuchaytiradi, modda olmasuvni tezlashtiradi. Bularni barchasi yurak-asab faoliyatini mustahkamlaydi. Organizmning ish qobiliyatini oshiradi.

4. Sport musobaqasi yuksak emotsional holatning manbaidir. Chunki musobaqada sportchi doimo muvaffaqiyatga erishadi yoki mag'lubiyatga uchrab turadi. Bu hol tabiiy ravishda, goh xursandlik, goh noxushlikni paydo qilib turadi. Natijada sportchida yoki ishchanlik oshadi yoki kamayadi.

5. Sport musobaqasida sportchining barcha psixik jarayonlari keskinlashadi.

Demak, yuqorida ko'rsatib o'tilgan musobaqaning o'ziga xos xususiyatlaridan ma'lumki, sport musobaqasi sportchining o'z faoliyatini yuksak darajada namoyon qilish va yuksak insoniy sifatlarni tarbiyalash vositasidir. Sportchilarni tayergarlik holatiga qarab, musobaqa sharoitlari ularga har xil ta'sir ko'rsatadi.

Start oldi holati sportchining bo'ladigan musobaqaga qatnashishi bilan bog'liq bo'lgan holda vujudga keladigan yuksak emotsional holatdir. Start oldida paydo bo'ladigan emotsional holat bo'ladigan musobaqaga

moslashish imkonini tug'diradi hamda erishadigan yakunlar darajasiga kuchli ta'sir o'tkazadi.

Start oldi holatini professorlar P.A.Rudik va A.S. Puni ilmiy eksperimental ishlariga asoslanib 4 (holatga) bo'ladilar.

1. Start oldi lixoradkasi (start hayajoni).
2. Start oldi agatiyasi (start lanji).
3. Jangovor holat.
4. Xotirjam holat.

Start oldi hayajoni quyidagilar bilan ifodalanadi: 1) emotsional holatning beqarorligi; 2) bitta emotsional holat ikkinchisi bilan tezda almashinib turishi; 3) hatto ko'z yoshigacha borib yetishi va yana aksincha qaytishi. Diqqatning tartibsizlanishi, parishonlik holatining vujudga kelishi, fikrni to'playolmaslik. Xotiraning pasayishi, musobaqaga oid muhim vaziyatlarni hotiradan chiqib ketishi. Bu holatni tashqaridan kuzatganda oyoq - qo'llarning qaltirashi, yuzning oqarishi, oyoq - qo'l uchlarining sovib ketishi, yuzda, qo'l kaftida oyoq uchlarida terning paydo bo'lishi bilan ifodalanadi. Start agatiyasi (ruxsizlanish, xafasizlik, lanj, hych narsaga qiziqmaslik). Bu holat start likoradkasining aksidir. Start agatiyasi quyidagi belgilar bilan ifodalanadi: 1. Uyqu bosish holatini paydo bo'lishi; 2) musobaqaga qatnashishchisi kelmasligi; 3) salbiy kayfiyat - (astenik) ning namoyon bo'lishi 4) idrok va diqqatning pasayib ketishi va boshqalar.

Start agatiyasining fiziologik asosi bosh miya po'stlog'ida tormozlanishning kuchayishi, qo'zg'olish jarayonining esa pasayib ketishi (bilan ifodalanadi).

Start lixoradkasi va agatiyasi musobaqada yuksak natijalarga erishish uchun to'siq bo'lsa, jangovor holat esa aksincha sportchiga yo'l ochadi,

katta imkoniyat yaratadi. Bu holat quyidagi belgilar bilan ifodalanadi. Diqqatning to'planishining doirasini kengayishi (ifodalanadi) tafakkur va idrokning yaxshilanishi. Stenik (ijobiy) kayfiyatning paydo bo'lishi kabilar. Jangovor holatning fiziologik asosi bosh miyada optimal asab qo'zg'alishining sodir bo'lishi. Boshqacha aytganda qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlar o'trasida muvozanatning vujudga kelishi. Bunday holat, ya'ni jangovor holat musobaqada ijobiy natijaga olib keladi.

Mashg'ulotning vazifasi quyidagicha:

1. Talabalarni startoldi holatlarining psixologik xususiyatlarini kuzatishga va tahlil qilishga shuningdek sportchilardagi bu holatlarni tug'diruvchi sabablarni aniqlashga o'rgatish.

2. Talablarni sportchining startoldi holatida o'z psixikasini tartibga solishning asosiy vosita va usullari bilan tanishtirish.

Vazifa: Bu mashg'ulotga har bir talaba o'z tajribasida boshidan kechirgan startoldi holatning tahlilini yozma holda tayyorlaydi. Buning uchun talabalar darslikdagi startoldi holatining turli tiplariga berilgan xarakteristikalariga amal qilgan holda olgan bilimlarini o'z shaxsiy tajribalarida qo'llaydilar. Talabalarga sport bilan shug'ullanishning turli davrlarida boshidan kechirilgan yorqinroq va xarakterliroq startoldi holatlarini misol qilib keltirishlari taklif qilinadi.

Sport musobaqalari o'ziga xos faoliyat bo'lib raqiblarning harakatini tartibga solishda katta rol o'ynaydi, ularning ayrim qobiliyatlarini ob'ektiv ravishda solishtirib ko'rishga va jismoniy sifatlarni maksimal darajada namoyon bo'lishini musobaqa davomida harakatlanishni maksimal darajada ta'minlashga imkoniyat yaratadi.

Sport hozirgi ko'rinishda bir qator o'ziga xos xususiyatlariga ega:

1) Sport musobaqalar faoliyatida, raqobat darajasini ketma-ket yutuqlarga bo'lgan talablarni ortib borishi, sport musobaqalarining tizimiga asoslanib tashkil etiladi (yuqori ringga quyi musobaqalarda qatnashganlar qo'yiladi yoki pastdan yuqoriga).

2) Musobaqada bevosita bajariladigan harakatlarning, boshqarilish sharoitlarini va yutuqlarini baholash usullarini tenglashtirish hisobiga amalga oshiriladi. Bu tenglashtirish musobaqalar o'tkazishning umumiy me'yorlari sifatida muayyan qoidalar bilan mustahkamlanadi.

3) Musobaqalashuvchilarni hatti harakatlari noantagonistik raqobat tamoyillariga muvofiq tartiblashtiriladi.

Sport musobaqalarining xususiyatlarini o'rganish, sport sohasidagi mutaxassislarni qiziqtirib kelgan va hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q.

Birinchidan - musobaqa sportni asosiy mazmunini tashkil etadi.

Ikkinchidan - sport musobaqalari, sport mashg'ulotidan genetik va bo'ysunishi bo'yicha "kattadir". Ma'lumki, inson ma'naviyati va madaniyatini rivojlanishida, har xil yakkama-yakka kurash va sport elementlari o'rtasida o'yinlar birinchi bo'lib tashkil topgan. Keyinchalik esa ularni shakllari, uslublari va elementlari tashkil topa boshlagandan keyin tayyorgarlik ko'rash yo'llari aniqlana boshlandi. Hozirgi kunda sportda bu yo'nalishni ko'p soxasi bo'yicha sportchilar tayyorlashni ilmiy asoslangan tizimi tashkil qilinib sport mashg'ulotlarini ham o'z ichiga oladi.

Uchinchidan - sport musobaqalari sportchining jismoniy taktik-texnik imkoniyatlarini, zaxiralarini va sport jamoasini imkoniyatlarini aniqlashda "Poligon" bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun faqat musobaqa vaqtida psixologik qarama-qarshiliklarni yengish uchun raqobatchilik hosil qilinadi

hamda sportchini musobaqa faoliyatini psixologik strukturasi aniq-lanadi. Musobaqalar tizimi o'z ichiga bir qator ofitsial va ofitsial bo'lmagan musobaqalarni birlashtirib, sport faoliyatini nisbatan alohida shakl sifatida tashkil qiladi. Bular ma'lum tartibda o'zining masshtabi, ahamiyati, sportchini tayyorlash bosqichlari va boshqa sharoitlariga qarab bo'linadi.

Musobaqalarda asosiy o'rinlarni absolyut birinchiliklar (shaxsiy va jamoa) dunyo va olimpiada o'yinlari ham egallaydi. Bunday asosiy maqsadga yo'naltirilgan musobaqalar sportchini tayyorlashga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi. Shunga ko'ra, mashg'ulotning ayrim boskichlari rejalashtiriladi, yuqori sport natijalarga optimal ravishda tayyorlash vaqti va boshqalar aniqlanadi. Boshqa ko'pgina musobaqalar tayyorgarlik uchun o'tkaziladi. Sport mashg'ulotlarini umumiy vaqtdan 10-15% musobaqa vaqtini aniqlaydi.

Musobaqa faoliyati - bu tartiblashtirilgan raqobat bo'lib, o'z qobiliyatini ob'ektiv ravishda solishtirish va maksimal darajada natija ko'rsatilishini ta'minlash hamda tartibga solishdir. Bu bir qancha maxsus xususiyatlarga ega:

1. Musobaqa tizimida raqobatni oshib borish darajasiga qarab hamda yutuqqa bo'lgan talabga nisbatan (dastlabki va ofitsial musobaqalarda) faoliyatini tashkil qilishga.

2. Musobaqa o'tkaziladigan vositalarni amalga kiritishda sportchini faoliyati, shart-sharoiti va yutuqlarini baholash yo'llarini tartiblashtirish, ma'lum qoidalar hamda musobaqani umum me'yorlari bilan mustahkamlanadi.

3. Musobaqalashuvchilarni hulqini va o'zini tutish tartibiga ham bog'liq.

Sport musobaqalari - his-hayajon holatidagi ko'rinishda bo'lib hozirgi kunda 100 dan ortiq sport turi bo'yicha musobaqa o'tkaziladi. Har qaysi sport turi, musobaqa o'tkazish uchun o'zining metodik xususiyati, qatnashish sharti, o'tkazish qoidasi va g'oliblarni aniqlash va boshqa talab qiladi.

Musobaqa qisman, sportchini tayyorlash tizimiga kiradi, chunki faqatgina shaxsiy sport tayyorgarligiga ega bo'lmasdan, ijtimoiy vazifalarni hisobga olgan (targ'ibot, ko'rgazmalilik va b.q.) holda ham tashkil qilinadi.

Sport musobaqasi - o'yin shaklida raqobat qilish shakli bo'lib, jismoniy tayyorgarligi, harakat malakasi va mashqlarni bajarish san'ati yoki o'ylash va tafakkur qilishni rivojlan-tirishni aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Sportchining musobaqalarda ko'p qatnashishi shunchalik tajribaga ega bo'lishligini amaliyot ko'rsatib turibdi. Negaki sportning barcha turlari bo'yicha bellashuvlar soni ortib ketdi.

Sportchini musobaqalarda ishtirok etishga tayyorgarlik tizimida quyidagilarni hisobga olish zarur:

- sportchi uchun musobaqalar hafsala bilan tanlanishi va asta-sekin qiyinlashib boradigan bo'lishi lozim;
- musobaqada kuch jihatdan teng bo'lgan sportchilar qatnashish;
- yuqori darajadagi yutuqlarga erishish uchun zarur bo'lgan miqdordagi musobaqalarda qatnashish zarur;
- vaqtni u yerdan bu yerga kuchish va h.k.va kuchni ko'p talab qiladigan musobaqalarning ko'payib ketishi mashq ishlarini cheklab, sportchi tayyorgarligiga salbiy ta'sir etishi mumkin;

- musobaqalar taqvimini (kun, taqsimot, musobaqalar qiyinligi darajasi) shunday sharoit yaratishi kerakki, bunda sportchiga katta imkon yaratilsin. O'tkazilayotgan barcha musoba-qalar shu maqsadga qaratilmog'i zarur.

Shunday qilib, sport musobaqalari erishilgan yutuqlarni namoyish qilish, ayrim sportchi va jamoaning yutuqlarini baholash va solishtirish usuli ekan.

Sportchilarni musobaqa vaqtidagi faoliyati musobaqa faoliyati deb yuritiladi. Musobaqa faoliyati eng yuqori sport natijalariga erishishga qaratilgan ayrim xarakat, usul, kombinatsiyalardan iborat, tayyorgarlikning texnik, jismoniy, taktik, ruhiy integral darajasi bilan ta'minlanadi. Sport musobaqalarida qatnashish musobaqa faoliyati ko'rinishining shakli hisoblanadi. Sport bellashuvi vaqti cheklangan raqiblik hisoblanadi, bu jarayonda bellashayotganlarning qobiliyatlarini ob'ektiv ravishda solishtiriladi.

Raqobat darajasi va yutuqlariga bo'lgan talabni asta-sekin ortib borishi (sportchini yuqori darajadagi musobaqalarda natijalariga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir). Respublika miqyosidagi musobaqalarda qatnashish uchun viloyatda o'tkazilgan musobaqalarda tegishli o'rin egallash zarur (tabiiyki, respublika musobaqalarida viloyatlardagiga qaraganda g'alaba uchun raqobat kuchli bo'ladi).

Sportchilar harakatini bir xil shaklga keltirish orqali bellashuvlar, ularni bajarish sharoitlari haqidagi nizom, sport turlari bo'yicha musobaqa qoidalari bilan belgilanadi:

-noantagonistik (do'stona) raqobat (musobaqalar qoidalari) doirasida bellashuv o'tkazish tartibi (tarbiya).

Bellashuv jarayoni (sport musobaqasi) musobaqadagi vaziyatini tartibli ravishda o'zgartirib turishni anglatadi.

Hozirgi vaziyat holati keyingisining muvaffaqiyatini ta'minlaydi, shu paytning o'zida hozirgi vaziyat holati avvalgisiga bog'liq bo'ladi.

Sportchining musobaqa faoliyatini belgilovchi jihat quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi:

- vaziyatni idrok etish
- raqib va sheriklarning yurish-turishi
- o'z ahvolining dinamikasi
- olingan axborot tahlili va uni musobaqalarning tajribasi va maqsadi bilan solishtirish
- fikran asosiy qarorni qabul qilish
- fikran qabul qilingan qarorni amalga oshirish.

2.3. Musobaqa faoliyatining xususiyatlari

Musobaqalarda qatnashuvchilar avvalambor, mashg'ulot jarayonida egallagan bilimlari bilan tajriba almashadilar, murabbiylar esa yangi mashg'ulot usullarini sinovdan o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, o'tkaziladigan musobaqalari sport turlarini targ'ib qilishning eng yaxshi va hammabop shakllaridan hisoblanadi.

Sport musobaqalari deganda ko'rsatish uslubi, sport yutuqlarini baholash va taqqoslash, sport sohasidagi raqobatlarni o'ziga nisbatan boshqarishdir. Sport musobaqalari, boshqalar bilan muloqotda bo'lishning kerakli omili, shaxsni tashkil topishining vositasi, inson imkoniyatlarini anglab yetishi, etalon ko'rsatkichlarini tuzishga qaratilgan.

Sport musobaqalarining maqsadi - kuchli sportchilar va jamoalarni aniqlash, sport mahoratini takomillashtirish, jismoniy madaniyat va sportni

targ'ibot qilish, sport tashkilotlari, murabbiylar, sportchilar, hakamlar faoliyatiga ob'ektiv baho berishdir (6).

Sport ko'rsatkichlari - bu sport mahorati va sportchi qobiliyatini qaysi darajada ekanligini ko'rsatib, aniq natijalarda beriladi. Aniq holda, tayyorlash tizimini samarali amalga oshirishi mobaynida sport ko'rsatkichlari, sportchini iqtidorligini aniqlaydi. Yuqori sport ko'rsatkichi bo'lib, shu sport turida, maksimal imkoniyatlardan foydalanilganini ko'rsatadi.

Sport natijalari - sportdagi son va sifat darajasini ko'rsatkichidir.

Sportchining tasnifi - sportchini barqaror tasnifi bo'lib, ma'lum vaqt ichida yoki sport musobaqalarida qatnashishini umumlashgan yakunidir.

O'zbekiston Respublikasida "yagona sport tasnifi" mavjud bo'lib har to'rt yilda o'zgarib turadi. Sportni ijtimoiy xodisa sifatida o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u asosan jamiyatga insonning jismoniy sifatlarini rivojlantiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi, shu bilan birga, uning ma'naviy kamolatiga ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. Mazkur xususiyati jismoniy tarbiyaning mushtarak belgisidir. Insonning ijtimoiy ongini rivoj topganligi jismoniy madaniyatni vujudga kelishidagi sub'ektiv omili deb hisoblanadi.

Raqobat darajasi va yutuqlariga bo'lgan talabni asta-sekin ortib borishi (sportchini yuqori darajadagi musobaqalardagi erishiladigan natijalariga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir). Respublika miqyosidagi musobaqalarda qatnashish uchun viloyatda o'tkazilgan musobaqalarda tegishli o'rin egallash zarur (tabiiyki, respublika musobaqalarida viloyatlardagiga qaraganda g'alaba uchun raqobat kuchli bo'ladi).

Sportchilar harakatini bir xil shaklga keltirish orqali bellashuvlar, ularni bajarish sharoitlari haqidagi nizom, sport turlari bo'yicha musobaqa qoidalari bilan belgilanadi.

Bellashuv jarayoni (sport musobaqasi) musobaqadagi vaziyatini tartibli ravishda o'zgartirib turishni anglatadi.

Hozirgi vaziyat holati keyingisining muvaffaqiyatini ta'minlaydi, shu paytning o'zida hozirgi vaziyat holati avvalgisiga bog'liq bo'ladi.

Nazorat savollari

1. Sportda musobaqalashish faoliyatining psixologik xususiyatlari deganda nimani tushunasiz?
2. Sportda musobaqalarning ahamiyati bo'yicha qanday ma'lumotlarga egasiz?
3. Musobaqalarni o'tkazish ahamiyati nimaga kerak?
4. Musobaqalar - sportchilar uchun, rag'batlantiruvchi omil hisoblanadimi?
5. Sport musobaqasining tarbiyalovchi ahamiyati va ular qanday xususiyatlar bilan xarakterlanadi?
6. Start oldi holatini nima?
7. Start oldi holatini nimalarga bo'linadi?
8. Start oldi xayajoni nimalar bilan ifodalanadi?
9. Mashg'ulotning vazifasi nimalar kiradi?
10. Sport hozirgi ko'rinishda qanday o'ziga xos xususiyatlariga ega?

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Futbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida. T.: «ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI» 2018.316 b.
2. Futbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida T.: «ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI» 2015. 364 b.
3. Sport pedagogik mahoratini oshirish (futbol). Darslik. Sh.X.Isroilovning umumiy tahriri ostida. O'zR. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti. T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2015. - 224 b.
4. Sport pedagogik mahoratini oshirish (Futbol). Darslik. Sh.T.Iseyevning umumiy tahriri ostida. T.: «ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI». 2018. - 312 b.
5. Sport va harakatli o'yilar (futbol) / darslik: Sh.X. Isroilov, Z.R.Nurimov, Sh.U.Abidov, S.R.Davletmuratov, A.A.Karimov. – T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017. – 320 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 3-iyuldagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3031-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. - 23(783)-son. - 455 modda. - B.47-69.
7. Футбол: книга-тренер.- Москва: Эксмо, 2015. – 272 ил.
8. Джонатан Уилсон. Книга о футбольных тактиках. Стратегии на футбольном поле/Дж.Уилсон; [пер. с англ. Д.Курочки]. – Москва: Эксмо, 2014. - 352 с.

9. Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning o'quv mashg'ulot jarayonini tashkil qilish va rejalashtirish. Uslubiy tavsiyanoma. T., O'zDJTI. 2011. - 38 b.

10. Artikov A.A. Alimjanov S.I. Shukurova Sh.T. Futbolchilarning mashg'ulot jarayonida pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. 62 b.

11. Artikov A.A. Futbolchilarning pressing taktik harakatlari taxlili. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2013. - 67 b.

12. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Futbol sport turida taktik tizimlarining o'zgarishi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2015. - 50 b.

13. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi. Uslubiy tavsiyanoma. Toshkent. 2014. - 46 b.

14. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Musobaqalarni davrli tizimda o'tkazish tartibi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2015. - 50 b.

15. Bekturov O.Yo. Yosh futbolchilarning nazariy bilimlarini oshirish. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2013. - 35 b.

16. Davletmuradov S.R. Futbolchilarni tayyorlashda pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 26 b.

17. Kuryazov R. Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorgarligi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2012. - 38 b.

18. Mirzaqulov A.G., To'laganov A.A., Po'latov S.N. Futbol o'yin qoidalari va musobaqalarni tashkil etish. O'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 52 b.

19. Nurimov R.I. Yosh futbolchilarni texnik va taktik tayyorlash. O'quv qo'llanma. O'zDJTI nashriyot-matbaa bo'limi. 2005. - 105 b.

20. Nurimov R.I. Davletmuradov S.R. Yuqori malakali futbolchilarning guruh taktik harakatlarni takomillashtirish. O'quv-uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 51 b.

21. Iseyev Sh.T. Futbolchilarni yillik tsiklda tayyorlashni rejalashtirish. O'quv qo'llanma. «ITA-PRESS». Toshkent. 2014. - 460 b.

22. Курбанов О.А. Совершенствование точности передач и ударов мяча головой юных футболистов, Учебное пособие. Т. УзГИФК. 2007 г. 112 с.

23. Курбанов О.А., Нуримов З.Р., Усманов А.М. Скоростно-силовая подготовка футболистов. Монография. Ташкент: Лидер Пресс, 2009.-209 с.

III BOB. MUSOBAQALARNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH

3.1. Musobaqalarning ahamiyati

Futbol musobaqalari o'quv-mashg'ulot ishlarining asosiy qismini tashkil etadi. Ular mashg'ulotlarda qiziqishni oshiradi, mamlakatda futbolning ommaviy rivojlanishiga yordam beradi. Futbolchi o'yinlarda muntazam qatnashmay turib, yuqori natijalarga erisha olmaydi. Musobaqalar musobaqa qatnashchilarining va umuman, jamoaning jismoniy, texnik, taktik va axloqiy-irodaviy tayyorgarligi darajasini aniqlaydi, o'quv-mashg'ulot jarayonining ahvoli va yo'nalishini aniqlash imkonini beradi. Musobaqa natijalari o'quv-mashg'ulot ishlarini yakunlash vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Musobaqalar qat'iylikni, g'alabaga erishish yo'lidagi iroda kuchini, korxona jamoasi, shahar, respublika, mamlakat oldidagi mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. O'yinlarning emotsional keskinligi futbolchilarning ruhiy xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi.

Ochiq havoda o'tkaziladigan musobaqalar qatnashchilarni sog'lomlashtirish jihatidan katta ahamiyatga ega bo'lib, jismoniy kamolotning hammabop va qimmatli vositalaridan biridir. Musobaqalar ko'p sonli tomoshabinlarni jalb qilish bilan futbolni targ'ib qilish va ommalashtirishning qudratli vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ular musobaqa qatnashchilari va tomoshabinlarga uyushtiruvchi ta'sir ko'rsatib, tomoshabinlarni jismoniy tarbiya va sport bilan faol shug'ullanishga jalb etadi.

Futbol hakamining tarbiyachi-pedagog va o'yin rahbari sifatidagi ahamiyati juda katta. Aniq hakamlilik qilish, maydonda ro'y beradigan qo'polliklarga va ayrim futbolchilarning intizomsizligiga qarshi qat'iy

kurashish, musobaqalashayotgan jamoa o'yinchilariga o'z vaqtida tanbeh va ko'rsatmalar berish musobaqani taktik va texnik jihatdan yuqori darajada o'tkazishga yordam beradi.

3.2. Musobaqa turlari

Oldiga qo'yilgan vazifalarga qarab musobaqalarni asosiy va yordamchi musobaqalarga bo'lish mumkin.

Yagona sport tasnifi talablariga muvofiq tashkil etiladigan va natijalariga ko'ra, sport tasnifi belgilanadigan hamda g'olib yoki chempion degan nom beriladigan musobaqalar asosiy musobaqalarga kiradi.

Musobaqalarning asosiy turi - taqvim musobaqalar bo'lib, ular sport tadbirlarining yagona taqvim rejasida nazarda tuziladi va tasdiqlangan nizomga muvofiq ravishda o'tkaziladi.

Quyidagilar musobaqalarning asosiy turlariga kiradi:

- birinchilik yoki chempionatlar;
- kubok musobaqalari;
- saralash musobaqalari.

Birinchilik yoki chempionatlar - eng mas'uliyatli musobaqalar bo'lib, ularning natijalari bo'yicha g'olib jamoaga chempionlik nomi beriladi. Musobaqalarni tashkil etishning bu turi jamoalar kuchini oqilona baholashga, olib borilayotgan o'quv-mashg'ulot ishining sifatini taqqoslashga imkon beradi.

Kubok musobaqalari juda ko'p jamoalarni jalb etish va g'olibni nisbatan qisqa muddatlarda aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Kubok musobaqalari eng yaxshilarni izchillik bilan olish prinsipi bo'yicha o'tkaziladi.

Saralash musobaqalari musobaqalarning keyingi bosqichida qatnashish uchun eng kuchli jamoalarni aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Musobaqalarning yordamchi turlariga quyidagilar kiradi:

- nazorat uchrashuvlari;
- o'rtoqlik uchrashuvlari;
- namunali uchrashuvlar;
- qisqartirilgan musobaqalar.

Nazorat uchrashuvlari jamoalarni bo'lajak musobaqalarga tayyorlash va ularning tayyorgarligini tekshirish maqsadida o'tkaziladi.

O'rtoqlik uchrashuvlari o'quv-mashg'ulot maqsadlarida yoki an'anaviy musobaqalar planida o'tkaziladi.

Namunali uchrashuvlar futbolni ommalashtirishga va sport mahoratini ko'rsatishga xizmat qiladi.

Qisqartirilgan musobaqalar bir necha soat mobaynida o'tkaziladi. Ular, odatda, bayram kunlariga va sport mavsumining ochilish yoki yopilish kunlariga rejalashtiriladi.

Bunday musobaqalarni o'tkazishda o'yin vaqti qisqartiriladi. Qisqartirilgan musobaqalarning dasturi faqat o'yin o'tkazishni emas, balki o'yinchilarning texnik yoki jismoniy tayyorgarligiga doir musobaqalarni ham o'z ichiga olishi mumkin.

3.3. Musobaqalarni rejalashtirish

Mamlakatimizda jismoniy tarbiya harakatining tashkiliy tuzilish xususiyatlarini hisobga olgan holda respublikalar, viloyatlar, shaharlar va jismoniy tarbiya jamoalarida o'tkaziladigan futbol musobaqalarining muayyan tizimi qaror topgan. Bu tizim turli ko'lamdagi musobaqalarning

mintaqaviy va muassasa prinsipini hisobga olgan holda muttasil, izchil bo'lishini va almashinib turishini talab etadi.

Bu musobaqalarning bir yo'la ikki joyda bo'lishi, jamoalarning haddan tashqari band bo'lib qolishi, uzoq vaqt yo'lda bo'lishning oldini olishga hamda jamoalarda to'la qimmatli o'quv-mashg'ulot ishlari uchun sharoit yaratishga imkon beradi. Musobaqaning umumiy yig'ma taqvim rejasi faqat tadbirlar ro'yxati emas, balki sport tashkilotlarining futbolini yanada rivojlantirish yuzasidan birgalikda olib boradigan ishlarning chuqur o'ylangan rejasidir.

U hududiy va idoralar bo'yicha uyushtiriladigan musobaqalarni o'tkazish bilan aloqador barcha masalalarni o'z ichiga oladi. Respublika, viloyat, o'lka va shahar musobaqalarining yig'ma taqvim rejasini yuqori tashkilotlar tomonidan rejalashtiriladigan musobaqalarni hisobga olgan holda, 4 yillik qilib tuzish maqsadga muvofiqdir. Zarur o'zgartirishlar kiritilgandan keyin futbol bo'yicha umumiy yig'ma reja tegishli jismoniy tarbiya va sport qo'mitalarining ommaviy sport tadbirlari rejasiga kiritiladi hamda barcha sport tashkilotchilari uchun majburiy hisoblanadi.

3.4. O'yin tizimlari

Amalda o'yinning uchta asosiy tizimi qaror topgan: davrali tizim, bir yoki ikki marta yutqazgandan keyin o'yindan chiqib ketiladigan tizim, avvalgi ikki tizimning qo'shilmasidan iborat bo'lgan aralash tizim.

3.5. Musobaqa nizomi

Sovrinli o'rinlar, shuningdek, musobaqada qatnashuvchi jamoalar yoki jismoniy tarbiya jamoalari (natijalar klublar bo'yicha hisobga olinganda) egallaydigan barcha keyingi o'rinlar aniqlanadigan biron-bir

rasmiy musobaqa o'tkazishdan avval musobaqa haqidagi nizom tuzilgan bo'lishi kerak.

Bu nizom futbol Federatsiyasi yoki musobaqani o'tkazuvchi boshqa biror tashkilot tomonidan tasdiqlanadi.

Musobaqa nizomi katta yuridik kuchga ega bo'lgan hujjatdir. Unda asosiy tashkiliy va texnik shart-sharoitlar aniq bayon qilingan bo'ladi. Nizom o'quv-mashg'ulot ishlarining mazmunini belgilab beradi, chunki jamoalarning tashkiliy-uslubiy tayyorgarligi bo'lajak musobaqalarning xususiyatlarini hisobga olgan holda o'tkaziladi. Musobaqada qatnashuvchi jamoalarning tayyorgarlik ko'rish uchun yetarli vaqtga ega bo'lishlari nazarda tutilib, nizom oldindan tasdiqlanishi va tarqatilishi kerak.

Musobaqani o'tkazish davrida tasdiqlangan nizomdan chetga chiqishga yo'l qo'yilmaydi, aks holda mazkur musobaqani o'tkazayotgan tashkilotning obro'yiga putur yetadi va keraksiz nizolarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi, xolos.

Musobaqa nizomida quyidagi masalalar aks ettirilgan bo'lishi kerak:

1. O'tkazilayotgan musobaqaning maqsadi va vazifalari.
2. Musobaqani kim o'tkazishi (federatsiya, tashkiliy komitet va hokazolar).
3. Musobaqa o'tkazish muddatlari va shartlari.
4. Musobaqaga qo'yiladigan jamoalar soni va nomi, talabnomaga kiritiladigan qatnashchilarning maksimal miqdori.
5. Musobaqa o'tkaziladigan o'yin tizimi (davralari - bir yoki ikki davrali, mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketiladigan, aralash tizim).

6. Hisobga olish tizimi va jamoalarning hamda jismoniy tarbiya jamoalarining (natijalar klublar bo'yicha hisoblanganda) egallagan o'rinlarini aniqlash tartibi.

7. Musobaqalarning alohida shartlari (qanday hollarda o'yinda qo'shimcha vaqt belgilanishi va uning davomiyligi, o'yin durang bilan tugallanganda yoki o'tkazilgan musobaqa natijasida ochkolar soni teng bo'lganda. G'olibni aniqlash usullari, o'yin qoidalarida ko'rsatilgandan tashqari nechta o'yinchi almashtirish mumkinligi va hokazolar).

8. Jamoalarni va musobaqa qatnashchilarini rasmiylashtirish tartibi, shakli, o'yinchilarga talabnomalar berish va qayta talabnoma berish muddati.

9. Musobaqalarni olib boradigan hakamlar jamoasining nomi.

10. O'tkazilgan o'yinga norozilik bildirish va uni ko'rib chiqish, shuningdek, o'yinchilarni maydondan chiharib yuborish yoki ularni ogohlantirish bilan bog'liq bo'lgan intizom masalalarini qarab chiqish tartibi.

11. O'yinchilar intizomni buzganligi uchun jamoalarning javobgarligi hamda stadion va klublar ma'muriyatining o'yin o'tkazish vaqtida tartib saqlanishi uchun javobgar bo'lishi.

12. Musobaqa o'tkaziladigan joylar va ularga qo'yiladigan talablar.

13. G'oliblarni mukofotlash hamda oxirgi o'rinlarni egallagan jamoaning yoki jamoalarning keyingi xuddi shunday musobaqada qatnashish shartlari.

Namuna sifatida quyidagi musobaqa nizomini tavsiya etamiz.

**Mini-futbol sport turi bo'yicha tuman sport musobaqasini
o'tkazish uchun na'munaviy
NIZOMI**

2019-yil, 4-dekabrda PF-5887-sonli "O'zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichiga olib chiqish chora-tadbirlari" to'g'risida va 2020-yil 30-oktyabrda PF-6099-sonli "Sog'lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risida farmonlari asosida, tumanlarda sportning futbol turi bo'yicha musobaqasini o'tkazish to'g'risidagi

NIZOM

Mazkur nizom mini-futbol sport turi bo'yicha tumanlarda sport musobaqasini (bundan buyon matnda musobaqa deb yuritiladi) maqsadi asosiy vazifalari, sport musobaqalari jarayonini tashkil etish boshqarish, o'tkazishga rahbarlik qilish, moliyalashtirish, shuningdek musobaqa g'olib va sovrindorlarini taqdirlash tartibini belgilaydi.

I. O'tkaziladigan musobaqaning maqsad va vazifalari

1.1. Musobaqaning maqsadi tuman yoshlarini mini-futbol sport turiga jalb qilish natijasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, mini-futbol sport turini aholi o'rtasida ommalashtirish va uni yanada rivojlantirish.

1.2. Musobaqalarning vazifasi mini-futbol sport turi bo'yicha shug'ullanuvchilarning tayyorgarlik darajasini aniqlash va ularni saralab olish, tuman terma jamoalari tarkibini shakllantirish.

II. Musobaqalarni tashkil etish va ularga rahbarlik qilish

2.1. Musobaqalarni o'tkazishga umumiy rahbarlik tuman jismoniy tarbiya va sport boshqarmasi tomonidan amalga oshiriladi.

2.2. Musobaqalarni adolatli va shaffof holda o'tkazilishi maqsadida O'zbekiston futbol assotsiatsiyasi tayinlagan hakamlar hay'ati ishtirok etishi mumkin.

2.3. Musobaqani tashkillashtirish, tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish bevosita tuman jismoniy tarbiya va sport boshqarmasi tomonidan amalga oshiriladi.

III. Musobaqani o'tkazish muddati va shartlari

3.1. Musobaqalar tuman hududidagi o'yingohlarida, amaldagi FIFA qoidalari asosida o'tkaziladi.

30 yoshgacha bo'lgan yoshlar o'rtasida joriy yilning 1-10-mart kunlari tuman hududidagi o'yingohlarda bo'lib o'tadi.

3.2. Musobaqalarda har bir jamoada 2 nafardan ko'p professional jamoalardan ro'yxatdan o'tgan futbolchilar ishtirok etishiga ruxsat etilmaydi.

3.3. Musobaqalarda ixtisoslashtirilgan bolalar-o'smirlar sport maktablari, olimpiya va milliy sport turlari bo'yicha davlat ixtisoslashtirilgan maktab internatlari, ixtisoslashtirilgan olimpiya zaxiralari maktab internatlari, bolalar-o'smirlar futbol akademiyasi, bolalar-o'smirlar sport maktablari, xususiy futbol maktablarida muntazam shug'ullanadigan futbolchilar musobaqalarda ishtirok etishlari mumkin.

3.4. Mandat komissiyasi musobaqa boshlanishidan bir kun oldin bo'lib o'tadi.

3.5. Musobaqalarga mezbonlik qiladigan hududda musobaqa uchun mas'ul xodimlar musobaqalar mobaynida quyidagi vazifalarni bajarishlari shart:

- Hakamlar tarkibini aniqlash,

- tez tibbiy yordam, musobaqa jarayonida karantin qoidalariga rioya qilish,
- xavfsizlik xizmati xodimlarini,
- OAV orqali yoritilishini ta'minlash.
- Ijtimoiy tarmoqlar orqali yoritilishini ta'minlash.

IV. Musobaqaga qo'yiladigan jamoalar soni va nomi, talabnomaga kiritiladigan qatnashchilarning maksimal miqdori

4.1. Musobaqada qatnashish uchun ro'yxatdan o'tish chog'ida jamoalar rahbarlari mandat komissiyasiga quyidagi hujjatlarni taqdim etishlari shart:

a) umumiy talabnoma (talabnoma vrachi tomonidan sportchining musobaqada ishtirok etishiga ruxsat berilishi imzo va muhr bilan tasdiqlangan holda bo'lishi lozim).

4.2. Har bir jamoaga 16 nafar futbolchi 1 nafar murabbiy talabnomaga kiritilishiga ruxsat beriladi. Maydonda 1 ta darvozabon va 4 o'yinchi o'yinni boshlaydi. Agar jamoada 5 nafardan kam o'yinchi bo'lsa texnik mag'lubiyat yoziladi jamoalarga o'yinchi almashtirish soni chegaralanmagan.

4.3. Yuqorida ko'rsatilgan hujjatlarni tekshirish va qabul qilish jarayonida mas'ul tomonidan kamchiliklar aniqlansa va ushbu kamchiliklar (24 soat) ichida bartaraf etilmasa kamchilik aniqlangan futbolchi yoki jamoaga musobaqada ishtirok etishga ruxsat berilmaydi.

4.4. Mandat komissiyasi tomonidan ruxsat berilgan futbolchilar musobaqalarga qo'yiladi.

V. Musobaqa o'tkaziladigan o'yin tizimi

5.1. O'yinlar FIFAning futbol qoidalari asosida o'tkaziladi.

5.2. O'yin qaydnomasida 16 nafar futbolchi, 1 nafar murabbiy qayd etiladi.

5.3. O'yin vaqtida zaxira o'rindig'ida 11 nafar futbolchi va 1 nafar murabbiy bo'lishiga ruxsat beriladi.

5.4. Musobaqalarda belgilangan yosh toifasidan faqatgina bir yosh katta bo'lgan futbolchilarning ham ishtirok etishlariga ruxsat beriladi.

5.5. Musobaqalarning o'yinlari davrali tizimda o'tkaziladi.

5.6. Musobaqada ishtirok etuvchi jamoalar soniga qarab musobaqa o'tkazish tizimiga musobaqa tashkilotchilari tomonidan o'zgartirish kiritilishi mumkin.

5.7. O'yinlarning davomiyligi: Sportning mini-futbol turi uchun barcha jamoalar uchun 40 daqiqa (ikki bo'lim, har bir bo'lim 20 daqiqadan iborat bo'ladi).

5.8. Bo'limlar orasidagi (1 bo'lim tugaganligi haqidagi hushtakdan 2 bo'lim boshlanganligi haqidagi hushtakkacha) tanaffus 5 daqiqa.

5.9. "Mehmonlar" libos rangini tanlash huquqiga ega. Har bir futbolchi o'z libosida raqamga ega bo'lishi shart. Raqami yo'q futbolchining maydonga tushishi ta'qiqlanadi.

5.10. Sababsiz uchrashuvga kelmagan jamoaga — : + hisobida texnik mag'lubiyat yoziladi. Raqib jamoaga esa + : — hisobida texnik g'alaba beriladi.

5.11. Agarda ikkala jamoa sababsiz uchrashuvga o'z vaqtida yetib kelmasa, unda ikkala jamoaga ham texnik mag'lubiyat yoziladi.

5.12. Uchrashuvga sababsiz kamida 20 daqiqa kech qolgan jamoaga texnik mag'lubiyat yoziladi. Raqib jamoaga esa texnik g'alaba beriladi.

5.13. Uchrashuvni davom ettirishdan bosh tortgan hamda o'yin yakunlanmasdan maydonni tark etgan yoki chetlatilgan futbolchi (bir necha futbolchini) maydondan chiqishni istamagan jamoaga texnik mag'lubiyat yoziladi. Raqib jamoaga esa texnik g'alaba yoziladi.

5.14. Diskvalifikatsiya qilingan yoki uchrashuv qaydnomasida qayd qilinmagan futbolchi uchrashuvda ishtirok etsa, bu jamoaga texnik mag'lubiyat yoziladi. Raqib jamoaga esa texnik g'alaba beriladi.

5.15. Belgilangan yoshdan katta yoshdagi futbolchi maydonga tushsa, jamoaning oldin o'tkazgan barcha uchrashuvlariga texnik mag'lubiyat yoziladi va jamoa musobaqadan chetlatiladi. Jamoaning keyingi raqiblariga esa texnik g'alaba beriladi.

5.16. Barcha ishtirokchilarda shitkalar, getralar, sport poyafzallari, sport liboslari bo'lishi shart. Futbolchilar uchrashuv qaydnomasida qayd etilgan raqamlar asosida maydonda harakat qilishlari shart.

VI. Hisobga olish tizimi

6.1. Jamg'arilgan ochkolarga ko'ra guruhlardagi musobaqa g'oliblari quyidagicha aniqlanadi:

G'alaba – 3 ochko;

Durrang – 1 ochko;

Mag'lubiyat – 0 ochko;

6.2. Agarda ikkita yoki undan ko'proq jamoalarning to'plagan ochkolari bir xil bo'lsa, unda guruh g'olibi quyidagi qo'shimcha ko'rsatkichlar orqali aniqlanadi:

O'zaro uchrashuvlarga qarab;

Kiritilgan va o'tkazib yuborilgan to'plarning nisbatiga qarab;

Eng ko'p urilgan gollar nisbatiga qarab;

Eng kam olingan ogohlantirishlarga qarab: (shkala: chetlatish – 3 ochko, ogohlantirish – 1 ochko);

6.3. Yuqorida qayd qilingan ko'rsatkichlar ham bir xil bo'lsa, unda jamoalarning egallagan o'rinlari qur'a tashlash orqali aniqlanadi. (Qur'ani bosh hakamlar hay'ati o'tkazadi).

VII. Futbolchilar va jamoa rahbarlarining javobgarligi

7.1. Musobaqa ishtirokchilari ushbu "NIZOM" ga qat'iy rioya qilishlari shart, shuningdek, ular raqib jamoa va muxlislarni hurmat qilishlari kerak.

7.2. Jamoalarning rasmiy rahbarlari hakamlar hamda hakamlar hay'atining ishiga mutlaqo aralashmasliklari va hakamlar xonasiga kirmasliklari lozim va o'z jamoasi a'zolarining yurish – turishlariga, futbolchilarning xulqiga javobgar shaxs hisoblanishadi.

7.3. Jamoalar rahbarlari uchrashuv davomida va bo'sh vaqtda shogirdlarining intizomlarini ta'minlashlari shart.

7.4. Maydondan chetlashtirilgan futbolchi zaxira o'rindig'ida o'tirishi man qilinadi. Chetlatilgan futbolchi yechinish xonasiga yo'l olib, shundan keyin tribunadan uchrashuvni kuzatishi mumkin.

7.5. Guruh bahslarida maydondan chetlatilgan futbolchi (qizil kartochka) agar futbolchining jamoasi keyingi bosqichiga yo'l olsa u xolda futbolchi dastlabki o'yinda maydonga tusha olmaydi.

7.6. Maydondan chetlatilgan futbolchi keyingi o'yinni o'tkazib yuborishi bilan birga, uning kelgusi uchrashuvlardagi ishtiroki hakamlar qo'mitasi tomonidan ko'rib chiqiladi.

7.7. Jamoalarning murabbiylari uchrashuv davomida maxsus texnik hududdan chiqmasdan, o'yinni kuzatishlari shart.

7.8. Maydondan chetlatilgan murabbiy o'yinning qolgan qismini tribunadan kuzatib boradi va uning kelgusi uchrashuvlardagi ishtiroki hakamlar qo'mitasi tomonidan ko'rib chiqiladi.

VIII. Hakamlik

8.1. O'yinlar FIFAning mini-futbol qoidalarida asosida boshqariladi.

8.2. Musobaqaga bosh hakamni va hakamlarni tayinlash tuman jismoniy tarbiya va sport boshqarmasi tomonidan amalga oshiriladi, jamoalarning uchrashuvlarga tayinlangan hakamlarni almashtirish to'g'risidagi iltimoslari inobatga olinmaydi.

8.3. Uchrashuv bosh hakami o'yin boshlangunga qadar maydonga chiqadigan jamoalar liboslarini rangini aniqlashlari kerak.

8.4. Uchrashuv bosh hakami va hakamlar o'yin boshlangunga qadar maydon ahvolini, to'plarning va darvozalarning sifatini tekshirib, besh balli baho asosida uchrashuv qaydnomasiga yozib qo'yishlari kerak.

8.5. Uchrashuv bosh hakami va jamoalarning bosh murabbiylari o'yin boshlangunga qadar uchrashuv qaydnomasini to'ldirishlari kerak. Qaydnomaga faqat bosh murabbiylar imzo chekishadi. O'yin davomida ogohlantirish va jarohat olgan, maydondan chetlatilgan futbolchilarni hamda maydonda aniqlangan kamchiliklar to'g'risida bosh hakam uchrashuv qaydnomasiga yozib qo'yishi kerak.

8.6. Uchrashuv bosh hakami uchrashuvdan oldin jamoalar rahbarlari bilan birgalikda o'yin qaydnomasiga kiritilgan futbolchilarning hujjatlarini ko'zdan kechirmog'i darkor va futbolchilarning maydonga o'z vaqtida chiqishlariga javobgardir.

IX. E'tiroz bildirish tartibi

9.1. E'tiroz berayotgan murabbiy yoziladigan e'tiroz to'g'risida raqib jamoa va bosh hakamni avvaldan ogohlantirishi lozim va bu haqda uchrashuv bosh hakami uchrashuv qaydnomasiga yozib qo'yishi lozim.

9.2. Bosh murabbiy imzosi bilan tasdiqlangan e'tiroz uchrashuv yakunlangandan keyin 2 soat davomida musobaqa mas'ul shaxsga yuborilishi lozim. Belgilangan vaqtdan so'ng yuborilgan e'tiroz qabul qilinmaydi.

9.3. E'tiroz yozgan tomon, u yerda yozilgan barcha fakt va raqamlarni isbotlab berishi kerak.

9.4. E'tiroz quyidagi holatlarda ko'rib chiqilmaydi:

hakamlar tomonidan 6 metrlik jarima to'pi belgilanganligi yoki belgilanmaganligi;

darvoza to'g'ri yoki noto'g'ri ishg'ol qilinganligi;

uchrashuvda ortiqcha vaqt o'ynalganda.

9.5. E'tiroz quyidagi holatlarda ko'rib chiqiladi:

a) uchrashuv qaydnomasiga kiritilmagan futbolchi maydonga tushganida;

b) oldingi uchrashuvda maydondan chetlatilgan futbolchi maydonga tushirilganida;

v) yoshi 31 yoshdan katta futbolchi maydonga tushganida;

X. Musobaqani moliyalashtirish manbalari

10.1. Musobaqani tashkil etish va o'tkazish tuman hokimligi *fondidan amalga oshiriladi.*

XI. Taqdirlash

11.1. Musobaqa g'olib va sovrindorlarini taqdirlash tuman jismoniy tarbiya va sport boshqarmasi tomonidan amalga oshiriladi.

11.2. Musobaqalarning g'olib jamoalari tuman jismoniy tarbiya va sport boshqarmasi tomonidan diplom, medal va kubok bilan taqdirlanadi.

Nazorat savollari

1. O'quv-mashg'ulot ishlarining asosiy qismini nima tashkil etadi?
2. Musobaqalarda ishtirok etuvchilar qanday imkoniyatlarini sinovdan o'tkazishadi?
3. Musobaqa turlariga nimalar kiradi?
4. Musobaqalarning asosiy turiga nimalar kiradi?
5. Qanday musobaqalar musobaqalarning asosiy turlariga kiradi?
6. Birinchilik yoki chempionatlar qanday musobaqalar?
7. Kubok musobaqalari qanday musobaqalar?
8. Saralash musobaqalari qanday musobaqalar?
9. Musobaqalarning yordamchi turlariga nimalar kiradi?
10. Nazorat uchrashuvlari qanday musobaqalar?
11. O'rtoqlik uchrashuvlari qanday musobaqalar?
12. Namunali uchrashuvlar qanday musobaqalar?
13. Qisqartirilgan musobaqalar qanday musobaqalar?
14. Musobaqalarni rejalashtirish deganda nimalarni tushunasiz?
15. Qanday o'yin tizmilari mavjud?
16. Musobaqa nizomi nimaga kerak?
17. Musobaqa nizomi necha moddadan iborat?

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Futbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida. T.: "ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI". 2018.316 b.
2. Futbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida T.: «ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI». 2015.364 b.

3. Sport pedagogik mahoratini oshirish (futbol). Darslik. Sh.X.Isroilovning umumiy tahriri ostida. O'zR. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti. T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2015. - 224 b.

4. Sport pedagogik mahoratini oshirish (Futbol). Darslik. Sh.T.Iseyevning umumiy tahriri ostida. T.: "ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI". 2018. - 312 b.

5. Sport va harakatli o'yilar (futbol) / darslik: Sh.X. Isroilov, Z.R.Nurimov, Sh.U.Abidov, S.R.Davletmuratov, A.A.Karimov. – T.: "Sano-standart" nashriyoti, 2017. – 320 b.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 3-iyuldagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3031-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. - 23(783)-son. - 455 modda. - B.47-69.

7. Futbol: kniga-trener.- Moskva: Eksmo, 2015. – 272 il.

8. Djonatan Uilson. Kniga o futbolnyx taktikax. Strategii na futbolnom pole/Dj.Uilson; [per. s ang. D.Kurochki]. – Moskva: Eksmo, 2014. - 352 s.

9. Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning o'quv mashg'ulot jarayonini tashkil qilish va rejalashtirish. Uslubiy tavsiyanoma. T., O'zDJTI. 2011. - 38 b.

10. Artikov A.A. Alimjanov S.I. Shukurova Sh.T. Futbolchilarning mashg'ulot jarayonida pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. 62 b.

11. Artikov A.A. Futbolchilarning pressing taktik harakatlari taxlili. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2013. - 67 b.

12. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Futbol sport turida taktik tizimlarining o'zgarishi. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2015. - 50 b.

13. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi. Uslubiy tavsiyanoma. T.: 2014. 46 b.

14. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Musobaqalarni davrli tizimda o'tkazish tartibi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2015. - 50 b.

15. Bekturov O.Yo. Yosh futbolchilarning nazariy bilimlarini oshirish. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2013. - 35 b.

16. Davletmuratov S.R. Futbolchilarni tayyorlashda pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 26 b.

17. Kuryazov R. Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorgarligi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2012. - 38 b.

18. Mirzaqulov A.G., To'laganov A.A., Po'latov S.N. Futbol o'yin qoidalari va musobaqalarni tashkil etish. O'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 52 b.

19. Nurimov R.I. Yosh futbolchilarni texnik va taktik tayyorlash. O'quv qo'llanma. O'zDJTI nashriyot-matbaa bo'limi. 2005. - 105 b.

20. Nurimov R.I. Davletmuratov S.R. Yuqori malakali futbolchilarning gurux taktik harakatlarni takomillashtirish. O'quv-uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 51 b.

21. Iseyev Sh.T. Futbolchilarni yillik tsiklda tayyorlashni rejalashtirish. O'quv qo'llanma. "ITA-PRESS". Toshkent. 2014. - 460 b.

IV BOB. MAG'LUBIYATDAN KEYIN O'YINDAN CHIQIB KETISH BILAN O'YNALADIGAN MUSOBAQA TIZIMI (Olimpiya tizimi)

4.1. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimining ahamiyati

Mag'lubiyatdan so'ng o'yindan chiqib ketish bilan o'tkaziladigan musobaqa tizimi (olimpiya usuli deb ham ataladi) afzalligi shundan iboratki, bunda, odatda, tashkil etilayotgan musobaqalarni qisqa muddatda o'tkazilishi kerak bo'lganda va musobaqada qatnashuvchi jamoalarning soni ko'p bo'lgan taqdirdagina qo'llaniladi. O'zbekiston kubogi, Respublika va shahar kubogi o'yinlari odatda shu tizim bo'yicha o'tkaziladi. Baxs olib borayotgan raqibga o'yin jarayonida mag'lubiyatga uchragan jamoa musobaqalarni tark etgan holda tomoshabin sifatida davom ettiradi. Ya'ni, bu tizim bo'yicha musobaqalar o'tkazilganda uchrashuvda g'alabani boy bergan jamoa keyingi bo'lib o'tadigan uchrashuvlarda ishtirok etmaydi. Musobaqa oxirida biror marta ham yutqazmay g'alaba qozongan jamoa qoladi. Ana shu jamoa musobaqaning mutloq g'olib hisoblanadi. Musobaqaning oxirgi uchrashuvda final hisoblanib, unda g'alaba qozongan jamoa birinchi o'rin bilan taqdirlansa, yutqazgan jamoa ikkinchi o'rinni egallagan hisoblanadi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, bu tizimning afzalligi shundaki, agar 64 jamoa bilan aylanma (davrali) tizim bo'yicha musobaqa o'tkazish uchun 63 kalendar kuni talab qilinadigan bo'lsa, mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi bo'yicha esa faqat 6 kalendar kunining o'zi kifoya.

4.2. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimidagi kamchiliklar

Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan tizimning afzalligi shundaki, jamoalar soni ko'p bo'lishiga qaramay, g'olib qisqa muddatda aniqlanishini ta'kidlagan edik. Lekin u bir qator kamchiliklarga ham egadir. Bu tizim barcha jamoalarning haqiqiy egallab turgan kuchlarini aniqlash imkonini bermaydi va shu usul qo'llanilganda aksariyat jamoalar juda kam uchrashuvlarda qatnashadi. Birorta kuchli jamoa birinchi kunning o'zida mag'lubiyatga uchrab, musobaqalardan chiqib ketishi mumkin.

Biroq bu tizimning jiddiy kamchiligi shundaki, bir-biri bilan o'ynaydigan jamoalar qur'a tashlash bilan aniqlanadi, bu esa musobaqaga tasodifiylik elementini kiritadi. Shu tufayli, bir necha kuchli jamoalar qur'a natijasi bilan chizmaning (setka) bir tomonida bo'lib qolishi mumkin. Buning natijasida kuchli jamoalar musobaqalardan finalgacha chiqib ketishi lozim bo'lib qoladi. Shu tariqa ancha kuchli jamoa finalga yo'llanma oladi. Bunday hol yuz bermasligi uchun, kuchli jamoalarni sun'iy ravishda bo'lib yuboriladi. Bu maqsadda qur'aga binoan chizmaning (setka) turli tomonidan ularga raqam beriladi, keyin esa qolgan jamoalar uchun bo'sh raqamlarga qur'a tashlanadi.

4.3. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi o'tkazilish tartibi

Tashkillashtirilgan musobaqadagi jamoalarni bu tizim bo'yicha o'tkaziladigan uchrashuvlar tartibini aniqlashda avvalam bor musobaqada ishtirok etish uchun berilgan talabnomaga asosan jamoalarning soniga mos chizmani tuzish zarur, shundan keyin qur'a tashlanadi. Bunda musobaqani

o'tkazishga mas'ul shaxs, oldindan jamoa uchun raqamlarni tayyorlab qo'yadi, mana shu raqamlarni musobaqada ishtirok etuvchi jamoalarning vakillari, hammani ishtirokida tanlab olishadi. Jamoa vakillarining o'zlari tortib olgan raqamga muvofiq, oldindan tayyorlangan chizmaga qayd etiladi. Mana shu asosida, ya'ni jamoalarning tanlab olingan raqamlariga muvofiq, bir-birlari bilan baxs olib boruvchi jamoalar qur'a tashlash bilan aniqlanadi. Chiqib ketish tizimi bo'yicha o'tkazilgan musobaqalarda hamma uchrashuvlar biror jamoaning g'alabasi bilan tugallanishi lozim.

Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi o'tkazilishning ikki variantdan iborat:

- a) bir marta mag'lubiyatga uchragandan keyin musobaqani tark etish;
- b) ikki marta mag'lubiyatga uchragandan keyin musobaqani tark etish (Ikkinchi variant juda kam hollarda qo'llaniladi).

4.4. Bir marta mag'lubiyatga uchragandan keyin musobaqani tark etish

Bir marta mag'lubiyatga uchrab chiqib ketish usuli bilan o'tkaziladigan musobaqa uchun quyidagicha kalendar tuziladi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek avval musobaqada qatnashayotgan jamoalarning uchrashuv tartibini belgilaydigan chizma tuziladi. So'ng qur'a yordamida har bir jamoaning chizmadagi tartib raqami aniqlanadi.

Agarda qatnashayotgan jamoalarning soni 2^n (4, 8, 16, 32, 64 va boshqa)ga teng bo'lsa, u holda hamma jamoalar musobaqaga birinchi kalendar kunida qatnashadilar. Birinchi turda jadvalda yonma-yon turgan jamoalar uchrashadi:

- birinchi jamoa ikkinchi bilan;
- uchinchi jamoa to'rtinchi jamoa bilan.

Ikkinchi turda birinchi turning g'oliblari qatnashadilar: birinchi juftning g'olibi ikkinchi juft g'olibi bilan uchrashadi.

Yuqorida ta'kidlaganimizday, chizma jamoalar soniga qarab tuziladi. Bunda jamoalar soni 2^n sonining darajasiga teng bo'lsa, bunda $2^2 = 4$; $2^3 = 8$; $2^4 = 16$; $2^5 = 32$; $2^6 = 64$ holatida hamma jamoalar o'yinni birinchi davradan boshlaydilar.

Agar musobaqada qatnashuvchi jamoalar soni 2^n ga teng bo'lmasa, u holda chizmadagi ikkinchi turga kelib 2^n ga teng miqdordagi jamoa qoladigan qilib tuzilishi kerak. Binobarin, jamoalarning bir qismi o'yinlarni ikkinchi turdan, bir qismi esa birinchi turdan boshlaydi.

Shu sababdan o'yinni birinchi turdan boshlaydigan jamoalar sonini aniqlash lozim bo'ladi. Buning uchun quyidagi formuladan foydalaniladi:

$$K_1 = (K_0 - 2^p) - 2,$$

Bunda: K_1 — musobaqada birinchi turdan boshlab qatnashadigan jamoalar soni;

K_0 — musobaqada qatnashuvchi jamoalarning umumiy soni;

2^n — musobaqada qatnashuvchi jamoalarning umumiy soniga eng yaqin bo'lgan kichik son.

p — musobaqada qatnashuvchi jamoalarning umumiy soniga qarab tanlanadigan daraja ko'rsatkichi (butun son) ($p = 2, 3, 4, 5, 6$ va hokazo) tanlanadi. Misol uchun, musobaqada 18 ta jamoa qatnashishi kerak, shu songa mos bo'lgan o'yinlar chizmasini tuzish lozim. Agar 19 soni 2^2 sonining darajasi emas, shu sababli ikkinchi turga kelib 2^n ga teng sonli jamoalar qolishi uchun ma'lum miqdordagi jamoalar birinchi turda o'ynashi kerak. Turli miqdordagi jamoalar yuqorida keltirilgan formula bo'yicha aniqlanadi:

1. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (3 - 2^1) \cdot 2 = (3 - 2) \cdot 2 = 2$
2. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (5 - 2^2) \cdot 2 = (5 - 4) \cdot 2 = 2$
3. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (6 - 2^2) \cdot 2 = (6 - 4) \cdot 2 = 4$
4. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (7 - 2^2) \cdot 2 = (7 - 4) \cdot 2 = 6$
5. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (9 - 2^3) \cdot 2 = (9 - 8) \cdot 2 = 2$
6. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (10 - 2^3) \cdot 2 = (10 - 8) \cdot 2 = 4$
7. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (11 - 2^3) \cdot 2 = (11 - 8) \cdot 2 = 6$
8. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (12 - 2^3) \cdot 2 = (12 - 8) \cdot 2 = 8$
9. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (13 - 2^3) \cdot 2 = (13 - 8) \cdot 2 = 10$
10. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (14 - 2^3) \cdot 2 = (14 - 8) \cdot 2 = 12$
11. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (15 - 2^3) \cdot 2 = (15 - 8) \cdot 2 = 14$
12. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (17 - 2^4) \cdot 2 = (17 - 16) \cdot 2 = 2$
13. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (18 - 2^4) \cdot 2 = (18 - 16) \cdot 2 = 4$
14. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (19 - 2^4) \cdot 2 = (19 - 16) \cdot 2 = 6$
15. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (20 - 2^4) \cdot 2 = (20 - 16) \cdot 2 = 8$
16. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (21 - 2^4) \cdot 2 = (21 - 16) \cdot 2 = 10$
17. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (22 - 2^4) \cdot 2 = (22 - 16) \cdot 2 = 12$
18. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (23 - 2^4) \cdot 2 = (23 - 16) \cdot 2 = 14$
19. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (24 - 2^4) \cdot 2 = (24 - 16) \cdot 2 = 16$
20. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (25 - 2^4) \cdot 2 = (25 - 16) \cdot 2 = 18$
21. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (26 - 2^4) \cdot 2 = (26 - 16) \cdot 2 = 20$
22. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (27 - 2^4) \cdot 2 = (27 - 16) \cdot 2 = 22$
23. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (28 - 2^4) \cdot 2 = (28 - 16) \cdot 2 = 24$
24. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (29 - 2^4) \cdot 2 = (29 - 16) \cdot 2 = 26$
25. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (30 - 2^4) \cdot 2 = (30 - 16) \cdot 2 = 28$
26. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (31 - 2^4) \cdot 2 = (31 - 16) \cdot 2 = 30$
27. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (33 - 2^5) \cdot 2 = (33 - 32) \cdot 2 = 2$
28. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (34 - 2^5) \cdot 2 = (34 - 32) \cdot 2 = 4$
29. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (35 - 2^5) \cdot 2 = (35 - 32) \cdot 2 = 6$
30. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (36 - 2^5) \cdot 2 = (36 - 32) \cdot 2 = 8$
31. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (37 - 2^5) \cdot 2 = (37 - 32) \cdot 2 = 10$
32. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (38 - 2^5) \cdot 2 = (38 - 32) \cdot 2 = 12$
32. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (39 - 2^5) \cdot 2 = (39 - 32) \cdot 2 = 14$
33. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (40 - 2^5) \cdot 2 = (40 - 32) \cdot 2 = 16$
34. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (41 - 2^5) \cdot 2 = (41 - 32) \cdot 2 = 18$
35. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (42 - 2^5) \cdot 2 = (42 - 32) \cdot 2 = 20$
36. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (43 - 2^5) \cdot 2 = (43 - 32) \cdot 2 = 22$
37. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (44 - 2^5) \cdot 2 = (44 - 32) \cdot 2 = 24$
38. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (45 - 2^5) \cdot 2 = (45 - 32) \cdot 2 = 26$
39. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (46 - 2^5) \cdot 2 = (46 - 32) \cdot 2 = 28$
40. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (47 - 2^5) \cdot 2 = (47 - 32) \cdot 2 = 30$
41. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (48 - 2^5) \cdot 2 = (48 - 32) \cdot 2 = 32$
42. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (49 - 2^5) \cdot 2 = (49 - 32) \cdot 2 = 34$
43. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (50 - 2^5) \cdot 2 = (50 - 32) \cdot 2 = 36$
44. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (51 - 2^5) \cdot 2 = (51 - 32) \cdot 2 = 38$

- $K_1 = 2$
- $K_1 = 2$
- $K_1 = 4$
- $K_1 = 6$
- $K_1 = 2$
- $K_1 = 4$
- $K_1 = 6$
- $K_1 = 8$
- $K_1 = 10$
- $K_1 = 12$
- $K_1 = 14$
- $K_1 = 2$
- $K_1 = 4$
- $K_1 = 6$
- $K_1 = 8$
- $K_1 = 10$
- $K_1 = 12$
- $K_1 = 14$
- $K_1 = 16$
- $K_1 = 18$
- $K_1 = 20$
- $K_1 = 22$
- $K_1 = 24$
- $K_1 = 26$
- $K_1 = 28$
- $K_1 = 30$
- $K_1 = 2$
- $K_1 = 4$
- $K_1 = 6$
- $K_1 = 8$
- $K_1 = 10$
- $K_1 = 12$
- $K_1 = 14$
- $K_1 = 16$
- $K_1 = 18$
- $K_1 = 20$
- $K_1 = 22$
- $K_1 = 24$
- $K_1 = 26$
- $K_1 = 28$
- $K_1 = 30$
- $K_1 = 32$
- $K_1 = 34$
- $K_1 = 36$
- $K_1 = 38$

45. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (52 - 2^5) \cdot 2 = (52 - 32) \cdot 2 = 40$
 46. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (53 - 2^5) \cdot 2 = (53 - 32) \cdot 2 = 42$
 47. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (54 - 2^5) \cdot 2 = (54 - 32) \cdot 2 = 44$
 48. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (55 - 2^5) \cdot 2 = (55 - 32) \cdot 2 = 46$
 49. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (56 - 2^5) \cdot 2 = (56 - 32) \cdot 2 = 48$
 50. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (57 - 2^5) \cdot 2 = (57 - 32) \cdot 2 = 50$
 51. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (58 - 2^5) \cdot 2 = (58 - 32) \cdot 2 = 52$
 52. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (59 - 2^5) \cdot 2 = (59 - 32) \cdot 2 = 54$
 53. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (60 - 2^5) \cdot 2 = (60 - 32) \cdot 2 = 56$
 54. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (61 - 2^5) \cdot 2 = (61 - 32) \cdot 2 = 58$
 55. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (62 - 2^5) \cdot 2 = (62 - 32) \cdot 2 = 60$
 56. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (63 - 2^5) \cdot 2 = (63 - 32) \cdot 2 = 62$
 57. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (65 - 2^6) \cdot 2 = (65 - 64) \cdot 2 = 2$
 58. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (66 - 2^6) \cdot 2 = (66 - 64) \cdot 2 = 4$
 59. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (67 - 2^6) \cdot 2 = (67 - 64) \cdot 2 = 6$
 60. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (68 - 2^6) \cdot 2 = (68 - 64) \cdot 2 = 8$
 61. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (69 - 2^6) \cdot 2 = (69 - 64) \cdot 2 = 10$
 62. $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (70 - 2^6) \cdot 2 = (70 - 64) \cdot 2 = 12$
- $K_1 = 40$
 - $K_1 = 42$
 - $K_1 = 44$
 - $K_1 = 46$
 - $K_1 = 48$
 - $K_1 = 50$
 - $K_1 = 52$
 - $K_1 = 54$
 - $K_1 = 56$
 - $K_1 = 58$
 - $K_1 = 60$
 - $K_1 = 62$
 - $K_1 = 2$
 - $K_1 = 4$
 - $K_1 = 6$
 - $K_1 = 8$
 - $K_1 = 10$
 - $K_1 = 12$

Musobaqada qatnashuvchi jamoalar soni juft bo'lganda o'yinga ikkinchi turdan boshlab kirishadigan jamoalar chizmaning yuqori va pastidan teng qilib taqsimlanadi. Jamoalar soni toq bo'lganda chizmaning pastida o'yinga ikkinchi turdan boshlab kirishadigan jamoalar soni bitta ko'p bo'lishi lozim.

Birinchi turda hamma jamoalar musobaqada qatnashmagan holatlarda ikkinchi turda jamoalarning sonini 2^n darajasiga keltirish maqsadida jadvalning o'rtasidagi jamoalar birinchi turdan, chetdagi (yuqoridagi va pastdagi) jamoalar esa ikkinchi turdan musobaqalarga qatnasha boshlaydilar. Birinchi turda qatnashmaydigan jamoalarning soni juft bo'lganda yuqoridan va pastdan barobar sondagi jamoalar birinchi tur o'yinlaridan ozod qilinadi. Agar birinchi turda qatnashmaydigan jamoalar soni toq bo'lsa, birinchi tur o'yinlaridan jadvalning pastidan yuqoriga nisbatan bitta jamoa ortiq ozod qilinadi.

Masalan, 12 va 13 ta jamoa ishtirok etadigan holatlarni ko'rib chiqamiz:

$$(a - 2^n) \cdot 2 = x;$$

$$(12 - 2^3) \cdot 2 = (12 - 8) \cdot 2 = 4 \cdot 2 = 8;$$

ya'ni birinchi turda 8 ta jamoa (3-, 4-, 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-jamoalar) ishtirok etar ekan, 4 ta jamoa (1-, 2-, 11-, 12-,) ikkinchi turdan ishtirok etadi (yuqorida keltirilgan 12 ta jamoa ishtirok etgan kalendarga qarang).

O'n uchta jamoa o'ynaganda quyidagidek bo'ladi:

$$(a - 2^n) \cdot 2 = x;$$

$$(13 - 2^3) \cdot 2 = (13 - 8) \cdot 2 = 5 \cdot 2 = 10;$$

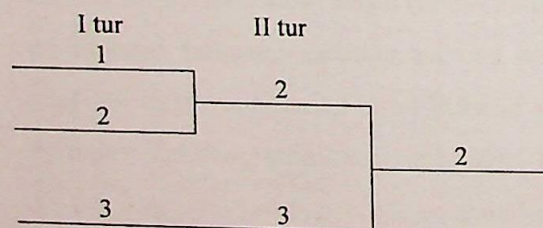
ya'ni, birinchi turda 10 jamoa (2-, 3-, 4-, 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-, 11-) ishtirok etar ekan, 3ta jamoa (1-, 12-, 13-) ikkinchi turdan musobaqada ishtirok etadi (yuqorida keltirilgan 13 ta jamoa uchun tuzilgan kalendarga qarang).

Kuchli jamoalar I turning o'zida o'zaro uchrashib mag'lubiyatga uchrab chiqib ketishlarining oldini olish uchun ularni jadvalga tarqatib chiqish mumkin.

4.5. Turli miqdordagi jamoalar ishtirokidagi mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi o'tkazilish tartibidagi chizmalar (setka)

$$K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2$$

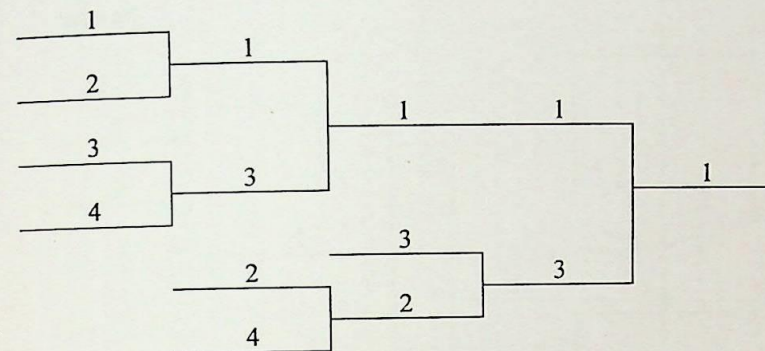
$$\text{Uchta jamoa ishtirokidagi chizma } K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (3 - 2) \cdot 2 = 2$$

3-2=1
Yuqoridan-0
Pastdan -1

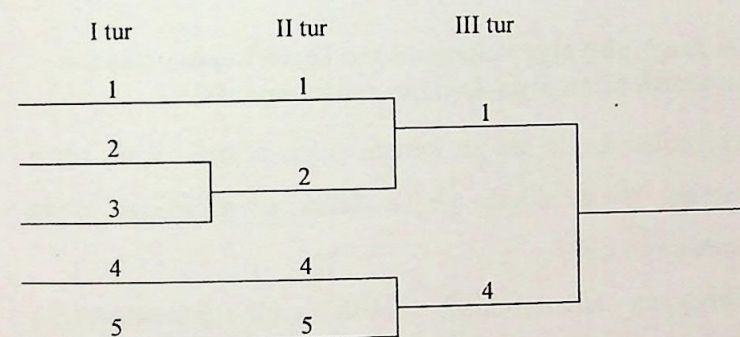
Chizma-1

To'rtta jamoa ishtirokida ikki marta mag'lubiyatga uchragandan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimidagi chizma

Chizma -5

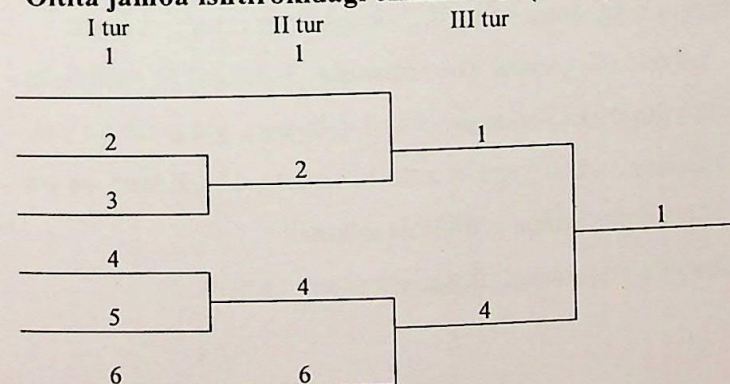
$$\text{Beshta jamoa ishtirokidagi chizma } K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (5 - 4) \cdot 2 = 2$$

5-2=3
Yuqoridan -1
Pastdan -2

Chizma -2

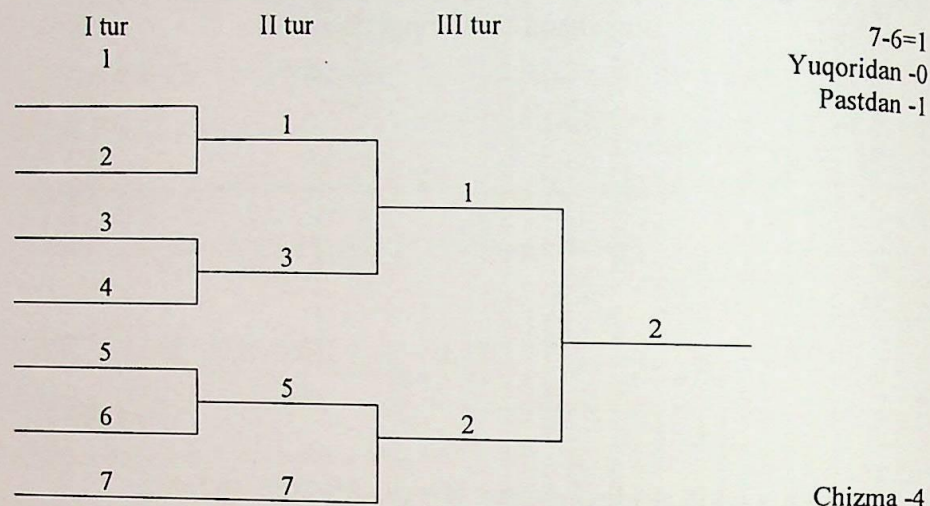
$$\text{Oltita jamoa ishtirokidagi chizma } K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (6 - 4) \cdot 2 = 4$$

6-4=2
Yuqoridan -1
Pastdan -1

Chizma -3

Yettita jamoa ishtirokidagi chizma $K_1=(K_0-2^n) \cdot 2=(7-4) \cdot 2=6$

4.6. Ikki marta mag'lubiyatga uchragandan keyin keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi

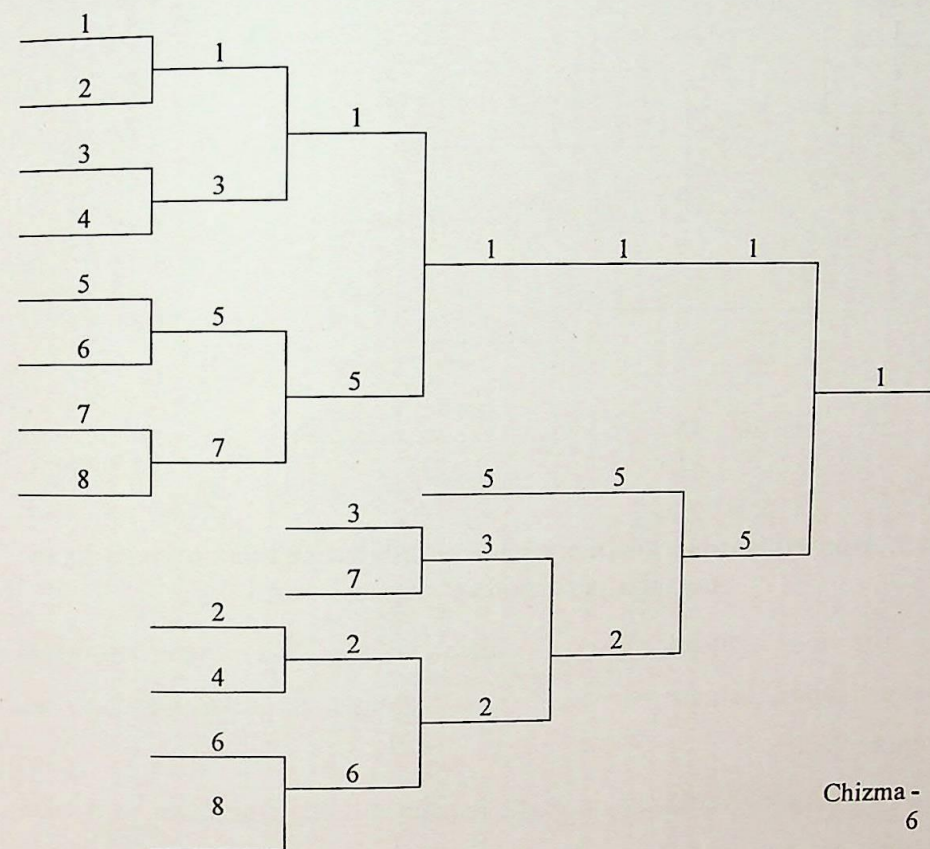
Ikkita mag'lubiyatdan keyin chiqib ketishi bilan o'ynaladigan o'yin tizimi mag'lubiyatdan keyin chiqib ketish bilan o'ynaladigan o'yin tizimasining bir turidir.

Ikki mag'lubiyatdan keyin chiqib ketish usuli qatnashayotgan jamoalarning soni ko'p bo'lmagan paytlarda qo'llaniladi. Bunda jamoa ikki marta mag'lubiyatga uchragandan so'ng musobaqalardan chiqib ketadi.

Agar asosiy jadvaldagi jamoa (bu misolda 3-jamoa) qo'shimcha jadvaldagi bir marta yutqazgan jamoaga ya'ni 1-jamoaga, yutqazib qo'ysa, u holda g'olibni aniqlash uchun yana o'zaro bir marta o'ynashlari va bu uchrashuvda kim yutsa o'sha jamoa g'olib hisoblanadi.

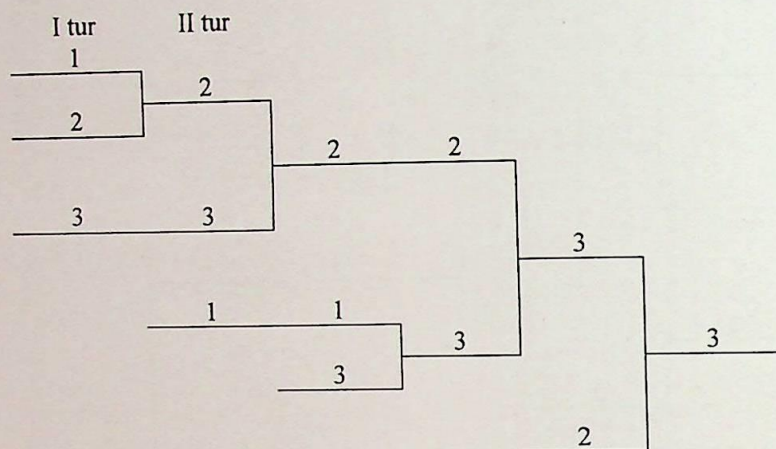
Ushbu quyidagi jadvalda yuqoridagi fikrlar o'z aksini topgan.

Sakkizta jamoa ishtirokida ikki marta mag'lubiyatga uchragandan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimidagi chizma

Uchta jamoa ishtirokidagi chizma $K_1 = (K_0 - 2^n) \cdot 2 = (3 - 2) \cdot 2 = 2$

3-2=1
Yuqoridan - 0
Pastdan - 1

Chizma -5

4.7. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimida o'tkazilish vaqti

Bir mag'lubiyatdan keyin chiqib ketish usuli bilan musobaqa o'tkazilganda, uchrashuvlar soni qatnashayotgan jamoalar sonidan bitta kam bo'ladi.

Bir mag'lubiyatdan keyin chiqib ketish usuli bilan musobaqa o'tkazish tashkil qilinsa va bunga necha kun kerakligini aniqlash lozim bo'lsa, quyidagi qoidani qo'llash mumkin. Qatnashuvchi jamoalar soni ikkinining "n" darajasiga (2^n) teng bo'lsa, ya'ni 2^2 , 2^3 , 2^4 , 2^5 , 2^6 va hokazo, darajani ko'rsatib turgan son (daraja ko'rsatkichi) necha bo'lsa, shuncha kun kerak bo'ladi. Daraja ko'rsatkichi musobaqa necha turdan iborat ekanligini ham bildiradi.

Misol uchun, a) 8 ta jamoa (sakkiz ikkining uchinchi darajasi, ya'ni 2^3 ga teng) ishtirok etadigan musobaqa 3 turdan iborat bo'lib, uch kun davom etadi.

Agar qatnashuvchi jamoalarning soni 2^n darajasidan ortiq bo'lsa, u holda daraja ko'rsatkichiga 1 sonini qo'shish bilan musobaqa necha turdan iborat ekanligini hamda necha kun kerakligini aniqlab olinadi.

Misol uchun, b) 10 ta jamoa ishtirokidagi musobaqa g'olibini aniqlash uchun 4 kun kerak bo'ladi. Nega deganda, 10 ikkining uchinchi darajasi - 2^3 dan, ya'ni 8 dan ortiq, shuning uchun yuqorida aytganimizdek daraja ko'rsatkichiga (bu yerda uchga) 1 sonini qo'shamiz va hosil bo'lgan son (bu misolda $3+1=4$), ya'ni yig'inda musobaqa necha turdan iborat ekanligini va necha kun kerakligini anglatadi.

Yuqorida ta'kidlab o'tganlarimizni quyidagi formulalar orqali ifodalasa bo'ladi:

a) $2^n = a \Rightarrow n=t$, ya'ni $2^3 = 8 \Rightarrow 3=3$

b) $2^n < a \Rightarrow n+1=t$, ya'ni $2^3 < 10 \Rightarrow 3+1=4$

Eslatma: a - musobaqada ishtirok etadigan jami jamoalarning soni, n - daraja ko'rsatkichi, t - turlar va kunlar soni.

Ushbu formulalarga asoslanib quyidagi jadvalni tuzish mumkin.

4.8. Musobaqada ishtirok etadigan jamoalarning soniga qarab musobaqa necha turdan iborat ekanligini va musobaqa qancha kun davom etishini aniqlash jadvali

Jamoalar soni	Turlar va kunlar soni						
	1	2	3	4	5	6	7
2	+						
3-4		+					
5-8			+				
9-16				+			
17-32					+		
33-64						+	
65-128							+

4.9. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketiladigan tizim bo'yicha o'tkaziladigan musobaqalarga xos bo'lgan tasodifiylik omil

Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketiladigan tizim bo'yicha (bunda musobaqada qatnashuvchi jamoalar sof qur'a tashlash bilan aniqlanadi) o'tkaziladigan musobaqalarga xos bo'lgan tasodifiylik omilini kamaytirish istagi musobaqa tashkilotchilarini musobaqa o'yinlarining tobora yangi tizimlarini izlashga majbur etadiki, bu tizimlar, odatda, aralash usullardan iborat bo'ladi.

Xilma-xil xalqaro turnirlarda, jumladan jahon birinchiligi va olimpiada o'yinlarining final qismida keng qo'llanilgan o'yin tizimlari shu tariqa paydo bo'lgan.

Bu tizimga binoan musobaqada qatnashuvchi jamoalar guruhlariga bo'linadi. Masalan, musobaqada qatnashuvchi jamoalar soni 16 ta bo'lganda, ular har bir guruhda to'rttadan jamoa bo'lgan to'rt guruhga bo'lib yuboriladi. Guruhdagi o'yinlar davrali tizim buyicha bir yoki ikki davrada o'tkaziladi. Jamoalarni qur'a tashlash bilan guruhlariga bo'lishni turli sharoitlarni hisobga olib o'tkazish mumkin. Bu sharoitlar oldindan musobaqa nizomida ko'rsatib o'tiladi (jamoalarning territoriyaga mansublik prinsipi, kuchli jamoalarni oldindan klassifikatsiyalash asosida turli guruhlariga bo'lib yuborish va hokazo). Jamoalar qandaydir bir joyda yigilganda emas, balki turli guruhlar va hatto guruhga kiruvchi jamoalar territoriya jihatidan turli joylarda joylashtirilganda ham musobaqalarni bu tizim bilan o'tkazish mumkin. Guruhda birinchi yoki ikkinchi o'rinni egallagan jamoalar keyingi musobaqalarda ishtirok etishga yo'l qo'yiladi. Bu musobaqalar mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan uynaladigan tizim bo'yicha o'tkaziladi, lekin bunda birinchi ikki tur

o'yinlarida bir guruhdagi jamoalar bir-birlari bilan uchrashmasliklari kerak, chunki ular dastlab o'zaro o'yin o'tkazganlar.

Quyida musobaqa o'tkazishning shunday sxemasi keltiriladi, bu sxema musobaqaning birinchi qismida ham, ikkinchi qismida ham jamoalarning qur'a tashlashidan oldin tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Yuqorida keltirilgan musobaqa tizimining afzalligi ravshan: bunda musobaqaning birinchi qismida mumkin bo'lgan tasodiflar iloji boricha yo'qotiladi va musobaqalar jamoalar soni anchagina ko'p bo'lganda ham nisbatan qisqa muddat ichida o'tkaziladi.

Ma'lumki, mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish tizimi bo'yicha o'ynaladigan o'yinlarda yoki aralash tizimda o'tkazilayotgan musobaqada, garchi o'yin asosiy va qo'shimcha vaqtda durrang bilan tugallansa ham, bir o'yinda yoxud bir necha o'yinda keyingi musobaqalarda qatnashish uchun g'olibni aniqlash zarur, albatta. Buni aniqlashning bir necha usuli bor. Ulardan birining, hozirgi vaqtda eng keng tarqalganining mohiyati shundan iboratki, jamoalar o'zaro ikki marta o'z maydonida va raqib maydonida uchrashishadi.

Xulosalar

Biz tomonimizdan keltirilgan natijalardan, shunday xulosa qilishimiz mumkinki, mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, ko'p jamoalarni ishtiroki asosida o'tkaziladigan paytda eng qulay musobaqa o'tkazish turi xisoblanadi.

Shu sababdan, bu tizimdan futbol va boshqa ommaviy sport turlarida ko'pgina korxona, muassasa, oliygoh, maktablarda musobaqalarni o'tkazishda asosan sport ishlariga mas'ul xodimlar to'g'ri maqsadga

muvofig bo'lardi. Ular tomonidan musobaqalarni to'g'ri tashkil etish hamda olib borish tizimlari asosida musobaqa saviyasi namoyon bo'ladi. Biz tomonimizdan tavsiya etilgan o'quv uslubiy qo'llanmada mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi ahamiyati to'g'risida keng yoritilgan bo'lib, barcha sport ishlariga mas'ul shaxslar foydalanishlari mumkin.

Amaliy tavsiyalar

Tashkiliy jihatdan to'g'ri va yaxshi tashkil qilingan musobaqalar juda muhim ahamiyatga ega, chunki musobaqalar faqat jismoniy sifatlargagina (kuchlilik, chidamlilik, tezkorlik va egiluvchanlik) emas, balki ruhiy-psixologik sifatlarga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Musobaqa davrida sportchilarning tashkilotchilik, o'zini tuta bilishlik, jamoa maqsadini o'z maqsadidan yuqori qo'ya olishlik kabi yana bir qancha sifatlari ham takomillashadi.

Mamlakatimizda musobaqalar o'tkazilishi tufayligina sport o'yinlaridan basketbol, voleybol, futbol, gandbol, tennis va boshqalar ommaviylashdi. Demak, musobaqalarsiz sportning bo'lishi mumkin emas. Ularni o'tkazish har doim dolzarb masalalardan bir bo'lib kelmoqda. Ko'pgina korxona, muassasa, oliygoh, maktablarda musobaqalarni o'tkazishda asosan sport ishlariga mas'ul xodimlar zimmasida bo'ladi. Ular tomonidan musobaqalarni to'g'ri tashkil etish hamda olib borish tizimlari asosida musobaqa saviyasi namoyon bo'ladi. Biz tomonimizdan tavsiya etilgan o'quv uslubiy qo'llanmada mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi ahamiyati to'g'risida keng yoritilgan bo'lib, barcha sport ishlariga mas'ul shaxslar foydalanishlari mumkin.

Nazorat savollari

1. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi nimaga kerak?
2. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimidagi kamchiliklar?
3. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimining ahamiyati niamdan iborat?
4. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi o'tkazilish tartibi qanday?

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Akramov J.A. Gandbol. Darslik. T., Lider Press, 2008 y.
2. Правила игры-2013-2014. Международная федерация футбола (ФИФА). Сюрих-2014 г. 143 стр
3. Футбол. Дарслик. Р.А. Акромовнинг умумий тахрири остида. Т.: ЎзДЖТИ, 2006 й.
4. Футбол. Учебник. Под общэй редаксии Нуримова Р.И. Т.: УзГИФК, 2005 г.
5. Futbol o'yin qoidalari va musobaqalarni tashkil etish. Mirzaqulov A.G., To'laganov A.A., Po'latov S.N., O'zDJTI / Toshkent-2014-y.
6. Правила игры в футбол ; М.: Астрел, 2001. 112 с.
7. Футбол. Правила игры. М. : Терра-Спорт, 2004. 71 с.
8. Talipjanov A.I. Yuqori malakali futbolchilar tayyorlashning zamonaviy tizimi. -T.: "Fan va texnologiya", 2012, 164 bet
9. <http://www.offsport.ru>
10. <http://dartstula.ru>
11. <http://tennis-i.com>

V BOB MUSOBAQALARNI DAVRALI TIZIMDA O'TKAZISH TARTIBI

5.1. Musobaqalarni davrali tizimda o'tkazishning ahamiyati

Ko'pgina musobaqalar hozirgi kunda nizomga asosan turli tizimlarda o'tkazilishini kuzatishimiz mumkin. Musobaqalar qisqa vaqt davomida o'tkazilsa, mag'lubiyatdan keyin musobaqadan chiqib ketish tizimida o'tkazilishi ko'pgina mutaxassislar tomonidan ta'kidlab kelingan. Ammo, bu tizim musobaqada jamoaning asosiy kuchlariga asosiy bahoni bera olmasligimiz bu tizimni kamchiliklarini ko'rsatadi. Shu sababdan jamoaning iskoniyatlarini baholovchi davrali tizimdan foydalanishni mutaxassislarimiz maslahat berishadi.

Musobaqada ishtirok etayotgan har bir jamoa agar musobaqa bir davrali o'tkazilsa, bir-biri bilan bir marta, agar musobaqa ikki davrali o'tkazilsa, ikki marta uchrashishi kerak. Uning bunday tizim yoki adolatli musobaqalashuvchilar kuchlari nisbatini ancha oqilona belgilashga va kuchli jamoani aniqlashga imkon beradi, bunda musobaqaning umumiy yakunidagi tasodifiylik elementi ma'lum darajada bartaraf qilinadi. Bu tizim bo'yicha musobaqalarni ikki davrali qilib o'tkazish eng to'g'ri hisoblanadi.

Davrali tizimda musobaqa ishtirokchilarining barcha o'rinlari to'plangan ochkolar soniga qarab aniqlanadi. O'tkazilgan barcha o'yinlar natijasida eng ko'p ochko olgan jamoa g'olib hisoblanadi. Bir yoki bir necha jamoalarda ochkolar teng bo'lib qolganda, g'olibni aniqlash uchun musobaqa tartibida qandaydir qo'shimcha ko'rsatkichlar yoki tadbirlar (masalan, shu jamoalar o'rtasida qo'shimcha o'yin yoki shu jamoalar o'rtasidagi avval o'ynalgan o'yin natijalari, yoki kiritilgan to'plar nisbati) nazarda tutilgan bo'lishi kerak.

Davrali tizim bo'yicha o'ynash tartibida qur'a tashlash bilan musobaqada qatnashuvchi jamoalarning raqamlari aniqlanadi. Jamoalarning aniqlangan raqamlari asosida o'yinlar jadvali (kalendari) tuziladi. Musobaqalar bir davrali qilib o'tkazilganda, o'yin bir-biri bilan bellashuvchi ikki jamoadan dastlabkisining maydonida o'tkaziladi. Agar musobaqada ikki davra nazarda tutilgan bo'lsa, ikkinchi o'yin keyingi jamoa maydonida o'tkazilishi kerak.

Misol uchun: bir musobaqada 6 ta jamoa ishtirok etmoqchi deylik. Musobaqa nizomiga muvofiq qur'a tashlash jarayoni o'tkaziladi. Har bir jamoa murabbiyi belgilangan tartibda, ya'ni 1 dan 6 gacha bo'lgan raqamlarni yashirin yo'l orqali tanlash jarayoni o'tkaziladi. Musobaqani tashkillashtirishga mas'ul shaxs tomonidan nazoratga olgan holda murabbiylar tanlagan raqamlar belgilanadi. Masalan, Paxtakor-W jamoasi murabbiyi 5 raqamini, Bunyodkor-W jamoasi murabbiyi 3 raqamini, Sevinch jamoasi murabbiyi 4 raqamini, Sherdor jamoasi murabbiyi 1 raqamini, Yoshlik jamoasi murabbiyi 2 raqamini, Lokomotiv-W jamoasi murabbiyi 6 raqamini tanladi. Raqamlar belgilab olingandan so'ng jamoalar to'g'risiga tanlangan raqamlar yoziladi. Ya'ni:

Paxtakor-W – 5;

Bunyodkor-W – 3;

Sevinch – 4;

Sherdor – 1;

Yoshlik – 2;

Lokomotiv-W – 6.

Davrali tizim bo'yicha o'tkaziladigan o'yinlar kalendarini uch usul bilan tuzish mumkin.

5.2. Birinchi usulida olib borish tartibi.

Musobaqada ishtirok etuvchi jamoalar soniga qarab, jamoalarning umumiy soniga yaqin bo'lgan toq son olinadi va unga muvofiq ravishda vertikal chiziqlar o'tkaziladi. Masalan: 4 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 4 soniga) yaqin bo'lgan toq son 3 bo'ladi; 6 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 6 soniga) yaqin bo'lgan toq son 5 bo'ladi; 8 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 8 soniga) yaqin bo'lgan toq son 7 bo'ladi; 10 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 10 soniga) yaqin bo'lgan toq son 9 bo'ladi; 12 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 12 soniga) yaqin bo'lgan toq son 11 bo'ladi; 14 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 14 soniga) yaqin bo'lgan toq son 13 bo'ladi; 16 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 16 soniga) yaqin bo'lgan toq son 15 bo'ladi; 18 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 18 soniga) yaqin bo'lgan toq son 17 bo'ladi; 20 ta jamoa bo'lganda, unga (ya'ni 20 soniga) yaqin bo'lgan toq son 19 bo'ladi. Demak: dastlab 4 ta jamoa ishtirok etsa, uchta vertikal chiziq o'tkazish zarur; 6 ta jamoa ishtirok etsa, beshta vertikal chiziq o'tkazish zarur; 8 ta jamoa ishtirok etsa, yettita vertikal chiziq o'tkazish zarur; 10 ta jamoa ishtirok etsa, to'qqizta vertikal chiziq o'tkazish zarur; 12 ta jamoa ishtirok etsa, o'n bitta vertikal chiziq o'tkazish zarur; 14 ta jamoa ishtirok etsa, o'n uchta vertikal chiziq o'tkazish zarur; 16 ta jamoa ishtirok etsa, o'n beshta vertikal chiziq o'tkazish zarur; 18 ta jamoa ishtirok etsa, o'n yettita vertikal chiziq o'tkazish zarur; 20 ta jamoa ishtirok etsa, o'n to'qqizta vertikal chiziq o'tkazish zarur (2-chizmadan 18-chizmagacha).

Vertikal chiziqlarning ostidan va ustidan, pastdan boshlab chapdan o'ngga qaratib jamoalar nomeri ketma-ket tartibda birinchidan musobaqada qatnashuvchi jamoalarning umumiy soniga eng yaqin bo'lgan toq songacha, orada bir chiziq qoldirib yozib chiqiladi.

Bu raqamlar keyingi raqamlarni grafik tarzida yozish uchun dastlabki reja bo'lib hisoblanadi. Birinchi kun o'yinlar taqvimini tuzish uchun birinchi raqamdan boshlab vertikal chiziq atrofida soat strelkasiga qarshi yo'nalishda oshib boruvchi tartibda barcha ishtirok etuvchi raqamlar yozib chiqiladi. Qolgan o'yin kunlarining taqvimini tuzish uchun vertikal chiziqlar o'rtasidagi barcha raqamlar, avval ularning ostiga va ustiga qo'yilgan raqamlarni hisobga olgan holda, ilonizi qilib qo'yib chiqiladi. Shuni ham aytish kerakki, raqamlar birin-ketin vertikal chiziqlarning o'ng tomonidan ortib boruvchi tartibda takrorlanib yoziladi.

Shundan keyin ikkinchi va qolgan taqvim kunlarida bellashuvchi jamoalarni aniqlash uchun har bir vertikal chiziqning chap tomoniga avvalgi taqvim kunidagi barcha raqamlar o'zgarishsiz o'tkazilishi kerak.

Hamma grafalar to'ldirilib chiqilganidan keyin, o'yinlarning taqvimi tuziladi. Buning uchun vertikal chiziqning ikki tomonida turuvchi raqamlar juft-juft qilib birlashtiriladi. Musobaqada ishtirok etuvchi jamoalar soni toq bo'lsa, har bir vertikal chiziqning ostida yoki ustida turuvchi raqamlar mazkur taqvim kuni (shu turda) o'ynamaydigan jamoa ekanini ko'rsatadi.

Jamoalar soni juft bo'lganda (masalan, jamoalar soni o'nta bo'lganda) ko'rsatilgan (vertikal chiziqning ostida yoki ustida) raqamlar (jamoalar) oxirgi raqamlar (o'ninchi) bilan o'ynaydilar.

Turlar bo'yicha o'yinlar jadvali bo'sh raqamli jamoalar (vertikal chiziq ostida yoki ustidagi raqamlar) bilan so'nggi raqamli jamoa o'yinini hisobga olgan holda tuziladi (yuqoridagi misolda 1-raqam bilan, 10-raqam bilan va hokazo).

Odatda, tur jadvalida birinchi bo'lib ko'rsatilgan jamoa maydon egasi hisoblanadi. Shuning uchun qur'aning oxirgi raqami (masalan, musobaqada

qatnashuvchi jamoalar o'nta bo'lganda 10-raqam, o'n ikkita bo'lganda 12-raqam, o'n to'rtta bo'lganda 14-raqam, o'n oltita bo'lganda 16-raqam,) har bir turdan keyin o'rin almashib turadi. Qolgan bellashuvchi jamoalar vertikal chiziqning o'ng tomonida turuvchi raqamdan boshlab tuziladi.

Misol uchun:

Paxtakor-W – 1;

Bunyodkor-W – 3;

Sevinch – 2.

$$\begin{array}{c} 3 \\ 3 \mid 2 \\ 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 3 \\ 2 \mid 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 1 \mid 3 \\ 2 \end{array}$$

I tur	II tur	III tur
Paxtakor-W – 0	0 – Bunyodkor-W	Sevinch – 0
Sevinch – Bunyodkor-W	Paxtakor-W – Sevinch	Bunyodkor-W – Paxtakor-W

0 – raqam bilan baxs olib bormoqchi bo'lgan jamoalar o'yinni o'tkazib yuboradi. Shunday qilib, bu usulda jamoalarning har bir turda navbat bilan maydon almashishiga qat'iy rioya qilinadi.

1-chizma

Uchta jamoa uchun birinchi davrali usulda o'yinlarni olib borilishi

$$\begin{array}{c} 3 \\ 3 \mid 2 \\ 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 3 \\ 2 \mid 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 1 \mid 3 \\ 2 \end{array}$$

I tur	II tur	III tur
1-0	0-3	2-0
2-3	1-2	3-1

2-chizma

To'rtta jamoa uchun birinchi davrali usulda o'yinlarni olib borilishi

$$\begin{array}{c} 3 \\ 3 \mid 2 \\ 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 3 \\ 2 \mid 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 1 \mid 3 \\ 2 \end{array}$$

I tur	II tur	III tur
1-4	4-3	2-4
2-3	1-2	3-1

3-chizma

Beshta jamoa uchun birinchi davrali usulda o'yinlarni olib borilishi

$$\begin{array}{c} 4 \\ 4 \mid 3 \\ 5 \mid 2 \\ 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 5 \\ 3 \mid 5 \\ 2 \mid 1 \end{array} \quad \begin{array}{c} 5 \\ 5 \mid 4 \\ 1 \mid 3 \\ 2 \end{array} \quad \begin{array}{c} 5 \\ 4 \mid 1 \\ 3 \mid 2 \end{array} \quad \begin{array}{c} 1 \mid 5 \\ 2 \mid 4 \\ 3 \end{array}$$

I tur	II tur	III tur	IV tur	V tur
1-0	0-4	2-0	0-5	3-0
2-5	1-2	3-1	2-3	4-2
3-4	5-3	4-5	1-4	5-1

5.3. Ikkinchi usulida olib borish tartibi (qatorasiga)

O'yinlar taqvimini o'yinda ishtirok etuvchi hamma jamoalarni bir qatorga juft-juft qilib yozish usuli bilan tuzishda maydonlar almashishining avvalgidek shartlari, ya'ni uchrashuv "egasi" huquqi saqlanadi. Mazkur

usulda jamoalarning juft soni olinadi. Masalan: agar musobaqada 3 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 4 jamoaga tuziladi; agar musobaqada 5 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 6 jamoaga tuziladi; agar musobaqada 7 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 8 jamoaga tuziladi; agar musobaqada 9 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 10 jamoaga tuziladi; agar musobaqada 11 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 12 jamoaga tuziladi; agar musobaqada 13 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 14 jamoaga tuziladi; agar musobaqada 15 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 16 jamoaga tuziladi; agar musobaqada 17 ta jamoa bo'lsa o'yinlar taqvimi 18 jamoaga tuziladi, agar musobaqada 19 jamoa qatnashsa, o'yinlar taqvimi 20 jamoaga tuziladi va hokazo.

8 ta jamoa bo'lganda birinchi taqvim kuni quyidagi tartibda tuziladi: bir qatorda birinchi raqam oxirgi 8-raqam bilan, ikkinchi raqam oxirgi raqamdan oldingi 7-raqam bilan birlashtiriladi, ya'ni bir-biri bilan o'ynovchi jamoa aniqlanadi va hokazo. Shunda quyidagi jamoalar bellashadigan bo'lib chiqadi: 1-8, 2-7, 3-6, 4-5 (23-chizma).

Keyingi taqvim kunlaridagi o'yinlar jadvalini tuzish dastlabki juftlikdagi 1-raqamni avvalgi taqvim kunidagi o'ng tomondagi chekka raqam bilan birlashti-rishdan boshlanadi. Bunda maydonlar almashinishi uchun 1- raqam navbatma-navbat juftlikning goh o'ng, goh chap tomoniga qo'yiladi. Qolgan juftliklar (bir-biri bilan o'ynaydigan jamoalar) qolgan raqamlarni juft-juft qilib bir qatorga yozish bilan tuziladi, bunda birlashtirish o'ng tomondan boshlanadi.

Shunday qilib, ikkinchi taqvim kuni quyidagi jamoalar bir-biri bilan bellashadi: 5-1, 6-4, 7-3, 8-2.

Ikkinchi va undan keyingi taqvim kunlarini tuzish uchun birinchi juftlikning 1-raqamdagi o'rin boshqa raqamdagi (mazkur holda 8-raqamni) qoldiriladi, keyingi juftliklarni birlashtirish prinsipi avvalgidek bo'ladi.

Nazorat qatorida hosil bo'ladigan juftliklarning (birinchidan tashqari) birinchi kalendar kunidagi juftliklar bilan to'g'ri kelishi barcha kunlar bo'yicha tuzilgan o'yinlar taqvimining to'g'riligini tasdiqlaydi. O'yinlar taqvimi ikki davrali bo'lganda, barcha juftliklardagi raqamlar almashtiriladi. O'yinlar taqvimini tuzish va uni nazorat qilishning oddiyligi – bu usulning afzalligidir.

Misol uchun, to'rtta jamoa uchun qur'a natijalari: Sevinch-2; Sherdor-1; Yoshlik -4; Lokomativ-W -3.

1-kun	Sherdor - Yoshlik	Sevinch - Lokomativ-W
2-kun	Lokomativ-W - Sherdor	Yoshlik - Sevinch
3-kun	Sherdor - Sevinch	Lokomativ-W - Yoshlik
<i>Kontrol qator</i>		
	Yoshlik - Sherdor	Sevinch - Lokomativ-W

Yuqorida kelib chiqqan ma'lumotlarga asoslanib, biz tomonimizdan davrali tizimning ikkinchi usulida qatorasiga turli jamoalar ishtirokidagi musobaqalar taqvimi tuzib chiqildi (1-5-chizmalar). Bu chizmalarda biz toq va juft sonli jamoalar ishtirokidagi uchrashuvlar tizimi ko'rsatilgan. Biz tomonimizdan bu usulni ikki ko'rinishda A va B variantda ko'rsatib berduk. A variantda natijalar (1-5-chizmalar) birinchi usul bilan bir hil o'yin olib borishga to'g'ri keladi.

5.4. Davrali tizimning ikkinchi usulida olib borish tartibi (qatorasiga)

A variantda

1-chizma

To'rtta jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-4	2-3
2-kun	4-3	1-2
3-kun	2-4	3-1
Kontrol qator		
	1-4	2-3

2-chizma

Beshta jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-0	2-5	3-4
2-kun	0-4	5-3	1-2
3-kun	2-0	3-1	4-5
4-kun	0-5	1-4	2-3
5-kun	3-0	4-2	5-1
Kontrol qator			
	1-0	2-5	3-4

3-chizma

Oltita jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-6	2-5	3-4
2-kun	6-4	5-3	1-2
3-kun	2-6	3-1	4-5
4-kun	6-5	1-4	2-3
5-kun	3-6	4-2	5-1
Kontrol qator			
	1-6	2-5	3-4

4-chizma

Yettita jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-0	2-7	3-6	4-5
2-kun	0-5	6-4	7-3	1-2
3-kun	2-0	3-1	4-7	5-6
4-kun	0-6	7-5	1-4	2-3
5-kun	3-0	4-2	5-1	6-7
6-kun	0-7	1-6	2-5	3-4
7-kun	4-0	5-3	6-2	7-1
Kontrol qator				
	1-0	2-7	3-6	4-5

5-chizma

Sakkizta jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-8	2-7	3-6	4-5
2-kun	8-5	6-4	7-3	1-2
3-kun	2-8	3-1	4-7	5-6
4-kun	8-6	7-5	1-4	2-3
5-kun	3-8	4-2	5-1	6-7
6-kun	8-7	1-6	2-5	3-4
7-kun	4-8	5-3	6-2	7-1
Kontrol qator				
	1-8	2-7	3-6	4-5

B-variant

1-chizma

To'rtta jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-4	2-3
2-kun	3-1	4-2
3-kun	1-2	3-4
Kontrol qator		
	4-1	2-3

Beshta jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	0-5	1-4	2-3
2-kun	3-0	4-2	5-1
3-kun	0-1	2-5	3-4
4-kun	4-0	5-3	1-2
5-kun	0-2	3-1	4-5
Kontrol qator			
	5-0	1-4	2-3

Oltita jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-6	2-5	3-4
2-kun	4-1	5-3	6-2
3-kun	1-2	3-6	4-5
4-kun	5-1	6-4	2-3
5-kun	1-3	4-2	5-6
Kontrol qator			
	6-1	2-5	3-4

Yettita jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	0-7	1-6	2-5	3-4
2-kun	4-0	5-3	6-2	7-1
3-kun	0-1	2-7	3-6	4-5
4-kun	5-0	6-4	7-3	1-2
5-kun	0-2	3-1	4-7	5-6
6-kun	6-0	7-5	1-4	2-3
7-kun	0-3	4-2	5-1	6-7
Kontrol qator				
	7-0	1-6	2-5	3-4

Sakkizta jamoa uchun o'yinlar kalendarini "qatorasiga" tuzish

1-kun	1-8	2-7	3-6	4-5
2-kun	5-1	6-4	7-3	8-2
3-kun	1-2	3-8	4-7	5-6
4-kun	6-1	7-5	8-4	2-3
5-kun	1-3	4-2	5-8	6-7
6-kun	7-1	8-6	2-5	3-4
7-kun	1-4	5-3	6-2	7-8
Kontrol qator				
	8-1	2-7	3-6	4-5

5.5. Uchinchi usulida olib borish tartibi

Bu usul avvalgi ikki usuldan ham oddiy: u musobaqa o'tkazish jarayonida maydonning almashinishi hyech qanday ahamiyatga ega bo'lmagan taqdirda (musobaqalar bir joyda o'tkazilganda) qo'llaniladi.

Uchinchi usulga binoan o'yinlar taqvimi bevosita turlar bo'yicha tuziladi. Musobaqada qatnashuvchi jamoalar soniga mos bo'lgan raqamlar (jamoalar soni juft bo'lganda) birinchi raqamdan boshlab ikki ustuncha qilib yoziladi (butunda 1-raqam chap ustunchaning tepasidan boshlanadi). Shundan keyin ikkinchi raqamdan boshlab (bu raqam, ya'ni 2-raqam ikkinchi ustunchaga, birinchi raqamning qarshisiga yoziladi), ketma-ket tartibda soat strelkasi bo'ylab qolgan raqamlar qo'yib chiqiladi Keyingi tur o'yinlarini tuzish uchun raqamlar soat strelkasiga qarshi yozib chiqiladi, birinchi raqam o'z o'rnida qoladi (1-4-chizmalar).

Agar musobaqada qatnashuvchi jamoalar soni toq bo'lsa, keyingi juft son o'rniga "nol" raqami qo'yiladi, qolganlari esa o'zgarishsiz qoladi. Taqvim bo'yicha "nol" raqami bilan o'ynashi kerak bo'lganlar mazkur turda

o'ynamaydi (1-5-chizmalar). Misol uchun: Bunyodkor-W – 3; Sherdor – 1; Yoshlik – 2.

I tur	II tur	III tur
Sherdor – Yoshlik	Sherdor – Bunyodkor -W	Sherdor – 0
0 – Bunyodkor-W	Yoshlik – 0	Bunyodkor -W – Yoshlik

5.6. Davrali tizimning uchinchi usulida olib borish tartibi

1- chizma

To'rtta jamoa uchun turlar bo'yicha o'yinlarning taqsimlanishi

I tur	II tur	III tur
1-2	1-3	1-4
4-3	2-4	3-2

2- chizma

Beshta jamoa uchun turlar bo'yicha o'yinlarning taqsimlanishi

I tur	II tur	III tur	IV tur	V tur
1-2	1-3	1-4	1-5	1-0
0-3	2-4	3-5	4-0	5-2
5-4	0-5	2-0	3-2	4-3

3- chizma

Oltita jamoa uchun turlar bo'yicha o'yinlarning taqsimlanishi

I tur	II tur	III tur	IV tur	V tur
1-2	1-3	1-4	1-5	1-6
6-3	2-4	3-5	4-6	5-2
5-4	6-5	2-6	3-2	4-3

Yetita jamoa uchun turlar bo'yicha o'yinlarning taqsimlanishi

I tur	II tur	III tur	IV tur	V tur	VI tur	VII tur
1-2	1-3	1-4	1-5	1-6	1-7	1-0
0-3	2-4	3-5	4-6	5-7	6-0	7-2
7-4	0-5	2-6	3-7	4-0	5-2	6-3
6-5	7-6	0-7	2-0	3-2	4-3	5-4

5.7. O'yindagi uchrashuvlar sonini aniqlash

Musobaqa tashkil etayotgan mas'ul shaxs har doim musobaqalar vaqtini hamda davomiyligini taqsimlay olishi kerak. Negaki, musobaqalarning boshlanishidan to yakun topishiga qadar uchrashuvlar soniga qarab kunlarni taqsimlash mumkin bo'ladi.

Davrali tizim bo'yicha bir davrali musobaqalar o'tkazishda kerak bo'lganini aniqlash uchun o'yinlarning umumiy sonini bo'lish kerak.

Bu quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$H = \frac{K(K-1)}{2}$$

bunda I – o'yinlar soni,

K – musobaqada ishtirok etuvchi jamoalar soni.

Masalan, jamoalar sonini aniqlash quyidagicha bo'ladi:

$H = \frac{3(3-1)}{2} = \frac{3 \times 2}{2} = 3$	$H = \frac{12(12-1)}{2} = \frac{12 \times 11}{2} = 66$
$H = \frac{4(4-1)}{2} = \frac{4 \times 3}{2} = 6$	$H = \frac{13(13-1)}{2} = \frac{13 \times 12}{2} = 78$

$H = \frac{5(5-1)}{2} = \frac{5 \times 4}{2} = 10$	$H = \frac{14(14-1)}{2} = \frac{14 \times 13}{2} = 91$
$H = \frac{6(6-1)}{2} = \frac{6 \times 5}{2} = 15$	$H = \frac{15(15-1)}{2} = \frac{15 \times 14}{2} = 105$
$H = \frac{7(7-1)}{2} = \frac{7 \times 6}{2} = 21$	$H = \frac{16(16-1)}{2} = \frac{16 \times 15}{2} = 120$
$H = \frac{8(8-1)}{2} = \frac{8 \times 7}{2} = 28$	$H = \frac{17(17-1)}{2} = \frac{17 \times 16}{2} = 136$
$H = \frac{9(9-1)}{2} = \frac{9 \times 8}{2} = 36$	$H = \frac{18(18-1)}{2} = \frac{18 \times 17}{2} = 153$
$H = \frac{10(10-1)}{2} = \frac{10 \times 9}{2} = 45$	$H = \frac{19(19-1)}{2} = \frac{19 \times 18}{2} = 171$
$H = \frac{11(11-1)}{2} = \frac{11 \times 10}{2} = 55$	$H = \frac{20(20-1)}{2} = \frac{20 \times 19}{2} = 190$

Turlar o'rtasidagi o'yinlar jadvalini tuzishda jamoalarning o'quv-mashg'ulot ishlarini o'tkazishga imkon beradigan darajada tanaffus bo'lishini nazarda tutish kerak.

5.8. Tashkil etilgan musobaqalarda o'rinlarni aniqlash

O'tkazilgan musobaqa natijasida g'olib va musobaqada ishtirok etgan jamoalar egallagan keyingi o'rinlar aniqlanadi. Shu musobaqada jamoaning o'tkazgan har bir o'yini uning natijasiga qarab, ochkolar berish yo'li bilan baholanadi. Kollektivdan bitta jamoa qatnashadigan davralar tizimi bo'yicha o'tkaziladigan musobaqalarda quyidagicha hisobga olish shkalasi keng tarqalgan bo'lib, unga binoan g'alaba uchun – 2, durang uchun – 1, mag'lubiyat uchun - 0 ochko beriladi. Jamoalarning o'yinga kelmaganligini mag'lubiyat bilan tenglashtirmaslik uchun boshqacha hisoblash shkalasi qabul qilinadi, masalan: g'alaba – 3 ochko, durang – 2 ochko, mag'lubiyat – 1 ochko, o'yinga kelmaslik – 0 ochko.

Klublar bo'yicha hisobga olishda, jismoniy tarbiya jamoalari musobaqalarda bir necha jamoalar bilan qatnashganda (viloyat, shahar va tuman birinchiliklari o'ynalayotgan vaqtda shunday bo'lishi mumkin) hisobga olish shkalasi har bir jamoaga alohida-alohida ochkolar yozishni talab qiladi.

Natijalar klublar bo'yicha hisobga olinadigan musobaqada oltita jamoa bilan qatnashuvchi jismoniy tarbiya kollektivi jamoalariga beriladigan baholash ochkolari shkalasi misol tariqasida keltirilgan.

1-jadval

Alohida – alohida baholashning tahminiy shkalasi

Natija	Jamoalar bo'yicha baholash ochkolari					
	1	2	3	4	5	6
G'alaba	18	15	12	9	6	3
Durang	12	10	8	6	4	2
Mag'lubiyat	6	5	4	3	2	1
O'yinga kelmaganlik	0	0	0	0	0	0

Musobaqa o'tkazishning muayyan sharoitlari va oldinga qo'yilgan vazifalarga qarab ochkolar differentsiatsiyasi turli jamoalar uchun boshqacha bo'lishi mumkin. Biroq, odatda, mag'lubiyat g'alaba uchun beriladigan ochkolarning 1/3 ni, durang uchun beriladigan ochkolarning 2/3 ni, kelma-ganlik uchun 0 qismini berishini nazarda tutish kerak.

Musobaqada o'rinlar jamoalarning hamma o'yinlarda to'plagan ochkolari yig'indisiga qarab uzil-kesil aniqlanadi. Eng ko'p ochko to'plagan jamoa g'olib hisoblanadi. Agar dastlabki bir necha jamoalarning to'plagan ochkolari soni bir xil bo'lsa, g'olibni uzil-kesil aniqlash uchun ular o'rtasida qo'shimcha o'yinlar o'tkazilishi mumkin yoki o'rinlar kiritilgan va o'tkazib

yuborilgan to'plar nisbati bo'yicha, yoki ular o'rtasida musobaqa jarayonida o'tkazilgan o'yin natijalari bo'yicha aniqlanadi.

Klublardagi barcha jamoalar musobaqada ishtirok etish natijasida to'plagan ochkolari yig'indisiga qarab jamoalar bo'yicha g'oliblar aniqlanadi.

Xulosalar

Raqobat darajasi va yutuqlariga bo'lgan talabni asta-sekin ortib borishi (sportchini yuqori darajadagi musobaqalarda natijalariga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir). Respublika miqyosidagi musobaqalarda qatnashish uchun viloyatda o'tkazilgan musobaqalarda tegishli o'rin egallash zarur (tabiiyki, respublika musobaqalarida viloyatlardagiga qaraganda g'alaba uchun raqobat kuchli bo'ladi).

Yosh avlodni jismoniy tarbiyalash va ma'naviyatini shakllantirishda sport musobaqalarining o'rni kattadir. Sport musobaqalari turli, ya'ni shaxsiy, jamoa va shaxsiy ochiq birinchiliklar, kasbiy sport birinchiliklari darajalarida, olimpiya va aylanma tizimi shakllarida o'tkazilib kelinmokda. Bundan tashqari, Prezident kubogi musobaqalari, o'tgan mashhur sportchilar, davlat va jamoat arboblari, buyuk ajdodlarimizning xotirasiga bag'ishlangan turnirlar bo'lib o'tmoqda. Mana shu musobaqalarda ham tizimlar muhim hisoblanadi.

Ma'lumki, inson ma'naviyati va madaniyatini rivojlanishida, har xil yakkama-yakka kurash va sport elementlari o'rtasida o'yinlar birinchi bo'lib tashkil topgan. Keyinchalik esa ularni shakllari, uslublari va elementlari tashkil topa boshlagandan keyin tayyorgarlik ko'rash yo'llari aniqlana boshlandi. Hozirgi kunda sportda bu yo'nalishni ko'p soxasi bo'yicha

sportchilar tayyorlashni ilmiy asoslangan tizimi tashkil qilinib sport mashg'ulotlarini ham o'z ichiga oladi.

Musobaqa o'tkazishning u yoki bu usuli musobaqa oldiga qo'yilgan vazifa, musobaqa yakunlanishi lozim bo'lgan muddat, sportchilar (jamoalar) soni, ularning sport tayyorgarligi, o'quv ishlab chiqarishda bandligi va xududiy joylashganligi, qatnashchilar bellashuvini o'tkazish uchun zarur bo'lgan joylar (maydon) miqdori hamda albatta mablag' bilan ta'minlanishiga qarab belgilanadi.

Amaliy tavsiyalar

Sport natijalari har doim ko'p omillik hodisadir (bu esa ko'pgina sabablarga bog'liq). Jamiyatdagi sport natijalari taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omillar bo'lib hisoblanadi.

Musobaqa faoliyati - bu tartiblashtirilgan raqobat bo'lib, o'z qobiliyatini ob'ektiv ravishda solishtirish va maksimal darajada natija ko'rsatilishini ta'minlash hamda tartibga solishdir. Bu bir qancha maxsus xususiyatlarga ega:

1. Musobaqa tizimida raqobatni oshib borish darajasiga qarab hamda yutuqqa bo'lgan talabga nisbatan (dastlabki va rasmiy musobaqalarda) faoliyatini tashkil qilishga.

2. Musobaqa o'tkaziladigan vositalarni amalga kiritishda sportchini faoliyati, shart-sharoiti va yutuqlarini baholash yo'llarini tartiblashtirish, ma'lum qoidalar hamda musobaqani umum me'yorlari bilan mustahkamlanadi.

3. Musobaqalashuvchilarni xulqini va o'zini tutish tartibiga ham bog'liq.

Nazorat savollari

1. Musobaqalarni davrali tizimda o'tkazishning ahamiyati ahamiyati nimadan iborat?
2. Birinchi usulida olib borish tartibi qanday?
3. Ikkinchi usulida olib borish tartibi qanday?
4. Uchinchi usulida olib borish tartibi qanday?

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Akramov J.A. Gandbol. Darslik. T., Lider Press, 2008 y.
2. Pravila igrы-2013-2014. Mejdunarodnaya federatsiya futbola (FIFA). Syurix-2014 g. 143 st
3. Futbol. Darslik. R.A. Akramovning umumiy tahriri ostida. T.: O'zDJTI, 2006 y.
4. Футбол. Учебник. Под общэй редаксии Нуримова Р.И. Т.: УзГИФК, 2005 г.
5. Futbol o'yin qoidolari va musobaqalarni tashkil etish. Mirzaqulov A.G., To'laganov A.A., Po'latov S.N., O'zDJTI / Toshkent-2014-y.
6. Правила игры в футбол ; М.: Астрел, 2001. 112 с.
7. Футбол. Правила игры. М. : Терра-Спорт, 2004. 71 с.
8. Talipjanov A.I. Yuqori malakali futbolchilar tayyorlashning zamonaviy tizimi. -T.: "Fan va texnologiya", 2012, 164 bet
9. <http://www.offsport.ru>
10. <http://dartstula.ru>
11. <http://tennis-i.com>

Foydalanish uchun tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning o'quv mashg'ulot jarayonini tashkil qilish va rejalashtirish. Uslubiy tavsiyanoma. T., O'zDJTI. 2011. - 38 b.
2. Artikov A.A. Alimjanov S.I. Shukurova Sh.T. Futbolchilarning mashg'ulot jarayonida pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma. T.:2014. -62 b.
3. Artikov A.A. Futbolchilarning pressing taktik harakatlari taxlili. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2013. - 67 b.
4. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Futbol sport turida taktik tizimlarining o'zgarishi. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2015. - 50 b.
5. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi. Uslubiy tavsiyanoma. T.: 2014. - 46 b.
6. Artikov A.A. Shukurova Sh.T. Musobaqalarni davrli tizimda o'tkazish tartibi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2015. - 50 b.
7. Bekturov O.Yo. Yosh futbolchilarning nazariy bilimlarini oshirish. Uslubiy qo'llanma.Toshkent. 2013. - 35 b.
8. Davletmuradov S.R. Futbolchilarni tayyorlashda pedagogik nazorat. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 26 b.
9. Futbol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida. T.: "ILMIY TEXNIKA AXBOROTI - PRESS NASHRIYOTI" 2018. 316 b.
10. Futbol o'yin qoidolari va musobaqalarni tashkil etish. Mirzaqulov A.G., To'laganov A.A., Po'latov S.N., O'zDJTI / Toshkent-2014-y. 52 bet.

11. Iseyev Sh.T. Futbolchilarni yillik tsiklda tayyorlashni rejalashtirish. O'quv qo'llanma. "ITA-PRESS". Toshkent. 2014. - 460 b.

12. Kuryazov R. Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorgarligi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2012. - 38 b.

13. Mirzaqulov A.G., To'laganov A.A., Po'latov S.N. Futbol o'yin qoidolari va musobaqalarni tashkil etish. O'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 52 b.

14. Nurimov R.I. Davletmuradov S.R. Yuqori malakali futbolchilarning gurux taktik harakatlarni takomillashtirish. O'quv-uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2014. - 51 b.

15. Nurimov R.I. Yosh futbolchilarni texnik va taktik tayyorlash. O'quv qo'llanma. O'zDJTI nashriyot-matbaa bo'limi. 2005. - 105 b.

16. Sport pedagogik mahoratini oshirish (Futbol). Darslik. Sh.T.Iseyevning umumiy tahriri ostida. T.: "ILMIY TEXNIKA AXBOROTI – PRESS NASHRIYOTI". 2018. - 312 b.

17. Sport pedagogik mahoratini oshirish (futbol). Darslik. Sh.X.Isroilovning umumiy tahriri ostida. O'zR. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti. T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2015. - 224 b.

18. Sport va harakatli o'yilar (futbol) / darslik: Sh.X. Isroilov, Z.R.Nurimov, Sh.U.Abidov, S.R.Davletmuratov, A.A.Karimov. – T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017. – 320 b.

19. Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning o'quv-mashg'ulot jarayo-nini tashkil qilish va rejalashtirish. Uslubiy tavsiyanoma. T., 2011.

20. Akramov J.A. Gandbol. Darslik. T., Lider Press, 2008 y.

21. Vixrov K., Dogadaylo V. Pedagogicheskiy kontrol v protsesse trenirovki. Kiyev, 2004.

22. Godik M.A., Nurimov R.I. – "Kontrol trenirovochnyx i sorevnovatelnyx nagruzok" FiS 1980

23. Djonatan Uilson. Kniga o futbolnyx taktikax. Strategii na futbolnom pole/Dj.Uilson; [per. s ang. D.Kurochki]. – Moskva: Eksmo, 2014. - 352 s.

24. Kurbanov O.A. Sovershenstvovaniye tochnosti peredach i udarov myacha golovoy yuny futbolistov, Uchebnoye posobiye. T. UzGIFK. 2007 g. 112 s.

25. Kurbanov O.A., Nurimov Z.R., Usmanov A.M. Skorostno-silovaya podgotovka futbolistov. Monografiya. Tashkent: Lider Press, 2009.-209 s.

26. Laptev A.P. – Rejim futbolista M.FiS 1981

27. Nurimov R.I.–" Kontrol spetsialnoy lovkosti futbolistov" (metod. rekomendatsii) T.1980

28. Pravila igrы v futbol ; M.: Astrel, 2001. 112 s.

29. Pravila igrы-2013-2014. Mejdunarodnaya federatsiya futbola (FIFA). Syurix-2014 g. 143 st

30. Salomov R.S. Sport mashg'ulotining nazariy asoslari. T-2005y. B.18-32

31. Spirin A.N., Kadetov A.P. Mini futbol: Pavila sorevnovaniy. M., Sovetskiy sport, 1991.-44 s.

32. Talipjanov A.I. Yuqori malakali futbolchilar tayyorlashning zamonaviy tizimi. –T.: «Fan va texnologiya», 2012, 164 bet

33. Futbol. Darslik. R.A. Akramovning umumiy tahriri ostida. T.: O'zDJTI, 2006 y.
34. Футбол. Правила игры. М. : Терра-Спорт, 2004. 71 с.
35. Футбол. Учебник. Под общей редакции Нуримова Р.И. Т.: УзГИФК, 2005 г.

Internet saytlari

1. <http://dartstula.ru>
2. <http://tennis-i.com>
3. <http://www.offsport.ru>

Mundarija

Kirish	3
I BOB. MUSOBAQA QOIDALARI, HAKAMLAR VA HAKAMLIK QILISH USLUBIYATI.....	9
1.1. Qoidalarda o'zgartirishlarni boshqarish.....	11
1.2. Kelajakdagi o'zgarish.....	11
1.3. Eslatmalar va modifikatsiyalar.....	12
1.3.1. O'yin qoidalariga eslatmalar	12
1.4. Umumiy modifikatsiyalar	14
1.5. Vaqtincha chetlashtirishlar bo'yicha yo'riqnoma (jarima o'rindig'i) 17	
1.6. Qaytar almashtirishlar bo'yicha yo'riqnoma	22
1.7. O'yin qonun qoidalari	23
1.7.1. 1-qoida. O'yin maydoni	23
1.7.2. 2-qoida. To'p.....	33
1.7.3. 3-qoida. O'yinchilar	35
1.7.4. 4-qoida. O'yinchilarning ekipirovkasi	43
1.7.5. 5-qoida. Hakam	50
1.7.6. 6-qoida. O'yinning boshqa rasmiy shaxslari	60
1.7.17. 7-qoida. O'yinning davomiyligi.....	66
1.7.8. 8-qoida. O'yinning boshlanishi va yangidan boshlanishi.....	67
1.7.9. 9-qoida. To'p o'yinda va o'yinda emas	70
1.7.10. 10-qoida. O'yinning natijasini aniqlash.....	71
1.7.11. 11-qoida. "O'yindan tashqari" holat.....	76
1.7.12. 12-qoida. Qoidalarni buzish va nointizomiy xulq-atvor.....	80
1.7.13. 13-qoida. Jarima zarbasi/erkin zarba	99
1.7.14. 14-qoida. 11 metrli zarba	103
1.7.15. 15-qoida. To'pni yon chiziqdan tashlab berish.....	108
1.7.16. 16-qoida. Darvozadan o'yinga to'p kiritish.....	110
1.7.17. 17-qoida. Burchak zarbasi.....	111
II BOB. SPORTDA MUSOBOQALARNING AHAMIYATI.....	117
2.1. Sportda musobaqalashish faoliyatining psixologik xususiyatlari.....	117

2.2. Musobaqalarni o'tkazish ahamiyati	119
2.3. Musobaqa faoliyatining xususiyatlari	128

III BOB. MUSOBAQALARNI TASHKIL ETISH

VA O'TKAZISH..... 134

3.1. Musobaqalarning ahamiyati	134
3.2. Musobaqa turlari	135
3.3. Musobaqalarni rejalashtirish	136
3.4. O'yin tizimlari	137
3.5. Musobaqa nizomi	137

IV BOB. MAG'LUBIYATDAN KEYIN O'YINDAN CHIQIB

KETISH BILAN O'YNALADIGAN MUSOBAQA TIZIMI

(Olimpiya tizimi)..... 152

4.1. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimining ahamiyati.....	152
4.2. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimidagi kamchiliklar	153
4.3. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi o'tkazilish tartibi	153
4.4. Bir marta mag'lubiyatga uchragandan keyin musobaqani tark etish.....	154
4.5. Turli miqdordagi jamoalar ishtirokidagi mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi o'tkazilish tartibidagi chizmalar (setka)	158
4.6. Ikki marta mag'lubiyatga uchragandan keyin keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimi	160
4.7. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketish bilan o'ynaladigan musobaqa tizimida o'tkazilish vaqti.....	162
4.8. Musobaqada ishtirok etadigan jamoalarning soniga qarab musobaqa necha turdan iborat ekanligini va musobaqa qancha kun davom etishini aniqlash jadvali	163
4.9. Mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketiladigan tizim bo'yicha o'tkaziladigan musobaqalarga xos bo'lgan tasodifiylik omil	164

V BOB MUSOBAQALARNI DAVRALI TIZIMDA O'TKAZISH

TARTIBI 168

5.1. Musobaqalarni davrali tizimda o'tkazishning ahamiyati.....	168
5.2. Birinchi usulida olib borish tartibi.	170
5.3. Ikkinchi usulida olib borish tartibi (qatorasiga).....	173
5.4. Davrali tizimning ikkinchi usulida olib borish tartibi (qatorasiga) .	176
5.5. Uchinchi usulida olib borish tartibi.....	179
5.6. Davrali tizimning uchinchi usulida olib borish tartibi	180
5.7. O'yindagi uchrashuvlar sonini aniqlash	181
5.8. Tashkil etilgan musobaqalarda o'rinlarni aniqlash	182
Foydalanish uchun tavsiya etiladigan adabiyotlar	187

Abidov Shavkat Usmanovich
Artiqov Asqar Akbarovich

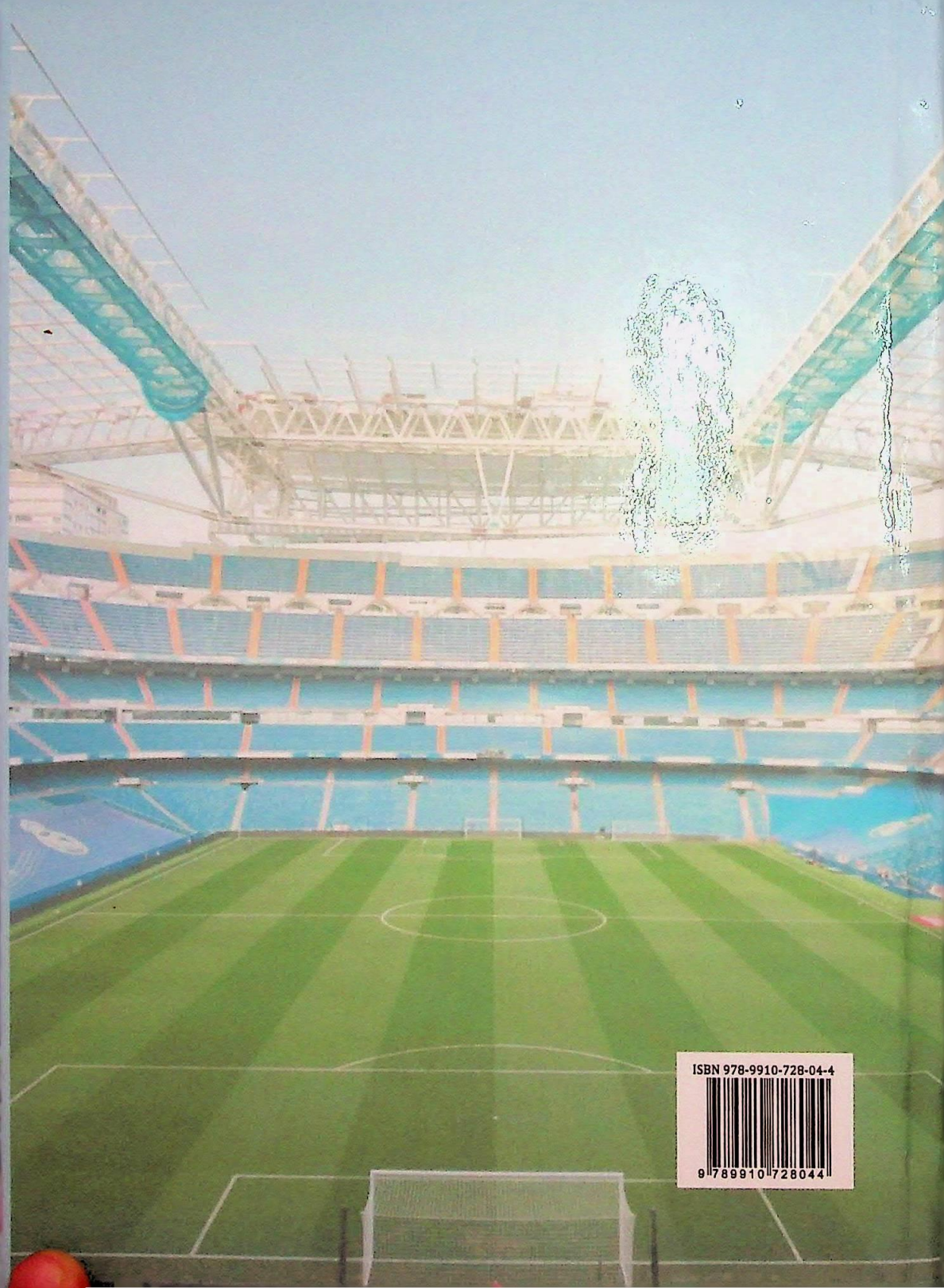
FUTBOL NAZARIYASI VA USLUBIYATI
(Musobaqa qoidalari, musobaqalarni tashkil qilish va o'tkazish)

O'quv qo'llanma

Muharrir: S.Abdunabiyeva
Badiiy muharrir: K.Boyxo'jayev
Kompyuterda sahifalovchi: I.Abdusalomov

Nashr. Lits № 205405.
Bosishga ruxsat etildi 15.05.2024-yil.
Bichimi 60x84 ¹/₁₆. Ofset qog'ozi. "Times New Roman"
garnituras. Hisob nashr tabog'i. 12,125.
Adadi 30 dona. Buyurtma № 47

"MAKON SAVDO PRINT" XK. nashriyotida tayyorlandi.
Toshkent shaxri, Shayxontohur tumani, Jangoh, 37-uy.
«DAVR MATBUOT SAVDO» bosmaxonasida chop etildi.
100198, Toshkent, Qoyliq 4 mavze

ISBN 978-9910-728-04-4

9 789910 728044